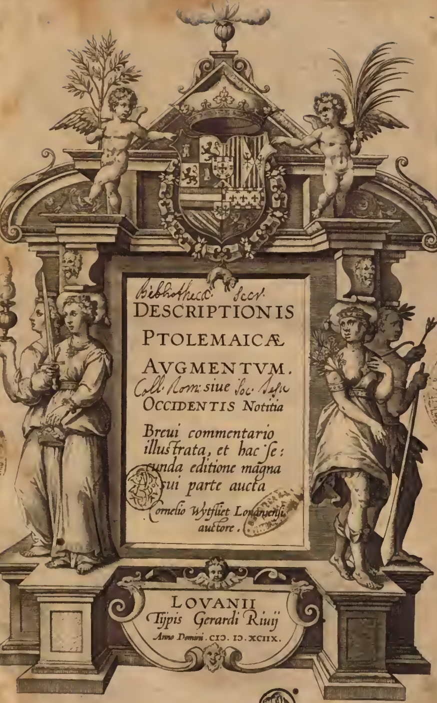
Applic.° al Coll. Rom.°

DESCRIPTIONIS PTOLEMAICÆ AVGMENTVM.

OCCIDENTIS Notitia

Breui commentario illustrata, et hac se: cunda editione magna sui parte aucta

Cornelio Wytfliet Louaniensi auctore.

LOVANII
Typis Gerardi Riuij
Anno Domini. CIↃ. IↃ. XCIIX.

PHILIPPO III.
HISPANIARVM, ET INDIARVM PRINCIPI.

ARgumentum hoc Ptolemaicum PHILIPPE *Principũ maxime, ab initio ſuſcepti operis, aut nemini, aut Sacratiſsimo Nomini tuo inſcribendum duxi. In quam cogitationem cùm multa alia me impellerent, tùm res ipſa & ſuſcepti operis argumentum, vt id facerem facilè peruicère, quandoquidèm totius huius noſtræ deſcriptionis ſeries, Occidui Cardinis tuiq́ue feliciſsimi principatus terminis abſoluatur: Cuius quidèm situs multis retrò ſæculis in diuini conſilij arcano occultatus, atque extra omnèm humanæ cogitationis terminum ſepoſitus, veteribus prorſus incognitus manſit, donec auorum noſtrorum memoriâ veniente plenitudine temporis, emenſo exploratoq́ue longè latéque magnis itineribus Oceano, harum terrarum poſſeſsio maioribus tuis potiſsimùm delata eſt, tanquàm perpetuis veræ auitæque Religionis ſequeſtris aut propugnatoribus, inter aliorum regnorum defectionē aut ſeceſsionem. Nam* FERDINANDVS *&* ISABELLA *illius ſæculi lumina, defuncti Betico bello, eiectis totâ Hiſpaniâ Numidarum reliquijs, auctiſque Chriſtianorum ſacrorum limitibus, tanquàm in præmium rei benè geſtæ, primi in cognitionem Hiſpaniolæ, Cubæ, Iamai-*

cæ, Continentis Indicæ, & Australis pelagi venerunt, nouisque & assiduis in Oceanum missis classibus, vltrà Romanas aquilas notique orbis terminos progressi, totius ferè Occidentis penetralia reserarunt. Hinc auspicijs CAROLI QVINTI *aui tui, cuius virtutū memoriam grata posteritas nunquam satis commendabit, patuerè vasta & immensa Mexicanorum & Peruanorum regnorum spatia. Quæ omnia sub* PHILIPPI *patris tui imperium accepta, veræque fidei professione stabilita, & Lusitanici regni accessione orientalisque pelagi opibus, nuper te nascente aucta, felici tecum ætate crescunt, & pij parentis voto tibi reseruantur, ad nouam efflorescentemque hanc tuam potentiam stabiliendam. Quas itaque* PRINCIPVM MAXIME *supplementi Ptolemaici debitâ obseruantiâ tibi nuncupo tabulas, placidè suscipias rogo, quod ingenij mei tenuitatem agnoscens nunquam in animum induxissem, nisi heroicum huius operis subiectum, aduersus Zoilorum impetitiones magni quoque protectoris patrocinium desiderasset. Diuinæ hic contemplaberis bonitatis munera, propitio numine maioribus tuis concessa, olim tibi obuentura, materiem tuæ clementiæ, vt populos qui tuum venerantur imperium, auulsamque hanc nostro ab orbe gentem, foueas & protegas,*

Pacatúmque regas patrijs virtutibus orbem.

AEtatem fortunamque tuam Optime Princeps, in immensum prouehat Deus. Bruxellæ Atuaticorum, Calendis Maij. M. D. XCVII.

BENIG-

BENIGNO LECTORI.

PTOLEMÆI nouam hanc editionem Benigne lector, inde auſpicandam iudicaui, vnde ipſemet Ptolemæus ſi ad hæc noſtra perueniſſet tempora deſcriptionis ſuæ initium ſumpſiſſet: primum namque ſuorum Meridianorum in Occidẽtis limite conſtituit, inde dextrouerſum progreſſus inſtitutæ deſcriptionis ſeriem ad extremam vſque tùm cogniti Orientis metam produxit. Mihi ſanè quando nunc aſsiduis in oceanum emiſſis claſsibus latiſsima totius Occidentis regna detecta patent, ſine iuſtâ cuiuſquam reprehenſione licuiſſet defixum hunc terminum in vltimo Occidentis limite defigere, vt initium finemque noſtrorum Meridianorum Occidens aut Oriens aſpiciat aut terminet, quod ſine vllo errore aut confuſione tolerari merito potuiſſet, minúſque ſtudioſis ingenijs negotij feciſſet, quam illorum curioſa induſtria, qui ſpretis antiquorum receptis ſententijs, mutatum Ptolemæi limitem, ſine cauſâ ad ortum promouêre, aut conuerſi curſus retrogradâ progreſsione ad occidẽtem perrexêre: perturbata & inuerſa quippe hæc tranſlatio aut conuerſio, nuſquã deſignato certæ dimenſionis initio, multis de cauſis improbatur, nam præterquam quod in multa impingant, Cymeriáſque ac penè inexplicabiles tenebras, rei per ſe claræ offundant, cœlorum

ipſe ordinarius motus (cuius adminiculo in cognitionē longitudinum deuenitur) ab occaſu ad occidentem fertur: Satius itaque duxi retento vetere more in occidente incipere, & futuri operis tanquam lineamenta quædam proponere. Ne tamen nuda tabularum exhibitio quenquam moretur aut ingrata ſit, breui commentario inuentionem, ſitum, mores ac naturam harum terrarum deſcripſimus, & tanquam Theſæi filo in generalem occidui continentis notitiam duximus, tenui facilique ſtilo; Geographia enim doceri & demonſtrari contenta, ſublimi dicendi genere, Pomponio Mela teſte, non veſtitur. Si tibi hæc noſtra probabuntur, Benigne Lector, alacriores nos ad ſequentia feceris.

IN CORNELII VVYTFLIET SECRETARII REGII IN SENATV BRABANTIAE, Ptolemaicum supplementum, Iacobi ab Oy Sicambri, EPIGRAMMA.

Praedicet Aeneae laudes Maro, Homerus Vlyssis,
Lucanusue virûm fortia facta canat.
Nil monimenta minus, veteres imitata, ministrant
VVytflieti; haec proprium laudis & artis habent.
Horrida iuris amans nostro non cognita mundo
Terrâ siue mari praelia gesta refert;
Nec retulisse satis, tabulis sed iura PHILIPPI
Explicat Antipodum maxima Regna sequi.
Blanda suos habuit sophiae Regina magistros
Qui rebus formas addere quasque solent.
Postera progenies ignotum gentibus orbem
Dimensum radio tota videbit ouans.
Artibus extremos qui subdidit impiger Indos,
Quod moriens viuat, gratia magna tui est;
Nam monimenta sui donans, à funere viuet,
Nec mors dira suum nobile laedet opus.
Non mortalis opus; licet hoc sibi sumat Iberus,
Addita tot regnis regna labore suis;
Plus peperit ventis, minus armis, Herculis instar
Indos qui docuit subdere colla iugo;
Sola quidem populos diuisos orbe potentes
Dextra Dei subdit Magne PHILIPPE tibi.
Hinc regum Domino sit gloria, lausque Monarchae,
Quem nouus hic mundus, quem noua regna colunt.

CENSVRA.

HIstoria hæc de noui orbis inuentione, continens quoque eiusdem breuem descriptionem, lectu iucundissima, nihil habet quod quenquam meritò offendat. Actum Bruxellis, die XV. *Maij.* M. D. XCVII.

Cornelius VVorzel. S. Th. Licentiat.
D. Gudulæ Plebanus.

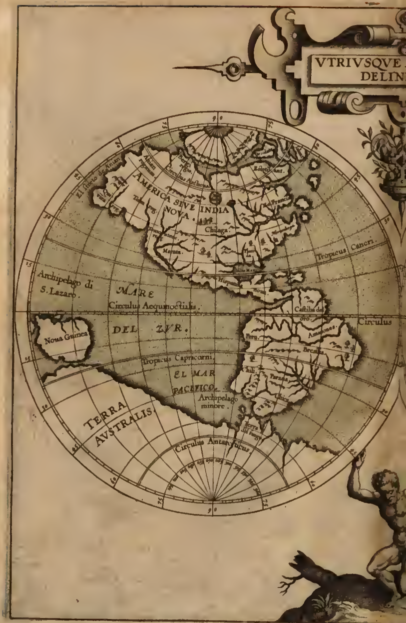
Summa Priuilegij.

REgiæ Maiestatis priuilegio cautum est, ne quis citra authoris voluntatem Supplementum hoc Ptolemaicum intra tres annos vllo modo imprimat, aut alibi impressum in hisce inferioris Germaniæ ditionibus venundet. Qui secus faxit, confiscatione librorum, aliâque pœnâ in literis expressâ mulctabitur, vti patet ex literis respectiuè datis Bruxellæ XVII. Iulij. M. D. XCVII.

Signat. D'Enghien.
Et
I. De Buschere.

Huius libri excudendi potestatem feci Gerardo Riuio Typographo iurato.

C. VVytfliet.

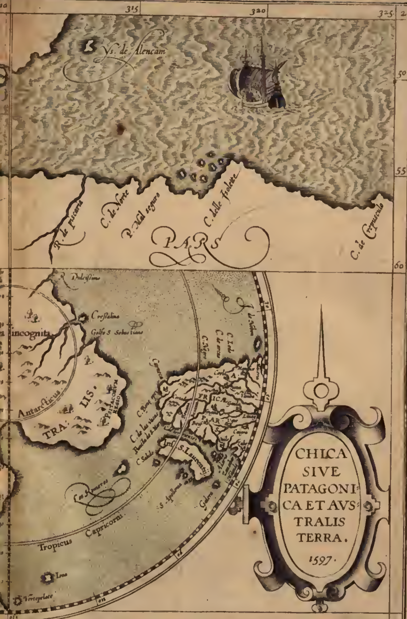
VTRIVSQVE
DELIN
AMERICA SIVE INDIA NOVA
Chilaga
Tropicus Cancri
Archipelago di S. Lazaro
MARE
Circulus Aequinoctialis
DEL ZVR
Noua Guinea
Circulus
Tropicus Capricorni
EL MAR PACIFICO
Archipelago minore
TERRA AVSTRALIS
Circulus Antarcticus

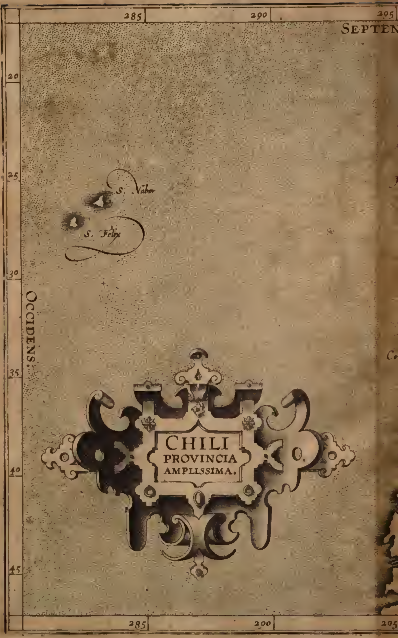

E HEMISPHERII
NEATIO.
MARE
RVBRVM.
MARE
DI INDIA.
Tropicus Cancri.
Tropicus Capricorni.
Aequinoctialis.
OCEANVS
AETHIOPICVS.
TERRA AVS TRALIS.
Circulus Antarcticus
ASIA
AFRICA
EVROPA
China
Arabia

CHICA
SIVE
PATA GONVM REGIO.
C. Primero
C. de tres montes
C. de S. Jago
C. della Victoria
R. Hondo
C. de fuego
P. de Misericordia
C. de Roblem
R. de fuego
R. Grande
P. de Nort
B. de gente grande
AVSTRALIS TERRE
EL MAR PACIFICO.
Insulæ Salomonis.
NOVA GVINEA
TERRA AVS:
Circulus
Terra
Lucach regnum
Maletur regnum
Beach
Java minor.
Sumatra
295
300
305
310
50
55
60

CHICA
SIVE
PATAGONI-
CA ET AVS-
TRALIS
TERRA.
1597.
315
320
325
50
55
60
Ys. de Alencam
R. de piscaria
C. de Norte
P. Mal seguro
PARS
C. de Crepusculo
incognita
Antarcticus
TRA
LIS.
Cristalina
Tropicus
Capricorni
Los Romeros

285
290
295
SEPTEN
20
25
30
35
40
45
S. Nabor
S. Felix
OCCIDENS:
CHILI
PROVINCIA
AMPLISSIMA.
O.
285
200
205

300
305
310
NTRIO.
Camana
Arequipa
R. de Ullo
Arapas
C. Tallado
R. de Chiracabache
R. de S. Blaso
C. de fortuna
Conharuco
Mipirao
Copiapo
Cincha
R. Guasco
Coquimbo
B. de Tagelemare
Cupa
P. de Genador
Salina
P. Quintero
Chile
Potocalma
R. Maule
Herradura
Chili
Andalera
P. del Carnero
Canete
Los Emperadada
Bonifacio
La Baldivia
P. de Galera
V. de Cilire
Cilire
Lago de los Coronados
R. Des abrido
R. Vaciosas
Baldivia
C. N. Sig. Maria
R. de Palominos
Rio de Plicomaio
R. Grande de Cordello
Guiramatas
Terapaca
Paca
Atacama
Quintete
Copiapo
CHI LI PRO VINCIA.
PLATÆ PARS.
CHICÆ PARS.
ORIENS.
20
25
30
35
40
45

PERVVIÆ PARS.
Chane
Jtapoan
Mayaco
Rio de la noticia
Chicara.
PARANA.
R. de Paragoia
R. Grande de Condorillo.
R. de Placo Ilaijo.
TROPICVS CAPRICORNI
R. de Tocaijon
R. Paragnaij.
Talabora.
S. Miguel.
Mepenes
Occidens.
R. de Palmine
PARTE DE CHILI.
Peti.
Ningatu
Camechingones.
R. de Mecoretas.
PLATA AMERICÆ PROVINCIA
Cordoba.
R. Caramagna.
Septentrio
Meridies
305
310
315
320
15
20
25
30
35

325
330
335
trio.
BRESILIÆ
PARS .
ACV
TIA
Paraguate
R. de Estremo
OVETACATES .
R. de Corpare
TOVPINAM
BAVLTII .
S. Francisco
Assumption
S.
TOVPINIKINI
R. Vase
R. Fale
B. Real
Cananoa .
S. Vincente
MORPION .
S. Anna .
R. Ancon
CARIOS .
Y. de S. Catharina
Oriens .
P. de Pasto .
P. de don Roderigo .
C. S. Maria .
Arenonger
El grand rio de Parana .
Rio Lepeti .
R. Martin de Sousa
R. de S. Pedro
Tibiquiri .
S. Espirito
Y. de los Castilles .
R. de Carcarania .
R. de Carandias .
Y. de Pier Aluarez
R. de buenos ayres
Y. de Aque .
C. Blanco al. de S. Helena
B. de baxas anegadas
325
330
335
15
20
25
30
35

PERVANI REGNI DESCRIPTIO. 1597.
OCCIDENS.
290
295
300
5
10
15
20
B. de los Caraques
Quito
Guaiaquil
Collas
Punct. de S. Helena.
Calengo
Oden
S. Iago
Y. Puna.
Cuenca
Seui del oro
Chauarra
Logroño
Tumbes
C. Blanco
Piura
Zamora
Loxa
S. Miguel
Paita
Y. de los lobos.
Trugillo
Iaen
S. Iago de las montannas
Guanape
Chachapoyas
S. Maria de Nieva
Moyobamba
Malucha
P. de Salinas
Tabari
Farallones
Callao
Lima vel Reo civitas
Pachama.
R. de Xauxa
Guamanga
Guarico
Cusco
Chilca
Chincha
Atuncolla
S. Galan
Chupas
Pueblo nuevo
Palma
P. Belas
Y. de Curaos
Cepita
La Paz
Paria
Mochate
Ancona
R. de Montanas
Potossi
Porco
Cumana
EL SERRO DE POTOSSI.
Arequipa
Tambopalla
R. de Vllo siue ylo
290
205
300

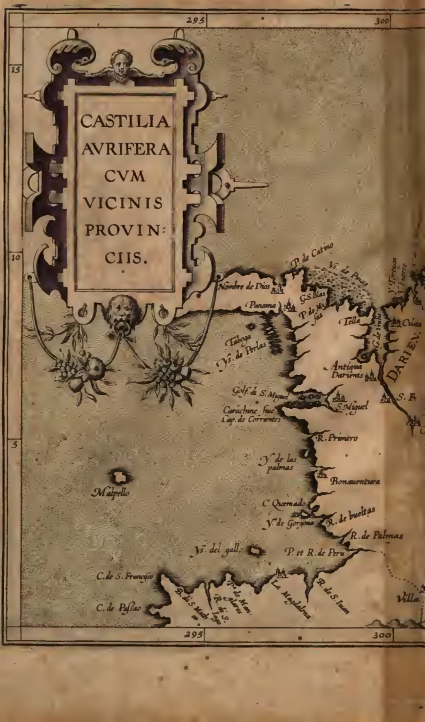
305
310
315
Rio Negro
Rio de la Canela
Aiaviriy
OMAGVA.
R. Marañon sive Orellana.
Aiavirisama
PAGVANA
ORIENS.
Trapicari
Mapazo
Binorina
Cochama
Rio Paucarmayo.
PICORA
PROVINCIA.
Picora
Carcaraes
Vratambare
R. de los Nevez
Cuchos prouincia
Moxos
Prouincia.
Itapoan
Chane
Mayaco
R. de la noticia.
Chicara
R. Grande de Condorillo.
PLATÆ PROVINCIÆ PARS.
R. Paraguay
R. de Paraguay
5
10
15
20

SEPTENTR
TISNADA.
Chirmos
Orellana
Picora
Humos
Maranhan
BRA
SI
LIA.
OVETACATES.
TOVPINAMBAVLTII.
R. S. Vincent
MORPION.
Boia Real
MERI
5
10
15
20
25
335
340

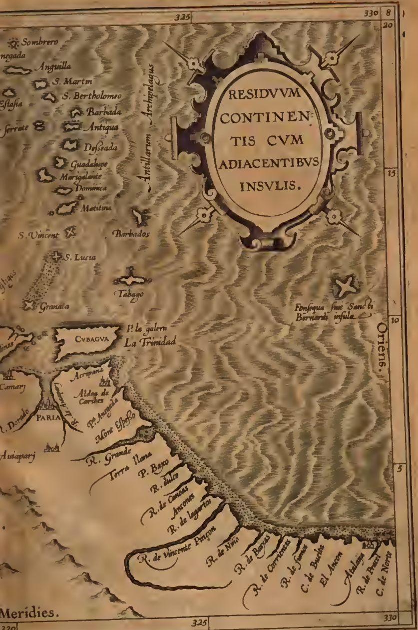
345
350
6.
5
10
15
20
25
TRIO
C. Corres
C. de Roque
Gran Baia
Pernambuco
R. S Gill
R. de S. Francisco
R. Real
Port Real
ORIENS
Monte fragoso
TABAIARES
B. de Isleos
R. de S. Augustin
R. de S. Helena
Port Seguro
R. de Brasil
Yl. de S. Barbara
MARCAIATES
Spirit. Sanct.
Y. de S. Clara
C. Frio
TROPICVS
CAPRICORNI
DIES

CASTILIA
AVRIFERA
CVM
VICINIS
PROVIN:
CIIS.
295
300
15
10
5
Nombre de Dios
Panama
P. de Catiuo
G.S.Blas
Tella
DARIEV.
Taboga
Ys. de Perlas
Antiqua
Dariensis
Golf. de S. Miquel
S. Miquel
Carachine
Cap. de Corrientes
R. Primero
Y. de las palmas
Bonauentura
Malpello
C. Quemado
Y. de Gorgona
R. de bueltas
R. de Palmas
Ys. del gallo
P. et R. de Peru
C. de S. Francisco
C. de Passao
La Magdalena
R. de S. Iuan
Villa

305
310
305
310
15
10
5
C. de la Vela
Porrete
P. de Coque
Bacoa
Monjes
Aruba
Curacao
C. el agua
S. Maria
Comchas
Gaida
Sienaga
R. de Palomeres
R. de piedras
VENESVELA
Laguna de Venezuela
Coro
Terare
C. de S. Roman
Zamba
CASTILIA DEL ORO.
Cartagena
Vraba
Mompox
Rio grande
REGNVM.
Maracaibo lago, alias de nuestra Donna
Venez uela
Merida
Pamplon
Marequita
Tunxa
S. Fee
Decarrare Rio
Antiochia
Ancerma
BOGOTA
Victoria
Popayan
Timana
REG : NVM.
Cartago
Tocayma
ANDALVSIÆ NOVÆ PARS.

HISPA: NIOLÆ PARS.
Septentrio.
Occidens.
P. Quases
Zacheo
BORI: CHEN.
S. German
C. Roxo
S. Crus
Aues
Margarita
Tortuga
Y. Blanca
Roca
Buen Aire
Roques
Cariaco
MANA
Jumbi
Neberj
CARIBANA.
ANDALVSIA NOVA.
R. Negro
315
320
20
15
10
5

RESIDVVM CONTINENTIS CVM ADIACENTIBVS INSVLIS.
Sombrero
Anguilla
S. Martin
S. Bertholomeo
Barbada
Antiqua
Deseada
Guadalupe
Marigalante
Dominica
Matitina
Antillarum Archipelagus
S. Vincent
Barbados
S. Lucia
Tabago
Granata
Fonsequa sive Sancti Bernardi insula
CVBAGVA
P. la galera
La Trinidad
Oriens.
Acropana
Aldea de Caribes
PARIA
Pa. Anegada
Mont Espesso
R. Grande
Terra llana
P. Baxo
R. dulce
R. de Canoas
Ancones
R. de lagartos
R. de Vincente Pinçon
R. de Nõno
R. de Barcas
R. de Corrientes
R. de Fumos
C. de Buelta
El Ancon
Atalaias
R. de Praci
C. de Norte
Camari
Auiapari
Meridies.
320
325
330
20
15
10
5

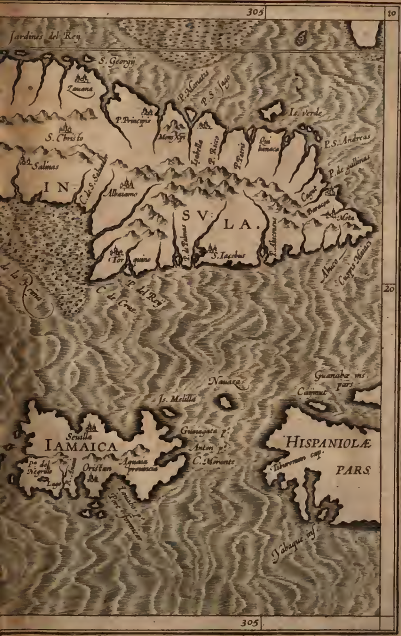
305
306
307
308
309
CVBÆ
JN
SVLÆ
PARS
Cubanaca
Baracca
Hinagua
Tortuga
P. Natiuitat.
P. Concept.
Vallis Paradisi
HISPA
NI
P. S. Nicolao
Cuspis Mayaci
Caimito
Guanaba
GVACAYARIMA
Tiburon
Nauaca
Yaguana
Xaragua
Cauana
Yaquimo
Hermanos
Cayo
C. de lobos
Alto velo
OCCI.
21
20
19
18
17
16
MERI

HISPANIOLA INSVLA.
Anumane
Mons Christi
Isabella
P. Plat
C. Frenco
C. Capris
S. Jago
S. Ioan
Samana
P. Quises
Vega
R. Juna
C. del Engano
LA. CAISCIMV
ORI.
San. Dominico
Yguseij
C. de Ciguey
Asua
C. de S. Raphael
Punt. de Nigua
S. Catharina
Saona
Mona
DIES.
310
311
312
313
314
21
20
19
18
17
16

295
300
TROPICVS
CANCRI
B. Honda
Hauana
P. Matancas
S. Christophori
CVBA
Beuelosa
Camareo
S. Trini tatis
C. de Corrientes
C. Lygroso
P. de S. Iulian
Cap. Camareo
IVCATANVS SINVS
Cayman mag.
Caÿmanes
20
CVBA
INSVLA
ET
IAMAICA.
295
300

305
10
Iardines del Rey
S. Georgij
Zauana
P. Principe
S. Christo
Salinas
IN
SV
LA.
Albazamo
S. Iacobus
Tor quino
C. de Cruze
P. del Rey
P.S. Andreas
P. de gallinas
Is. verde
Mota
Baracoa
20
Nauaza
Is. Melilla
Guanabo ins.
Caymut
IAMAICA
Seuilla
Oristan
Aguaia provincia
HISPANIOLÆ
PARS
C. Morente
Yabaque ins.
305

GOLFO DE MEXICO.
IVCATAN.
HISPA. NOVÆ SIVE MEXIC. PROVINCIÆ PARS.
FONDVRA.
N I: CA.
MARE INFERVM SIVE OCCIDVVM alijs DEL SVR.
Ys. de Arena
Triangulo
Salamanque
Campeche
Xaques
Atalia
Seuilla
Merida
La Sacra
Champoton
Xicalanca
Cumata
Tenosco
Chetemal
Vidaltan
Guatimala
Nacraldan
Mastinez
Masaia
Nicaragua
Naco
Chira
Leon
Granata
C. Blanco al. S. Lucar.
C. S. Maria
Ys. de Cano
S. Cruz
Ys. de Cocos
285
290
20
15
10
5

IVCATA NA REGIO ET FONDVRA
CVBÆ INSVLÆ PARS
MARE SVPERVM SIVE SEPTENTRIONALE.
Cap. Catoche
Cap. Camaron
Cap. Gratias a dios
S. Catherina
S. Andrea
Desaguadero
Nombre de dios
RAGVA.
VERAGVA.
Panama
Yslas de las perlas
Mapelo
Las viciosas
Mangalares
Cartago
Veraca
Cariai
Corebaro
Nata
C. Borica
Yslas de S. Maria
Quicore
Sebacos
Guanajos
Trugillo
Lago
295
300
20
15
10
5

265
270
30
25
20
15
GRANATÆ
NOVÆ
PARS.
Ometlan
Laguna de Calderon
CVLIA
CANA.
Perlatan
Quinecha
Cap. blanco
TROPICVS
CANCRI
Aqua care
Chiametla
Palud. Mechoac.
Centiquipaque
GALLICIA
NOVA
S. Ioseph
Guadalaiara
P. de Xaliso
Compostella
Ameca
Purificatio
P.S. Anthonn
P. de Natiuidad
P.S. Iacob. de buena vista
Colima
Virimao
Sacatula
MARE
DEL
SIVE
HISPANIA
NOVA.

275
280
285
30
25
20
15
FLORIDÆ PARS.
R. Brabo
Cacos
Culias
Medanos de la Magdalena
Vachus
S. Iuan de vlua
R. de Palmas
Tamaca
PANV
Lago falso
MEXICANVS SINVS.
Tamapul
S. Iacob Val.
Tonzale
Panuco
Salinæ
Y. de lobos
Y. Alba
C. Roxo
Tacetuco
Salinæ
Tuspa
Almeria
Cazeres
Torre blanco
Mechuacan
Mexico
Angelos
Villa Rica
Zempoallan, alias Hispalis
Marila
Vera crux
S. Ian de Liza
Quaçaqualco
Tauasco
R. de Grisalua
Atoyac flu.
Catalutla
Lempa
Acapulco
R. Baxo
Guatulco
Tres islas
Dos farellones
Caxulta
R. dolce
Guatimala
PACIFICVM.

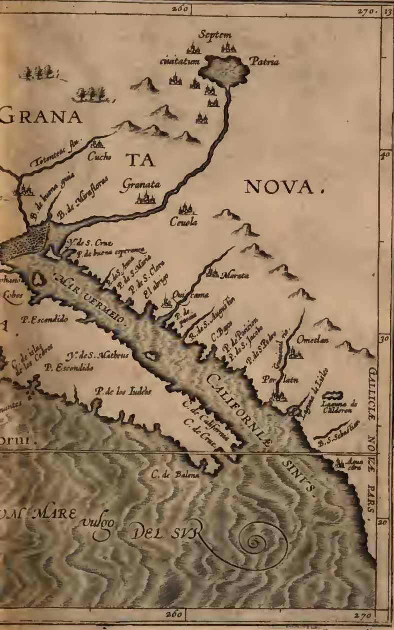
GRANATA NOVA
ET CALIFORNIA.
240
250
40
30
20
Axa
Axa flu.
CALI:
FORNI
Los farallones
C. del Engano
B. Hermosa
B. de S. Laurentio
Y. de Cedros
Carones
Tropicus Capric
Y. de pexaros
OCEANVS OCCIDENTALIS SIVE PACIFIC

260
270.
13
Septem
ciuitatum
Patria
GRANA
TA
NOVA.
Cucho
Granata
Ceuola
B. de Miraflores
Y. de S. Cruz
Morata
Ometlan
P. Escondido
Y. de S. Matheus
P. Escondido
P. de los Iudeos
MAR VERMEIO
CALIFORNIÆ
SINUS
C. de California
C. de Cruz
C. de Balena
Laguna de Calderon
B. S. Sebastian
MARE vulgo DEL SUR
GALLICÆ NOVÆ PARS
40
30
20
260
270

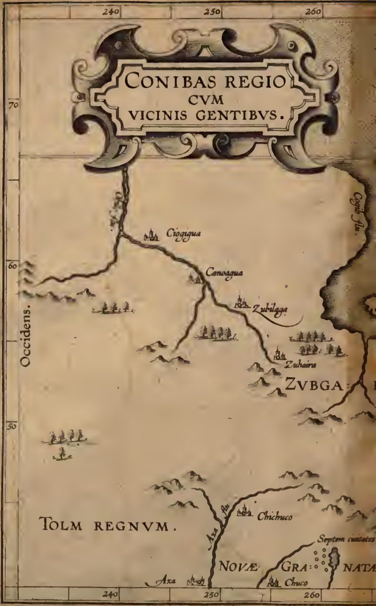

GRANATA NOVA ET CALIFORNIA.
240
250
40
30
20
Axa flu.
Axa
Totontea
CALI: FORNI
Y. de S.
Los farallones
Tierra prieta
C. del Engano
B. Hermosa
B. de S. Laurentio
Y. de Cedri
Y. de Cedros
Carones
Tropicus Capric
Y. de paxaros
OCEANVS OCCIDENTALIS SIVE PACIFIC

260
270.
Septem
ciuitatum
Patria
GRANA
TA
NOVA.
Granata
Cucho
Ceuola
Totonteac flu.
B. de buena guia
B. de Miraflores
Y. de S. Cruz
P. de buena esperanza
MAR UERMEIO.
Marata
P. Escondido
Y. de S. Matheus
P. Escondido
P. de los Indios
CALIFORNIÆ
SINUS.
C. de California
C. de Cruz
C. de Balena
Omtlan
Laguna de Calderon
B. S. Sebastian
GALLICIÆ NOVÆ PARS.
MARE
vulgo
DEL SUR
40
30
20
260
270

Limes Occidentis
Quiuira et Anian.
1597.
BERGI REGIO.
ANIAN
Grandes Corrientes
R. de los Estrechos
C. Blanco
C. de fortuna
B. Hermosa
Terra medocina
C. de Corrientes
C. Medocino
Tuchano
Quiuira
SEP.
OC.
OR.
185
190
195
200
205
75
70
65
60
55
50
45
40
35
30

Circulus Arcticus.
GNVM.
Pagul
Cubirago
Tolm Regnum.
QVIVIRA REGNVM.
C. Blanco

CONIBAS REGIO
CVM
VICINIS GENTIBVS.
240
250
260
70
60
50
Occidens.
Ciogigua
Canoagua
Zubilaga
Zuhaira
ZVBGA
TOLM REGNVM.
Chichuco
Septem ciuitates
NOVÆ
GRA
NATA
Aza
Chuco

270
280
290
300
15
70
60
50
Lago de Conibas
Conibas
Faga
Oriens.
SAGVENAI.
A.
HOCHELAGA.
Hochelaga
CHILAGA
MOCOSA
ALBARDOS
Auacal
AVACAL
CAPASCHI
PARS.
Higuater
CALICVAS

280
285
290
40
35
30
25
22
Naguater
Tali
Coste
Chiaha
Ulibahalj
Xisosa
Chagua
Lacane
F L O :
R I :
D
Quigata
Tascalufa
Achusi
Xualatino
R. de S. Spirito
R. de Canaueral
R. de pescadores
R. de Gigantes
R. de Lere
C. deserto
Mar pequeño
Rio Escondido
Terra Baxa
Cuchas
Medanos de la Magdale.
R. de Palmas
R.S Paulo
TROPICVS CANCRI.
Y. de Alacranes
Y. de Arenas
Y. de Negras
IVCATI
N.E. PARS
280
285
290

FLORIDA et APALCHE.
APALCHE.
Xuala
Guaxuli
Cofaqui
Chalaqua
Catilachegue
R. Sola
Aymai
Jpedra
R. Jpedra
Medano
C.S. Roman
R. S. Helena
B de S. Spirito
R. de Canoas
Cap de Canaveral
Bahama
Lucaio
Caribdes
Roques
CVBÆ INSVLÆ PARS.
Havana
La trinidad
S. Xpal
Baracoa
295
300
305
308
40
35
30
25
22

NORVMBEGA
ET
VIRGINIA.
1597.
NOVÆ FRANCIÆ
Norumbeg
VIRGINIA.
OCCIDENS
Hatorask
Croatoan
Wokokon

PARS.
a.
S. Pietro
Cap de Breton
R. de los
Costa de ilada
S. Michel
Cap doesfus
R. de S. Pietro
Playa
B. de los conalis
R. de la brige
R. Seguidi
B. Herrandis
R. de la brige
Cap. Blanck
Palmari
Briso
Y. de Breton
J. de S. Pietro
J. de S. Juan
J. claudia
R. Premero
Aredonda
SEPTENTRIO.
ORIENS.
MERIDIES.
320
325
330
47
46
45
44
43
42
41
40
39
38

NOVA
FRANCIA
ET
CANADA
1597.
Sague nai.
CA NA DA
NOVA FRANCIA
Chilaga
SEP.
OC.
285
290
295
300
305
310

Golfo de Merosro
Terra Cortereale.
Bacallaos.
Sinus S. Laurenty.
Golfo de los Gamas
Terra de Bacallaos
C. de Golfam
R. de Tormenta
Baya dus Malaus
Rio Escuro
Y. de Carauielo.
Y. de fortuna.
Y. de Marze.
S. Maria.
C. de Marze.
C. de Maluas.
Y. de los Demonios.
Y. de S. Johan.
Y. dos lanas.
Chasteaux
Belle Isle alias S. Catherina
Y. de Damoiselles
C. Blanco
Fico De fogo
Carpus
C. de bona Vista
Y. de bacoile
Y. de Asumptione
Estroict de S. Pierre
Cap. de Mommorancy
Cap. de S. Aluise
Golfo de chaleur
Baya de chaleur
C. d'esperanza
B. S. Lunaire
Y. de Breton
C. de Breton
S. Paulo
OR.
ME.
315
320
325
330
335
340
63
60
55
50
46

ESTOTILANDIA ET LABORATORIS TERRA.
330
340
70
65
60
55
SEPTENTRIONALIORIS AMERICÆ PARS.
C. Bedford
Sanderson Tour
Mont Raleg
Djers cap.
C. Walsingam
F. Cumberlants isles
E. Waerwikes forlant
L. Lumleys Inlet
A furious ouer fall
ESTOTILANDT.
TERRA DE LABORADOR.
R. de Tormenta
Ys. de Tormenta
Ys. de Fortuna
Continens an insula vlterius sit incertum.
FRETVM JOA
Mercator insule
I. Darcies iland
C. Chidleis
London Cost.
Fisco flu.
Base bortir
Diuer Promont.
Hope promontor.
Gilberts sound
Af promontorum
Cr. Waerwikes

350
360
GROENLANDIÆ
PARS.
70
ISLANDIÆ
PARS.
65
Lokes land
Beers found
ANGVSTLÆ.
LESTER POINT.
FRIS LANT
Monaco
DAVIS.
60
55

CORNELII WYTFLIET LOVANIENSIS, DESCRIPTIONIS PTOLEMAICÆ AVGMENTVM, SIVE OCCIDENTIS NOTITIA.

INCERTAM & fluctuantem adhuc de situ orbis doctrinam Claudius Ptolemæus geographorum princeps, emendatis aut correctis Marini Tirii, & priorum traditionibus, adiectis insuper certis longitudinis & latitudinis notis, primus ad rationalem modum reduxit, & quàm potuit cōmodissimam luculentissimámque posteris terræ cognitæ descriptionem reliquit. Sed cum historiis fidisque nauigantium narrationibus destitueretur, descriptionem suam octogenis latitudinis partibus conclusit, neque vltra centesimum octogesimum longitudinis gradum extendere potuit, quod antiquitas existimaret, residuum, oceano, aut terrâ incognitâ claudi; multisque seculis rata stetit Ptolemæi sententia, donec patrum nostrorum memoriâ, Castellani in occidente nouas terras inuenêre, & Lusitani om-

Ptolemaica descriptionis termini.

nibus Africæ littoribus ſuperatis, oriẽtalem Aſiæ partem continuis nauigationibus detexêre: tũ demum inueteratus priſcorum error deprehenſus, & immenſa patuit detecti machina mundi, tum certatim pleræque gentes ſuperatis nouis incognitiſque maris tractibus, ad inacceſſos antea populos, ingenti auſu penetrarunt. Phœnices olim ante bis mille ãnos & vltra, Hiſpanias claſsibus adiére. Carthaginienſes ſimiliter nauigatione ad Auſtrum extra columnas Herculeas inſtitutâ, nouas terras inuenêre, ſed illæ nauigationes exiguæ aut ſtatim intermiſſæ; Hiſpanorum & Luſitanorum nauigatio, toto iam ſeculo, annuis claſsibus frequentatur, nouoſque indies populos detegit aut domat. Aliæ nationes parum fœlici ſucceſſu idem aliquando tentarũt, quando eiectæ profligatæque victricibus Hiſpanorum armis, vacuam illis horum regnorũ poſſeſsionem reliquêre. Sed quia pro complemento noſtri Ptolemæi, ignotarum & nuper repertarum terrarum deſcriptionem inſtitui, non abs re fore arbitror, rem ab exordio repetere, nã cognitio rei tam memorabilis, narrationem mihi videtur exigere pleniorem, propterea quod harum terrarum detectio, prioribus omnibus memorabilior fuerit, & vtilior. Tantæ expeditionis Dux & author fuit Chriſtophorus Columbus, vir omniũ ſæculorum memoriâ digniſsimus: Quem benignâ ſalutarium ſyderum radiatione natum eſſe, exiſtimare fas eſt, vt præfulgidũ iubar naſceretur ſeculo noſtro, quod priſcorum heroum Herculis & Liberi patris famam

Chriſtophorus Columbus.

obſcu-

obſcuraret, quorum memoriã grata olim poſteritas, æternis literarum monumentis conſecrauit. Chriſtophorus Columbus natus in Cucurienſi, ſeu vt alii malunt, aſpero ignobiliq́ue Arbizolo Liguriæ vico, à primâ adoleſcentiâ diuerſis nauigationibus exercitus, relictâ patriâ in Luſitaniam, aut, vt alii volunt, Maderam commigrauit, vbi conficiendis hydrographicis nauigationum membranis, præcipuè littoralis Africæ oræ (quæ tunc temporis nondum ſatis cognita erat) nauigantibus operam dabat, cúmque extra columnas Herculeas nauigans, frequentiores occidentales vẽtos obſeruaſſet, reputans ſecum ventos venire ex terreſtri aliqua orbis parte, quæ niſi in illo cardine extaret, nulli vnquam ab occaſu ſpirarent, quæ ipſi in occidente terras eſſe coniiciẽdi, quod res ipſa docuit, vera fuit ratio. Fortè ſub id tẽpus nauis ex Hiſpanico littore anchorã ſoluerat, quæ oceanũ ingreſſa, improuiſâ orientalium ventorũ procellâ poſt aliquot dierum iactationẽ ad terras quaſdã incognitas delata eſt. Nauclerus reflãtibus ſecundis ventis, amiſſis penè omnibus naualibus ſociis, quos aut fames, aut morbus abſumpſerat, in reditu à Columbo perquàm humaniter hoſpitio exceptus, eidẽ totius nauigationis ſeriem expoſuit, terræque incognitæ ad quam procellis abreptus fuerat, gradum & parallellum indicauit, ac nauigatoriæ membranæ adſcribi curauit, ſed gubernator ille ſiue nauarchus, lõga iactatione aliiſq; incommodis fractus poſt paucos dies exceſſit è viuis, relinquẽs aliis materiam immortalis glo-

Columbi patria.

Prima Occidentis notitia.

riæ: hæc prima occidentis notitia, ſed preſſa eſt ſatis inſignis facti gloria, quod neque naucleri vſquã nomẽ extet quo eius memoria poſteris cõmendaretur: fama eſt fuiſſe Andaluſiũ, Cantabrum ſeu Biſcaiinũ alii fuiſſe tenẽt. Exinde Colũbus incenſus rerum nouarũ ſtudio, ſpes nouas agitare, & cupidine viſendi parallellum incognitum duci cœpit. Genuẽſibus itaque ſuis (qui omnia quondam maria peruagati præclaram maritimæ rei opinionem reportarant) primùm rem aperit, affirmãs ſi nauibus inſtructis iuuaretur, ſe extra Herculeas columnas, vltra occidentem ſolem ad aromatum aurique feraces terras perrecturum, ſed Genuẽſibus hæc omnia (vti erant) noua, & in illum vſque diem inaudita, etiam impoſsibilia videbantur. Ideoque Colũbi petitionem rationibus quantum videbatur non ſubnitentem, tanquam ridiculam reiecerunt; quare conceptus conſiliique ſui perficiendi ſpem in aliis ponens quid tamen faceret incertus hærebat; nam Portugaliæ Rex Africanis rebus implicabatur, & Caſtiliæ Reges Granatenſi bello impediebantur: quóque ardentius profectionem animo volutaret hoc in incertum magis implicabatur, recordatione ſuæ tenuitatis, ſentiens ſiue ad inſtruendam claſſem, ſiue ad demerendam externi Regis aut purpuratorum gratiam, minùs ſibi potẽtiæ viriumq́ue ſupereſſe, quàm deſtinatæ profectionis & diuitiarum quas animo præceperat magnitudo depoſceret. Inter has cogitationes ad Henricum ſeptimum Anglorum Regem, qui tum opum opinione cæteros anteibat,

Columbi aſſidua & conſtãs ſollicitatio.

Columbi deſiderium inquirẽdi nouas terras.

anteibat, & pacificè sine vllis bellorum motibus, regnum moderabatur, Bartholomæum fratrē misit, qui pro detegendo occidente subsidia peteret; cumque ab Henrico nihil impetratum esset, Alphonsum eius nominis quintum Lusitaniæ Regem, eodē consilio adiit, sed nihil hic quoque perfici potuit, propter pertinaces cōtradictiones doctoris Calciadigliæ Episcopi Visensis, & Magistri Roderici, qui tum celebres cosmographi apud Lusitanos habebantur; nā cum cosmographiæ sese omnes partes adamussim tenere arbitrarentur, veterum erroribus insistentes, negabant in occidēte aurum, vniones, gemmas, aut aromata prouenire, ridiculum & temerarium esse asserentes, existimare in vacuo terris occidente, inter continui vastique æquoris fluctus, quidquam eorum quæ Columbus promitteret inueniēdū. Columbus hac spe deiectus in Hispaniam contendit, communicatoque negotio cum Martino Alonso Pinzonio nauarcho egregio, & Ioāne Perezio, fratre instituti sancti Francisci, Cosmographo perquam erudito, in suscepto sollicitationis consilio mirificè confirmatus est. Perezius hortabatur Henricum Cusmanum Medinæ Sidoniæ, & Ludouicū de Cerdâ Medinæ Cœli duces adiret, quādo vterque in suæ ditionis portu, nauigia instructa deductaque habebat: Sed oblatam à Columbo conditionem, tanquam vana & inania afferret, respuêre. Tandem hortatu Perezii Catholicos Reges adire constituit, quos Perezius huiusmodi nouis propositionibus delectari prædica-

bat, addidit & commendatitias ad Ferdinandum Teleueram Reginæ Iſabellæ à cõfeſsionibus. Anno itaque à Chriſto nato octogeſimo ſexto ſupra milleſimum quadringenteſimum, Columbus porrectâ Catholicis regibus ſupplicatione, petiit ne tam præclaro ſuo voto deeſſent, fore enim (ſi claſſe & neceſſariis rebus inſtrueretur) vt breui voti compos, in occidente trans noti orbis terminos, ingentia ampliſsimarum terrarum ſpatia diuitiaſque detegat: ſed reges minùs quàm voto ſuo conueniret, aut rei magnitudo depoſceret, attentos nactus eſt, quod Granatenſi bello diſtinerentur: nihil tamen remittens de ſolitâ diligentiâ, inuicti animi conſtantia propoſitum nauigationis conſilium vrgebat, præcipuoſque aulæ proceres, quos apud regem authoritate & gratiâ pollêre intelligebat, indies compellabat: ſed vt erat alienigena, & humili veſte indutus, vniuſque tantùm fratris obſeruantiæ commendationi innixus, toto penè ſeptennio exacto vorandis repulſis, aulicis riſui eſſe cœpit, quaſi inania meditaretur, & penſi nullius foret, cœpitque petitio eius (vt ipſemet teſtatur in ſuis commentariis) in fabellam verti & conuiuiis ſubſeruire; quæ res illum ſupra modum ſollicitum habuit. Iamque ſolus Alphonſus Quintauiglius præfectus magiſtris rationum, lãguentem Columbum ſuſtinebat, & diſputantem interdum de profectione ad incognitas occidentis inſulas, diuitiiſque, quas animo conceperat, per iocum lubens audiebat. Perfecit tamen Quintauiglius negotio toties reiecto,

&in

& in octauum annum extracto, vt Columbo patêret accessus ad Petrum Gonsalem Mendozam Archiepiscopum Toletanum, tum regii concilii Præsidem, cui cum cogitationes suas & antedicti naucleri casum aperuisset, efficacissimis in medium adductis rationibus ostendit, in occidente terras esse, & nonnullam de iis apud veteres, licet obscuram famam extare. Archiepiscopus Columbi rationibus expensis, eundem deduxit ad regiam audientiam, vbi re iterum ventilatâ & excussâ, benignius a Catholicis regibus quam antea proposita accipiebantur, spem facientes absoluto Bætico bello sese rem totam maturo consilio penitius discussuros: Inde rursus Columbo spes crescere & antiquæ cogitationes redire, iamque a Palatinis à quibus vt homo vanus irrisus fuerat, suspici cœpit. Bætico bello finito, relatâ denuo re ad concilium, placuit ad instantiam reginæ Isabellæ, fortunam tentare, & Columbi ingenium experiri: Columbo itaque Catholici reges gratiosè concesserunt decimam omnium bonorum, reddituum, & prouentuum, terrarum in occidente, sine præiudiciô aut damno regis Lusitaniæ (qui iam antea ad Austrum secundum Africæ littora nauigationem instituerat) per ipsum inueniendarum aut detegendarum. Liburnicam desuper vnam & duas Celoces cum CXX. epibatis & propugnatoribus ad Hispalim probe instructas præbuerunt, in quam rem (exhausto Catholicorum regum ærario, decennali illo Bætico bello) Ludouicus

Sancti

Sancti Angeli eorundem regum Secretarius, prærogauit mille ſexcentos ducatos Caſtillanos. Hic mihi pro ſe quiſque animum acriter intendat, quàm laborioſa & difficilis fuerit Columbo huius expeditionis promouendæ ſollicitatio, illud etiam aduertat, quam exiguâ ſorte & periculi pretio ingentibus quotannis pecuniarum acceſsibus regum Hiſpaniæ ærarium in immenſum auctum creuerit. Lubet etiam illud conſiderare, finem Bætici belli initium fuiſſe huius expeditionis, quaſi bonus & immenſus Deus præteritos Catholicorum regum decennali illo bello ſuſceptos pro fide Chriſtianâ labores, Indiarum adiectione remunerare, eiectiſque idolis, illorum operâ Indianos ad ſuum cultum vocare deſtinauerit. Sed Columbus exultans cœpta hactenus bene cecidiſſe, trium nauium claſſe primâ ſeptembris, aut vt alii volunt, tertiâ Au-

Primum Columbi iter ad occidentales oras.

guſti anno poſt natum Chriſtum milleſimo quadringenteſimo nonageſimo ſecundo, à Gadibus in altum prouectus, diu optatum iter ingreſſus eſt; vnam nauium Martinus Alphonſus Pinzonius, alteram regebat Franciſcus Martinus, ipſe Columbus cum fratre ſuo Bartholomæo præfectus & nauarchus in prætoriâ naue ſubſtitit. Sic verſus Canarias, quas antiqui Fortunatas dixerunt curſum dirigens, in Gomara harum vna aquatum deſcendit, vbi diebus aliquot ſubſtitit, vt nauales ſocios longiori itineri aſſuefaceret, & aliquâ quiete refocillaret: hinc flexis ad dextram velis ſulcato per octo dies continuos verſus occidentem oceano,

tanta herbarum copia aquæ innatare cœpit, vt per viridantia prata ferri, & in herbido campo versari viderentur, quæ res vt insolita, nautarum militumque animos ita consternauit, vt dubitarent an vlterius progrediendum foret. Sed Columbus suos exhortatus, spem illis fecit nullo negotio viride hoc æquor posse superari; promissa mox sequebatur effectus, sed nihilominus sulcando maria per plures dies, nullum vspiam terræ vestigium apparebat. Itaque Columbus conspiratione epibatarum nautarúmque, desperatione longioris & irritæ nauigationis, penè oppressus est. Inconditis naualibus clamoribus postulabant, dum commeatus superesset, vela conuerti, & Hispaniam repeti, insanum esse vasti oceani (qui in infinitum pateret) penetralia reserare ac naturæ claustra perrumpere velle, vniusque peregrini hominis temeritati omnium salutem obijcere, & si sero pœnitentibus redeundum sit, non suffectura alimenta per ignota maria ventorum libidine errantibus. Sed Columbus sacramenti militaris admonitos, de alimentis & commeatu securos esse iussit, quando ad multos menses affatim adhuc suppeteret, tum vt erat disertus, multis efficacissimísque rationibus ostendit quàm ignominiosũ illis foret, si incertæ mortis metu, vacuis manibus vela Hispaniam versus conuertissent, vbi procul dubio temerariæ pusillanimitatis pœnas darent, quin bono potius animo secum essent, & quod bene verteret cœptam nauigationem alacres ad optatum finem per-

ducerent, vt voti compotes maximis præmijs aucti, triumphantes in patriam aliquando cum honore reuertantur, ad ſe quod attinet, decretum ſibi eſſe in hac expeditione mori, & niſi cum gloriâ domũ remeare, ſi tamen perſtent, & tant redeundi ſit inſania, petere ſeſe vt cœptæ nauigationis curſum ad aliquot dies proſequantur, quod ſi nullæ interim vſpiam appareant terræ, ſeſe in illorum gratiam quantumuis inuitum, conuerſis velis in Hiſpaniam rediturum; ita pacatis naualium ſociorum animis, nauigatio inſtituta rurſus continuatur; ſequenti die conſpectis nonnullis auiculis, Columbus hoc pro rato propinquantis terræ ſigno tenuit. Poſtridie cum omnes intenti terrã oculis conquirerent, vndantem in aêre fumum conſpexêre, mox terram conclamant. Quis tamen prior terrã aduerterit, aut notauerit, incertũ eſt, & ad noſtrum inſtitutum parũ mom͂eti habet, nam ſiue Columbus, ſiue Rodericus de Triana, ſiue nauta quiſpiam Lepienſis primus terrã in conſpectu habuerit, ſatis eſt Colũbum totius expeditionis ducem & authorẽ fuiſſe. Viſâ terrâ incredibili gaudio perfuſi, more nautico, cæteris conſpectæ terræ ſignũ dedêre, tum præ gaudio in lachrymas omnes profuſi, flexis genibus diuinas laudes ingeminarunt: gratiarũ actione peractâ venerabundi Columbũ circumſiſtunt, dextrâque exoſculantur, patronum, parentémque appellantes, priorum veniâ petebant: haud facilè omnium lætitiam expreſſerim, tum enim ſibi quiſque primùm naſci, depoſitoque quem

præ

præ oculis habuerat, mortis metu, liberiore aurâ frui videbatur. Tam letæ fœlicitatis dies incidit in Nouēbris vndecimū, dicti Anni milleſimi quadringēteſimi nonageſimi ſecundi, poſt centū dies quàm ex Hiſpaniâ ſoluerant. Terræ itaque pauliſper ſuccedentes, appulerunt ad inſulam Cuanabi ſeu Guanahani vnam ex Leucaijs, quarum numeroſa multitudo inter Cubam & Floridam occurrit. Hîc in terrā deſcendit Columbus, & erecto glorioſæ crucis ſigno harū nouarū terrarum poſſeſsionē ad vſum Catholicorū Hiſpaniæ regū ſeſe capere teſtatus eſt. Inde Barucenſem Cubæ inſulæ portum tenuit, inſulam Fernandinam nominauit, in gratiā Ferdinandi regis. Cūque mare vētis turbari, & ſtationem nauium infidam eſſe conſpiceret, perpetuis prouectus Zephyris, ad inſulā ingētem Hayti, quam Hiſpaniolā vocauit, delatus eſt. Portū quem primum ſubijt claſsis, in hodiernū vſque diem Regium vocāt. Hic prætoria nauis ſcopulis illiſa dehiſcebat, ſed accurrētibus cymbis alterius celocis in aduerſum littus omnes incolumes euaſêre. Incolæ ad conſpectum claſsis, virorumque ſplendentibus armis in terram deſcendētium, vno agmine protinus ad mōtes, deuiaſque ſylvas perfugêre; ſed Hiſpani fugentium tergis inſiſtentes, vnam mulierum corripuêre, quam cibo potuque refectam, & veſte donatam, Colūbus ad ſuos remiſit. Incolæ hac aduenarum humanitate, & liberalitate prouocati, certatim ad littus decurrêre, & ſcaphis ſiue patrijs lintribus quas Canoas vocant, Hiſpanorū

Primus Columbi in terram exſcenſus.

Hiſpaniolæ detectio.

naues circumuecti, nauium magnitudinem, Hiſpanorum ornatum, & promiſſas barbas admirabantur. Hiſpani viciſsim incredibili gaudio micantes inaures, aureaſque armillas inſularium contẽplabantur. Cumque incolæ Hiſpanis aurum, aureaque emblemata haud grauatè adferrent; pro quibus viciſsim cultellos, crepitacula, tintinabula, ſpecula, & alia exigui momenti, gaudentes recipiebant; facilè, quod res erat, conijciebant, regionem auri verâ diuitem eſſe. Columbus vigentibus hiſce commercijs, fiduciâ plenus, cum aliquot Hiſpanis in terram exilijt. Hiſpaniola tum temporis quinque præfecturis tenebatur, Septen-

Guacanarillus.

trionali parti præerat Guacanarillus Regulus: is venientem Columbum comiter excepit, inque fidem futuræ beneuolentiæ muneribus xenijſque vtrinque certatum; Indiani mandato Cacici, ſcaphis ſuis mobilia prætoriæ nauis, quam ſcopulis illiſam diximus, comiter ſeruauêre, adeóque benignè gentem hanc aduenam fouerunt, vt præſentire viderentur, ſeſe aliquando in huius nationis ius atque poteſtatem conceſſuros. Ad veſpertinæ cãpanæ pulſum Hiſpanos, Chriſtiano ritu genua flectentes, ſeque cruce ſignantes, venerabundi imitabantur, & in genua prouoluti palmas iungebant, imitandi (vt reor) ſtudio potius, quàm aliâ certâ cauſâ. Quantumuis non deſint qui cenſeant,

Crucis veneratio apud Indos ante Columbi aduentum.

Indianos crucem multis temporibus ante Columbi aduentum in honore habuiſſe. Gomara libro. 3. cap. 32. refert, apud Cumanos, Burgundionũ, ſiue Sancti Andreæ

Andreæ crucem in peculiari honore fuiſſe, quódque cruce ſeſe munirent aduerſus incurſionem lemurum, eáſque infantibus recens natis imponere conſueuerint. Quæ res admiratione digna quibuſdam meritò videtur, neque intelligi poteſt, quomodo eiuſmodi ritus apud homines ſylueſtres inualuerit, niſi crucis hanc adorationem didicerint à nautis, aut peregrinis, qui vi ventorum eò delati, longioris peregrinationis & erroris tædio, in illis partibus perierunt, aut ſepulti ſunt, ſicuti nauarcho Andaluſio, qui apud Columbum obijt, proculdubiò accidiſſet, niſi rei maritimæ peritiſſimus, curſum, quem vi tempeſtatis abreptus tenuerat obſeruaſſet; cuiuſmodi caſu credibile eſt multos illic ſepultos, quos vulgus pelago hauſtos exiſtimauit. Aliã crucis adorandæ rationem, veróque propiorem Accuſamilenſes adferunt, qui per has quondam terras, virum ſole lucidiorem tranſiſſe, & in cruce paſſum, ſeſe Cabalicis maiorum parentúmque ſuorũ relationibus, accepiſſe teſtantur. Vt vt ſit, nullam veri ſimilitudinem habet, quod crucis adorationem à Carthaginenſibus mercatoribus, cùm ante bis mille annos extra Herculeas columnas progreſsi, ad has terras delati eſſent, quidam manaſſe ſentit: nam præterquam quod Carthaginenſium nauigatio non ad occidentem, ſed ad auſtrum directa fuerit, nullus tum ante natum, paſſúmque in cruce Chriſtum Dominum, vſpiam crucis erat honos aut cultus; multò minus apud Carthaginenſes, qui ſontes & atrociſsimorum criminum

reos, in crucem agebant: nam & Hannonem Carthaginensium ducem, proditionis insimulatum, in crucem actum, clasſicorum hiſtoriographorum relationibus conſtat. Cæterum Hiſpaniolæ habitatores, vicinarumq; terrarum, Idololatræ erant, & gentilium more inanium deorum cultum cæci amenteſque ſequebantur. Iamque olim humani generis hoſtis miſellis aliquoties prædixerat, venturam ex orientali mundi plagâ gentem, promiſsis barbis, rutilantibúſque armis conſpicuam, quæ finem ſatanico ſuo imperio faciat, ablatúmque indigenis imperium, vſurpet: horrendi huius carminis memoriam Indiani flebilibus elegis poſteris mandarunt, quas ſtatis, anniuerſarijſque feſtis lugubri querulâque voce occinebant. Sed Columbus omnis moræ impatiens, primo ſtatim vere, in Hiſpaniam redire, & Catholicis regibus ſuæ nauigationis ſucceſſum referre properabat. Quapropter inito, aut renouato fœdere cum præpotentibus inſulæ regulis, arcem in littore ædificauit, cui Natiuitatis nomen indidit; relictóque Roderico de Arana Cordubenſi ad arcis cuſtodiam, cum octo & triginta militum præſidio, ipſe aſſumptis ſecum decem Indis, cum duabus celocibus, & octoginta claſsicis militibus in Hiſpaniam velis contendit, fœlicibúſque Zephyris ſpatio quinquaginta dierum adnauigauit. Ferdinandus cum coniuge Iſabellâ, Barcinonæ tum ſtatiua habebat, eò Columbus terreſtri itinere contendit. Quod vt difficile propter viarum tædium, & impedimentorum multi-

Hiſpaniolæ incolæ Idololatræ.

Columbi reditus.

multitudinem, honorificentissimum tamen illi fuit, effusis non modò vrbibus, sed agrestium quoque turbâ ad famam sui aduentus concurrente, viásque vndique obsidente. Stupebant ad nomen noui mundi, mirabantúrque Indorum luteum colorem, psittacos, & auri pondus immensum, & quæ alia ferebant miranda, aut noua. Veniētem Columbum rex & regina perquàm honorificè susceperunt, & (quod aulicæ beneuolentiæ haud dubium est signum) in præsentiâ suâ sedere iussum magna attentione audiuerunt, quæ de nouis populis eorúmque terris comperta memorabat, prolatóque auro, psittacis, alijsq; nouis, aut ignotis, summâ voluptate perfusi sunt; solum aurum extra nouitatis admirationem erat: immensum tamen auri pondo & illarum terrarum diuitem venam pariter laudabant, & admirabantur. Quatuor ex decem Indianis quos secum adduxerat Columbus, insoliti cœli mutatione, & maris nauseâ debilitati, in viâ fatis concesserant; sex reliquos, Catholici reges cum Iohanne principe, festo ornatu, & solemni pompâ lustralibus aquis admouêre, ad initiandum in nouis hisce terris Christianæ religionis cultum, conceptísque votis, in omnibus regionibus quas ductu, auspicijsque suis in posterū detegi contingeret (extirpato abominabili idolorum cultu) Christiana sacra, & veri Dei cultum sese introducturos professi sunt. Relatio Columbi, iussu regum Catholicorum accuratè descripta, per celeres nūcios ad Alexandrum sextū Pontificem delata, Pontificem, totúmque

Indianorum primus baptismus.

Cardi-

Relatio aperti occidentis ad Alexand. pontificem missa.

Cardinalium Senatum ingenti lætitiâ perfudit, mirabantur peregrinam & rarissimam eorum quæ afferebantur narrationem, mirabantur Hispanos ductu Liguris hominis eò potuisse penetrare, quò ne Romanorum quidem fama peruenire potuisset. Pontifex hortatus Catholicos reges, vt religionis Christianæ terminos quàm longissimè proferrent, diuiso in duas æquales partes, ex arctico in antarcticum circulum terrestri globo, quidquid terrarum centum passuum millibus vltra Azores siue Flandricas insulas occurreret, totidémque à Gorgadibus capitis viridis insulis in occidẽtem procurreret, Catholicis regibus eorúmque successoribus gratiosè concessit, dummodo à nullo Christianorum principum quidquam ex his terris possessum fuisset in festo natiuitatis Dominicæ anni CCCC. XCII. tunc proximè elapsi. Catholici reges qui depulsis totâ Hispaniâ Numidis, Christi cultum in Beticâ renouarant, intellecta Pontificis voluntate, nũc quoque pro eadem religionis fideíque causa, classibus suis maria tentare, ignotásque regiones procul à nostro orbe remotas detegere, auitâ nominis sui gloriâ, tropheísque nuper partis dignum existimabãt, Columbum repetita nauigatione, ad occidentis insulas mittendum censuerunt; nihil itaque prætermittentes quod ad cultum decúsque illius pertinere arbitrarentur, insignibus, honorúmque titulis auctum, & designatum Oceani Præfectum, Admirantis titulo condecorarũt. Bartholomæo fratri, Hispaniolæ insulæ

præfectura

præfectura honorifico Adelantadi ſiue præfecti titulo delata eſt. Magnus dehinc Columbus eſſe, & inter proceres ſuſpici cœpit, multúſque vbique de illo ſermo, dicentibus nonnullis Carthaginenſium decreto prohibitam nauigationem ab illo inuentam, alij augurabantur illum ad ingentem Platonis inſulam (quam tamen in Critiâ perijſſe, & ſubmerſam ſcribit) perueniſſe, nonnulli Senecæ vaticinium quod poëtico oeſtro in Medeâ effuderat, à Columbo adimpletum, haud inaniter teſtabantur, & mirabantur. Columbo itaque decretæ ſunt naues ſeptendecim, inter quas liburnicæ tres, & celoces, ſiue Carauellæ quatuordecim erant, cum mille ducentis propugnatoribus. Expenſis regijs comparabantur equæ, vaccæ, tauri, ſues, aſini, capræ, & alia vtriúſque ſexus animalia, ad fœturæ propagationem illis in partibus procurandam. Aduexit etiam omnis frumenti generis grana, hordeum, triticum, frumentum, vites, ſaccari cannas, & alia leguminum, & plantarum genera, quæque alia neceſſaria ad ædificandum, & ſuſtinendum impetum quorumcumque aduerſantium. Decreto regio vltra milites, claſsiarióſque, additi & Euangelij præcones duodecim presbiteri, viri pij & litterati, quibus præerat Frater Buyl Catelanus, ordinis Sācti Benedicti, in occidentis partibus vicarius Summi Pontificis. Ad huius claſsis, nouarumque terrarum famam, multi viri nobiles exciti accurrebant, multi inſuper mechanicorum operum artifices, Columbum hac naui-

Secunda Columbi nauigatio.

nauigatione sequuti sunt, opinione ingentis compendij, quod quisque (vt vasta omnia sibi proponit humanus animus) exigui temporis curriculo facilè sibi promittebat. Classe instructâ, Columbus vela secundis inflantibus ventis, Feritam Canariarum vnam prætervectus, cursu æquinoctialem propiùs directo, Desideratam siue Desseadam Antillarum vnam, post vnius & viginti dierum nauigationem, in conspectu habuit: enauigatóque harum insularum archipelago, nusquam descensione factâ, breui Argenteum Hispaniolæ, indè Regium portum tenuit. Sed longè alio atque crediderat statu omnia inuênit, nam Indi Hispanos ad vnum omnes trucidarant: dolorem quem ex illorum morte concepit, excusante sese Guacanarillo, egregiè dissimulauit, egressúque in terram facto, Isabellam in gratiam Reginæ Isabellæ (quæ haud obscurè huic nauigationi fauerat) Coloniam deduxit, detectísque auri fodinis Cibauijs, duodecim celoces multo auro nouísque & incognitis rebus graues in Hispaniam remisit. Munimentum deinde diui Thomæ extruxit, addito præsidio ad defensionem metallicarum fodinarum, & Bartholomæum fratrem insulæ proregem reliquit. Ipse cum tribus celocibus, quærendis, detegendísque nouis terris intentus, mari sese committens, sulcando Hispaniolæ extrema, Cubæ latus orientale attigit; cúmque occidenti hîc orientem coniungi putaret, insulæ initium A. & O. vocauit. In australi huius insulæ latere Iamaicam vicinásque insulas

Isabella Colonia.

detexit. De hinc Hiſpaniolam repetens, in vltimo occidentis angulo, commodum nactus portum, diui Nicolai nomine inſignem fecit, ibíque ſubſtitit, vt refectis è longa iactatione ſocijs nauibúſque, expeditionem aduerſus Caribes ſiue Canibales moueret. Sed ingẽti febre correptus, profectionem hanc intermiſit, & Iſabellam ſe deferri curauit. Vt primùm à morbo conualuit, multos Hiſpanorũ aut infirmos aut mortuos, reliquóſque contemptis & neglectis Bartholomæi fratris imperijs, tam fœdè Indianos expilaſſe comperit, vt inſulæ reguli arma circumſpectarent, magnáque inſularium pars agrorum cultum deſereret, & nuſquam ſemente factâ, in intimam inſulæ partem ſecederet, vt Hiſpanos quos armis ſuperare non poterant, fame ſubigerent aut expellerent. Columbus de noxijs ſupplicium ſumpſit, regulóſque ad officium reductos admonuit, ne agrorum, aut Maizi culturam omitterent, quando procurata hæc ſterilitas ipſiſmet noxia foret, & magna illis poſtmodùm incommoda infligeret. Interim Columbo ſupra modum infenſi erant milites, eúmque vt crudelem & inhumanum, varijs rumoribus deferebant. Columbus vt maleuolorum delationibus occurreret, alteram verſùs Hiſpaniam nauigationem parabat, iámque in anchoris ſtabat trium Carauellarum claſſis; ſed tam fœda per eos dies nymborum ac turbinum oborta eſt tempeſtas, vt exagitato aëre cœlum terræ miſceri videretur, pleno die denſæ (quauis nocte obſcuriores)

Columbus in Hiſpaniam reditum parat.

Tempeſtas horrẽda in Hiſpaniolâ inſulâ.

tenebræ inuectæ, oculorum vſum ademerant, cumque ingenti ſono cœlum ſtreperet, inter horrendos fragores crebri ignes cœlo diſiecti ingentem popularibus timorem iniecêre. Incumbentium furentiumque ventorum rabie, ædificia totâ paſsim inſulâ diſiecta, ingentiaque ſaxa à montium naturalibus crepidinibus auulſa, ingenti ſtrepitu inſulanorum militumque animos pariter conturbabant. Hac ædificiorum villarumque ſtrage multi mortales ſuffocati & oppreſsi. Incolæ tantâ tamque inuſitatâ cœli inclementiâ conſternati, derelictis mapalibus in montium & terræ cauernis ſeſe abdiderant, multi mortales tenebris præoccupati aut inuoluti, in agris errantes aut in domibus concluſi, cum totâ manſione, vi turbinum in ſublime rapti, aquis abſorpti, aut terræ illiſi in fruſta comminuti perierunt. Quibus malis victi aut inuoluti, mœſtos planctus, & horrendos clamores per tenebras edebant, ingentiáque paucis horis, totâ Inſulâ detrimẽta accepta ſunt. Claſsis quoque quæ tutâ ſtatione in anchoris ſtabat, vi tempeſtatis abruptis aut confractis retinaculis, littoribus impulſa, cum vniuerſo nautico apparatu perijt, corruptóque commeatu, à fame etiã Hiſpanis periculum imminebat, niſi peropportunè diuino nutu naues ex Hiſpania commeatum abundè ſubuexiſſent. Sedatâ tempeſtate, incolæ, quique in montes propinquos aut cauernas perfugerant, ſenſim prodire, ſed rei & periculi nouitate attoniti exanimatis ſimiles, ſeſe inuicem intueri, præcluſiſque præ

timore

timore faucibus, vix animam trahere, fœdæque tempeſtatis caſum vnanimiter ſed diuerſis ex cauſis probabant, aut deteſtabantur. Indi extraneos idolorũ ſuorũ auxilio tota inſula breui depellendos, taciti gaudenteſque meditabâtur. Hiſpani verius reputabant præſtigias Sathanæ eſſe, terras haſce deferentis, imperiumque in illis partibus abdicantis, propter Chriſtiana ſacra, baptiſmi vſum, ſanctæque crucis in iiſdem exaltationem. Sed Columbus vt prima tranquillitas data eſt, refectâ & inſtructa denuò claſſe emenſus Oceanum, Calicium Hiſpaniæ portum, velis tenuit. Dehinc citis equis ad regẽ contendẽs, detectas à ſe terras, fœdæque tempeſtatis triſtẽ caſum recenſuit, prolatíſque iudicialium actorum codicillis, conquiſitas obiectaſque ſibi æmulorum calumnias egregiè diluit. Ferdinandus intellectâ rei veritate, & Admirantis innocentiâ, actorumque iudicialium integritate, collaudans Columbum, Macte, inquit, virtute eſto, & conceptam omnium animis tam præclaræ expeditionis tuæ ſpem, quod bene vertat, ad finem perducito: admonens tamen ſubindè cum Hiſpanicæ nationis militibus in tranſmarinis, & longinquis expeditionibus, remiſſâ aliquantùm iudiciorum ſeueritate, leniùs agendum eſſe. Columbus aſſumptis Carauellis & celocibus duodecim quas Catholicorum regum ſumptibus deduxerat ornaueratque, anno a nato Chriſto nonageſimo ſeptimo, poſt milleſimum quadringẽteſimum, tertiam expeditionem Indicam alacer ſuſcepit,

Tertia Columbi nauigatio.

pit, duabúsque celocibus præmissis, & recta Hispaniolam contendere iussis, ipse versùs caput Viride cursum direxit. Indè ad occidẽtem nauigans, sub ipso penè æquinoctiali, calores, & pericula grauissima passus est, propter malacias, summámque maris trãquillitatem. Tandem Indiæ continẽtem attigit, littoráque prosequutus ad multum terræ spatium conuersis velis rectà Hispaniolã adnauigauit. Tertia hac nauigatione Cubaguam vnionum piscatione diuitem detexit. Cõtinẽtis pars quam hac profectione adijt, est Paria. Immensi fluminis ostium hic subiens Colũbus os Draconis nominauit, quod sinuosis vorticibus naues absorbere videretur. Subijt & Cumanæ regionis ripas, vbi comiter exceptus, de vniuersâ vnionum piscatione certior redditus est. Sed in Hispaniolâ omnia turbata consternatáque inuenit; nam & celoces duæ, quas præmiserat, vt Xaraguam occidentalem insulæ partem tenuêre, à Roldano Ximenio qui ibi tùm castra metabatur, pridémque ab authoritate gubernatoris recesserat, & haud obscurè rebellarat, in partes tractæ, Bartholomæo Columbo opem ferre recusarãt: Roldanum quoque comperit Incolas deprædatum esse, omniáque cæde & incendijs compleuisse; quibus malis irritati Indiani, communi gentis consilio Hispanos insulâ depellere decreuerant. Sed Christophorus inconditam gentem facilè subegit, & tributariam reddidit. Roldanum quando saniora consilia respueret, neque ab obstinatâ pertinaciâ resipisceret, in montes,

Cubagua detectio.

Paria regio.

Cumana regio.

Hispaniola status turbatus.

Roldanus.

auiásque

auiásque solitudines cõpulit. Roldanus interim apud Regem criminatus actiones Columborum, multos de fratribus rumores aduersos perscripserat, quod homines Ligures Hispanico nomini infesti, crudeliter & auaré potestate supremâ abutebantur, Hispanicæ gentis milites pro re minimâ aut nullius momenti, vitâ mulctantes, quodque aurearum fodinarum curam ablegatis Hispanis, exterorũ Ligurum suorum operâ obibant, celandóque maiorem auri partem, fidelissimos & benemeritos milites suo iure, ipsósque insuper reges quintâ vectigali fraudabant: quod Cubaguæ detectionem non ex fide perscripserant, vt circumuento per pactum rege, Margaritarum piscationem sibi haberent, accumulatóque ingẽti auri pondere, insulam suo imperio subijciant & regiæ coronæ bellum moueant; In hanc solam curam incumbere Columbios fratres, idémque simulatæ adumbratæque iustitiæ specie exequi cõsueuisse, leuissimis de caussis fortissimos viros lictorum securibus subijcendo, reliquos quos dubijs subsellijs & iudicũ sentẽtijs cõficere non poterant, periculosis desperatísque expeditionibus implicabant, vt Caribium telis confecti, & infandis crudelissimorum anthropophagorum faucibus discerpti, in fœdam ventris ingluuiem (quod fortibus viris indignum) demitterentur. Sed hæc omnia falsò afficta erant a Roldano eiúsque sequacibus, dum excusso iugo grassantur. Epistola Roldani magnum dolorem Catholicis regibus attulit, & quãdo eodem tempore

Criminatio Roldani ad Cathol. reges perscripta.

pore

pore ex parte admirantis, de Roldani contumaciâ & apertâ rebellione certiores reddebantur (properandum, & perturbatis insulæ rebus tempestiuè prospiciendum rati) Christophoro Bouadillo ordinis Calatrauæ militi, Hispaniolæ præfecturam demandant, addito mandato vt noxios puniret. Christophorus Columbus vt erat occupatus pacandis insulæ regulis, qui arma sumpserant, nesciens eorum quæ aduersarij moliebantur, venienti gubernatori honoris officijque causâ obuiàm processit. Sed Bouadillus Columbum cum fratre vinciri, nauibúsque impositos in Hispaniam deuehi iussit. Catholici Reges intelligentes Columbios fratres indignis modis vinctos adduci, per celeres nuncios, eorundem liberationem imperarunt. Columbus conquestus inprimis de inhumanitate gubernatoris, déque vi & ignominiâ sibi, fratrique illatâ, rationem a se in Hispaniolâ gestorum retulit, innocentiámque suam regibus probauit, vt iam calumnijs petitos & penè oppressos à Roldano Columbios fratres appareret. vt tamen in posterum prouinciæ pax constaret, néue vlterius mutuis diuersæ gentis simultatibus turbaretur, abrogato Bouadilli imperio, Nicolaum Ouandum proregem Hispaniolæ miserunt. Columbum tamen per speciem honoris in aula retinuerunt. Alphonsus interea Nunnus & Pinzonij fratres â regibus adeundi inquirendíque terras incognitas potestatem obtinuere; edicto tamen proposito, ne quis intra quinquaginta passuum millia, Columbi

Christophorus Bouadillus.

Columbus cum fratre vinctus in Hispaniam mittitur.

Ouandus Hispaniolæ præficitur.

Columbus in aula retentus.

Alphonsi Nunnij nauigatio.

nauigationes attingeret. Nunnus in altum prouectus, vt Indiæ continentem attigit, neglecto regio mandato, Pariæ Cumanæ & Amaracapanæ sinus subuectus, ingentem margaritarum & vnionum vim retulit: Sed in reditu rixâ super vnionum partitione exortâ, cum vitato Hispalensi portu, in Galiciâ exscensionem fecisset, nauales socij in terram egresi, ad Ferdinandum Vegam illius oræ præfectum detulerunt, Nunnum spreto regio mandato littora a Columbo antea detecta inuectum, regiáque vectigali quintâ defraudatâ, ingentem vnionum margaritarúmque vim interuertisse. Præfectus Nunnum in carcerem coniecit, vbi cum magnam vnionum partem consumpsisset, vinctus tandem ad Ferdinandum regem missus est.

Bouadilli in Hispaniam reditus

Bouadillus accepto tam potenti successore, ijsdem nauibus quibus Ouandus venerat, in Hispaniam redire constituit, cum Roldano veteranísque militibus quos catholici reges euocarunt, aut Ouandus, vt pax prouinciæ staret, & contentiones è medio tollerentur, remittebat.

Bouadilli naufragium.

Sed coortâ ingenti tempestate, Bouadillus cum Roldano, & viginti quatuor nauibus, aurique magnâ vi aquis hausti periêre: perijt & ingens ille auri globus quem Petrus Martyr, ter mille trecentas & decem libras appendisse testatur.

Quartum Columbi iter ad occidentem.

Catholici reges nunciato Bouadilli & Roldani naufragio, Columbum denuò ad detegendas terras misêre, tribus itaque carauellis instructis anno à partu virgineo millesimo secundo post quingētesimum, occidentem versùs vela inten-

intendit. Sed veniētem Columbum Nicolaus Ouandus, Hiſpaniolæ gubernator, ciuitate portúque prohibuit; Columbus indignatus illius ſe inſulæ portu arceri, cuius ipſe nuper fuerat inuentor & propagator, conuerſis velis portum abſconſum petijt. Inde deſiderio inueniendi fretum quod per occidentis limitem ad orientem duceret, rectà ad occidentem curſum dirigens, Guanaxam adijt, & ad portum Higueræ, quem caput Fonduræ vocant, delatus eſt. Inde reflexis ad orientem velis, huius tractus littora retrogradâ nauigatione ſequutus, Veraguam, indeq; Zorobaras inſulas tenuit. Cum in Zorobaris verſaretur, Veraguæ prouinciā multo auro affluere cognouit: inde delatus in ſinum Vrabienſem, venit in notitiā maris auſtralis. In hoc itinere duas ex quatuor Carauellis amiſit, reliquæ rimis fatiſcentes nauigationi penè inutiles erant, quapropter Hiſpaniolæ repetendæ conſilium ſumpſit, ſed hiſcentibus affatim nauibus, in inſulâ Iamaicâ per cauſam reficiendæ claſsis ſubſtitit. Dum hic hæret, militum corpora diuturnæ nauigationis, & maris nauſeâ, morbis tentabantur, reliqui quibus integræ adhuc vires, inter ſe diſcordes, Columbo parum audientes, duce Franciſco Porreſio, tumultuosè per ſeditionem ſecedere, & in Hiſpaniam redire tentarunt. Columbo propter ægrorum multitudinem nauigare haud erat integrum: cúmque à validioribus militibus derelictus eſſet, inſulani per contemptum commeatum quoque recuſabant. Columbus in tanta rerum conſternatione

Seceſſio Porreſii.

sternatione ex casu consilium sumpsit, vocatísque ad se insulanorum primoribus, commeatum militibus suis vt præstarent enixè petijt, ac ni faciant, totam breui a stirpe gentem ab irato numine pestiferâ lue exterminandam iri denunciauit: In cuius rei euidens signum lunæ faciem (quod deliquij fere tempore euenit) sanguinolento ore fœdatam infra biduum apparituram prædixit, Insulani conspicati lunæ deliquium, vt erant naturalium causarum ignari, timuerunt ne magnum aliquod ipsis malum impenderet, multísque lachrimis erratorum præteritorum veniam poscentes, abundè commeatum & necessaria subministrarunt: sic milites morbis & inediâ debilitati, infra paucos dies recreati, sanitatē recuperarunt. Sed Franciscus Porresius vasti oceani fluctus metuens, animoque reputans, nauem quam secedens a Columbo abduxerat inflati oceani fluctibus cessuram, & malè tutam in Hispaniam nauigationem promittere; aliam præterea celocem abducere in animo habebat: cuius rei occasionem circumspectans, vicinis in portubus hærebat. Sed Columbus de Porresij aduentu certior factus, paucis suos adhortatus omnia vicina littora portúsque collustrans, Porresium terrâ marí que conquisitum commisso atroci prælio superauit, & vtrumque fratrem cœpit, reliqui in ordinem redacti quieuêre. Portui in quo pugnatum est, Sanctæ Gloriæ nomen indidit, is portus conspicitur in Siuigliâ Iamaicæ. Primum illud ciuilium armorum in occidente initium

Primum Hispanorum in Indiâ ciuile bellum.

fuit, quæ ad insaniam postmodum exercita, tristissimæ lanienæ memoriam ad omnes gentes transmisêre. Columbus in insula Iamaicâ, aliquot mensibus substitit, donec Mendocius, quem ad proregem Hispaniolæ miserat, duas celoces adduceret, quibus Hispaniolam adnauigauit, prouisoque commeatu, fœlici paucorum dierum nauigatione, in Hispaniam redijt, regibúsque nauigationis suæ casum, terrarúmque hac vltimâ suâ nauigatione detectarum situm exposuit, magnâ audientium regum voluptate. Tandem, vt erat multis laboribus corporis & animi confectus, in febrem incidit, quâ inualescente post non multos dies ex hac vitâ cõmigrauit, anno millesimo quingentesimo sexto. Corpus Hispalim delatum, in ecclesiâ Carthusianorum humatum est. Erat Columbus bonæ staturæ, membris decorè compositis, rubicundulus, ingenio subtili & perspicaci, sed ad iram procliui, laborum patientissimus: Inuentor proculdubiò ingentium, & omni memoriâ incognitarum terrarum, quæ longè latéque in vasto latebant oceano, nostro orbi incognitæ, amplissimúmque Hispanico nomini imperium peperêre. Inuidorum tamen calumnias effugere non potuit, quo minus (quantumuis detecti noui orbis laudẽ auferret) fiscalibus actionibus implicaretur, quæ toto illum vitæ tempore exercitum tenuêre. Didacus Columbi natu maior filius, patris in maris præfecturâ successor, priùs decessit quam litis finem obtineret. Quatuor Indicis profectionibus diuersas & ingentes

Columbi reditus.

Columbi Mors

gentes prioribus ſæculis incognitas terras adiuit & detexit. Mortalium etiam primus Americæ Iſthmum vltimâ ſuâ nauigatione attigit, nullum tamen nomen impoſuit. debebatur credo, tantæ orbis parti, Americæ (quod poſtea conſequuta eſt) nomen. Inſignem etiam Columbi modeſtiam arguit quod in tanta terrarum à ſe detectarum multitudine nullam vrbem aut portum Columborum nomine inſigniuerit; Sed virtus ſui ipſius pulcherrima merces, id in quo Colũbus ſibi indulgere noluit, hoc eadem cumulatiſsimè illi reddidit, quando vno ore grata poſteritas, non Iſthmi aut portus alicuius, ſed totius occidui cardinis notitiam Columbo multis ſeſe nominibus debere, lubens teſtetur. *Columbi filij.* Duos filios reliquit ſuperſtites, Didacum & Ferdinãdum. Didacus viginti annos patri ſuperfuit: vxorem duxit Mariam Ferdinandi Toletani filiam, ex qua Ludouicum Columbum tertium Indici maris præfectum genuit. Ferdinandus inter domeſticos pueros principis Hiſpaniæ educatus, patrem tertiâ Indicâ profectione ſequutus cœlebs manſit, ſed vir ſtudijs deditus, varijſque diſciplinis exculus, coaceruato ingentis bibliothecæ theſauro mille ducentorum amplius codicũ, tali ſe patre dignum filium præſtitit. Sed Ferdinandum regem poſt Columbi obitum, ingens inceſſit cura, vt regiones nouiſsimâ hac Columbi expeditione detectas teneret ac præſidijs firmaret, nam & Columbus antequam fatis concederet, codicillos ea de re ad regem perſcripſerat, quibus prudẽter mone-

Alphonsus Hoieda & Didacus Niquesa Duces in Indiã destinantur.

bat, vt primo quoque tempore Veraguam & Vrabam colonijs firmaret. Alphonsum itaque Hoiedam & Didacum Niquesam Anno à nato Christo millesimo nono supra quingentesimum Duces delegit. Niquesam Veraguæ, Hoiedam Vrabæ cum imperio præesse iussit, addito mandato vt ante omnia, Indianorum animos religionis opinione emollirent. Hoieda conscriptis quadringentis militibus, Martino Anciso

Hoieda expeditio.

Baccalaureo (qui iuredicundo prouincijs illis præesse iussus erat) cum reliquis militibus, equis, tormentis & commeatu subsequi iusso, nauibus Cartagenam delatus est, exscensuque in terram facto, pacem abnuentibus incolis, nudos palantesque adortus, multos interêmit, auri aliquantum ex prædâ collectum est. Dehinc mediterranea penetrans ducentibus commonstrantibusque captiuis, Barbarorum vicum, strenuè sese defendentibus incolis, magno suorum damno oppugnauit, desiderato Iohanne Cossa & septuaginta militibus, quos Indi ferali ritu deuorarunt. Sed superueniente Niquesa animum resumens communibus viribus oppugnatum denuò barbarorum vicum cœpit & incendit. Inde soluens Hoieda nouæ Carthaginis oram præteruectus Vrabiensem sinum ingreditur & ad Caribanæ littus in orientali Vrabiensis sinus parte exposito milite, & commeatu, nouæ Coloniæ (quæ prima fuit Hispanorum in Indiæ continente) fundamenta molitus, crebris excursionibus Indos infestabat. Tiripium deinde barbarorum municipium, opinio-

opinione opulentiæ celebre, irrito conatu oppugnauit. Cúmque commeatus inopiâ premeretur indicio cognouit, non procul abesse vicum omni commeatus genere abundantem, eò repentè contendens locum inuasit, vnde annona laxior & captiuorum ingens numerus, inter quos reguli quoque vxor abducta est, cuius redemptionem cùm maritus promisso auro impetrasset, die præstituto lytrũ adferre simulans, Hoiedam cõtumeliosè compellat, & sagittâ veneno infectâ Capitanei femur, vltus iniurias amicorum viciique nuper ab Hoieda exusti, sauciat. *Hoieda vulneratus.* Regulus cum vxore & octo socijs in conspectu Hoiedæ à circumfusis vndique militibus obtrũcati, barbaræ magnanimitatis pœnas dedére. Sed cum multis militibus per acies aut vulnera absumptis, reliquorum corpora valetudo tẽtasset, cœlique intẽperie vulgatis morbis multi indies interirẽt, fremitu totis castris orto, gubernatorem probris incessebant, sed aduentu Bernardini Talaberæ qui militum supplementum & commeatum aduehebat recreati, paululum quieuére, mox vehementior exarsit seditio, Hoieda per contubernia singulos consolatus hortabatur, bono fortíque animo essent, quando relatione Talaberæ, Baccalaureum Ancisum cum commeatu magnisque subsidijs breui adfuturum scirent. Sed surdis hæc canebantur: iámque indicio cognouerat nonnullos destinasse occupatis nauibus fugam moliri: *Hoieda Hispaniolã repetit.* optimum itaque ratus eos præuenire, relicto proprætore Francisco Pizarro acerrimo iuuene, cui *Franciscus Pizarrus.* Peru-

Hoieda mori.

Pizarrus cum reliquijs exercitus Vrabam deserit.

Peruuiæ amplissimæ opulentissimæque prouinciæ detectio reseruabatur, itineri se accinxit, promittẽs, breui se reuersurum cum commeatu & recentium militum supplemento, ac nisi intra quinquagesimum diem rediisset, omnes iuramento liberare & quocumque illis visum esset abeundi potestatem sese facere testatus est. Sic Talaberæ nauem conscendit & Ancisum quærens multis circumuentus ærumnis vix tandem Hispaniolam tenuit, vbi ex vulnere nuper accepto, siue quod nulla subsidia militibus suis ad manum esse perspiceret, ingenti animi mœrore correptus post paucos dies moritur. Elapsis quinquaginta diebus cum ne sexagesimo quidem quisquam comparuisset, aut ab Hoiedâ quidquam nunciaretur, Pizarrus cum acri fame premeretur, reliquis tantùm septuaginta ex trecentis militibus, conscensis duobus nauigijs execratus diras terras, Hispaniolæ repetendæ consilium sumpsit: vix dum in altum prouectus vela dabat, cùm sæuæ tempestatis iactatus procellis, nauium alteram cum omnibus militibus & armamẽtis aquis haustam amisit, alterius verò clauus à miræ magnitudinis pisce in frusta excussus est. Sic Pizarrus semi-naufragus in insulam Fortem è regione Cartagenæ & Vrabici sinus eiectus, ab insulanis etsi pacis amicitiæque signa præferret, quum aquatum descendisset armis ferisque vlulatibus prohibitus, littus aliud magis propitium quærere coactus est: continuatóque inter omnia cœlo terràque infestâ, infaustæ nauigationis cursu, inter Cartagenã & Cachibacoam

Bacca-

Baccalaureum Anciſum cum commeatu, & militũ ſupplemento quod Hoiedæ adducebat, obuium habuit. Pizarrus mirabiliter recreatus, ſæuæ fortunæ aduerſos caſus & Hoiedæ diſceſſum exponit, militéſque omnium egenos, morbis, fame, ac ſiti penè ſubactos, permiſſu præfecti, iuriſiurandi religione ſolutos, Hiſpaniolam repetere pronunciauit. Anciſus aliud atque erat ſuſpicatus, more militiæ, tanquã deſertores proditoréſque ſui legati corripuit, mox certiora edoctus, Hoiedæ militúmque caſum miſeratus, tamen pro iure imperij milites ponè ſubſequi ſeſe iuſsit; Pizarrus commilitonum nomine ſupplex obteſtabatur, vt miſerrimi exercitus vltimas reliquias ſaluas eſſe vellet ac conſeruaret, petendæque Hiſpaniolæ poteſtatem faceret: conſtanter idipſum recuſante Anciſo, milites oblato magno auri pondere communibus votis idipſum petere, & vt ſui miſereretur obteſtari cœperunt. Tum Anciſus humaniter illos conſolatus quòd nouo commeatu recreati priſtinas vires breui recuperarent, ad antiquam militiam reduxit turbidos & inuitos. Prima in terram exſcenſio, aquandi gratiâ, facta eſt in Comagræ littus, vbi à barbaris ſine maleficio dimiſſus eſt, cum neque Hoiedæ, neque Niqueſæ naues agnoſcerent, à quibus haud ita pridem caſas ſuas ſuccenſas & deuaſtatas iracundi fremebant: Pace cum Caramarenſibus firmatâ, Anciſus Vrabienſem prouinciam denuò petere inſtituit, ſed naucleri inſcitiâ in ipſo portu vnde digreſſus erat

Pizarrus Baccalaureum obuium habet.

Anciſus Hoiedæ reliquias ad militiam reducit.

Hoieda, naufragium fecit, nauiſque prætoria ſcopulis illiſa, merſa ſimul cum armis, equis alijſque animalibus propagationis cauſa aduectis perijt, ipſi milites nulla præter vitam re incolumi ægre ſeruati in littus euaſêre: Anciſus abſumpto reliquo commeatu quum iam milites præ inopiâ radicibus pomíſque ſylueſtribus veſcerentur, ad ſubleuandam diræ famis neceſſitatem, aſſumptis centum militibus, mediterranea penetrare ſtatuit, vix quatuor miliaria emenſis, ingens ſagittariorum globus Hiſpanos nihil tale timentes audacter incurſat, nauéſque repetere compellit. Anciſus in tantâ alimentorum penuriâ pené inops conſilij, cum ex captiuis didiciſſet non procul inde in aduerſo littore campeſtrem, frugibus vitæque alimentis abundantem eſſe regionem, cò proras conuertit, deſertóque orientali Darienis littore, occidentale latus occupauit, iamque propugnaculum & caſas moliebatur, cum hoſtiliter ingruens Indianorum manus, aduenas patriâ terrâ expellere nitebatur. Anciſus arma expediri iuſsit, acie inſtructâ, milites anteaquam ad teli iactum venirent, in genua prouoluti infenſi numinis iram deprecabantur. Ipſe Anciſus nuncupato voto diuæ virgini cui celebre ab antiquitate Hiſpali cognomẽ eſt, ſi voti compos foret, ſe ædem ſacram è Cemaci Cacici domo exſtructurum, eiuſdémque Virginis antiquæ nomine conſecraturũ vouit. Commiſſo atroci prælio Hiſpanus victor diſceſsit, inuaſíſque eius gentis pagis, commeatus abundé ſuppetijt. Cumque biduo

Anciſus Vrabã repetens in portu naufragium fecit.

Votum Anciſi.

duò post aduerso flumine nauigarent, Barbarorum supellectilem aurique ingentia pondera inuenerunt, quæ à Comaco rege ante conflictum cò comportata atque abdita fuerant, ne in Christianorum manus venirent, mirum in modum gaudentibus militibus, tantam sese commeatus vbertatem, tantámque auri copiam consecutos. Ancisus obtentâ hac præclarâ victoriâ, socios quos in aduersâ ripâ reliquerat accersit, molitúsque nouæ coloniæ fundamenta, ædem Diuæ Virgini consecrauit, & locum Antiquæ Dariensis nomine celebrem fecit, Sed Niquesa digrediens ab Hoiedâ assumptâ Carauellâ vnâ & duabus biremibus, cæteris se subsequi iussis, versùs occidentem solem similiter cursum dirigit, quærens Veraguam littoribus occidentalibus Vrabæ contiguam. Sed intempestæ noctis tenebris abreptus, socios amisit: Lupus de Olando vnius biremis rector, ex incolis cognouit sese Veraguæ portũ à tergo reliquisse, repetitâ itaque ad orientem nauigatione, Petrum Vmbriam qui nocte à cursu aberrauerat obuiũ habuit. Cum Niquesæ Carauella nusquam cõpareret, cõuersis velis Veraguã petiere si forté Niquesam illic inuenirẽt. Sed nusquã inuẽto aut comparẽte Niquesâ, summa imperij Olando delata est: is maizium seminare & casas fabricare instituit, infaustóque & funesto consilio (vt omnem socijs fugæ spem præscinderet) naues temeré ad littus ferri, & inter se collidi passus est: sed temerarij consilij errore deprehenso, é fractarũ tabulis, carauellam vnam, ad

Antiqua Dariensis.

Niquesa casus & errores.

Lupus de Olado in Niquesa locum sufficitur.

ad necessarios & subitos vsus fabricari iussit. Hoc rerum statu, vnus ex naualibus socijs è speculâ mare despectans, cùm ex occidentis latere nauiculam velis instructam conspexisset, lintea vela sese videre acclamauit: cúmque portum subisset scapha, deprehensum est cymbam Niquesæ esse, de Niquesâ interrogati, illum amissâ carauellâ in Zorobarensium insulis, omnium rerum egenum oberrare, & tertium iam mensem radicibus & syluestribus pomis victitantem decreuisse pedibus Veraguam petere, nunciant. Olandus extemplò biremem ad deuehendum Niquesam misit, quam paucis quos ex militibus suis reliquos habebat comitatus conscendit, & fœliciter ad exercitum reuersus est. Sed ingratus, Olandum in vincula coniecit, & proditionis reū peregit, quin & infaustis illis terris sese excedere velle testatus, milites extēplò itineri sese parare iussit, qui messem instantem & frugum maturitatem causati, exigui temporis moram orabant. Sed Niquesa propositi tenax, vela orientem versùs intendens, portum, cui ab egregiâ tutâque statione belli nomen à Columbo inditum fuerat, tenuit. Sed Indi appulsum Niquesam cum magnâ militum iacturâ retro ad naues compulerunt. Ad Marmoris itáque promontorium progressus subitario opere ilicò propugnaculum Nominis Dei exstruxit & cōmuniuit, mansit loco nomen, vel quod. XVIII. Calend. Februarias (in quem diem Dominici Nominis celebritas incidit) Niquesa eo appulerit, vel quod terræ

Niquesa in exercitum reuertitur.

Olādus in Vincula coniectus.

Niquesa Veraguam deserit.

Nominis Dei propugnaculum a Niquesa exstructum.

succe-

ſuccedens fœliciorémque ſibi rerũ ſtatum promittens, bono omine, ſuos adhortatus, in nomine Dei inquit exiliamus in terram. Tale habuit initium celebratiſsima illa Septentrionalis Indiæ ciuitas, quæ bonis auibus ſuccedentibus temporibus in immenſum excreuit, & quicquid diuitiarum auſtralis maris vndis aduehitur, recipit, noſtríſque Europæis tranſmittit. Cæterum ex ſeptingentis octogenis Niqueſæ militibus vix centum reliqui erant: Nam cum Veragua excedens Caput Marmoris quæreret, Nominíſque Dei propugnaculum communiret, pluſquam ducentos, maris nauſeâ, & aſsiduis hoſtilibúſque barbarorum incurſionibus amiſerat. Sed Darienſes feralibus odijs diſcordes in partes ſeceſſerant, alijs ad Prætorem Anciſum, alijs ad Vaſcum Nunnium imperium deferentibus, re ad extremum penè certaminis deductâ, ſuperuenit Rodericus Colmenares cum recenti commeatu & nouorum militum ſupplemento, is in itinere continentis oram legens, cum Gairam velis tenuiſſet, nauales ſocios militéſque aquatum miſit, ſed parum memores quam ignotis in locis verſarentur, temerè in terram egreſsi, ab Indis circumuenti, & ad vnum omnes interfecti ſunt. Colmenares malè tutam aquationem expertus, execratus iniquum littus, ſublatis dolonibus Vrabam verſùs curſum tenuit, Hoiedam & Anciſum requirens, ſed repertis tantum Hoiedanæ Coloniæ (à Pizarro nuper deſertæ) quibuſdam veſtigijs, primùm animo vehementer conturbari, & omnes à

Colmenares Hoieda ſupplementum adducit.

barbaris dilaniatos fuiſſe timere cœpit. Sub veſperam ad naues regrediens, cum vnam ex alia cogitationem duceret, ſuſpicari cœpit, coloniam tranſlatam & vicinis in vallibus commodioris vſus gratiâ deductam fuiſſe, pluribus itaque in collium ſummitatibus excitatis ignibus, ſimul vniuerſum duarum nauium æneorum tormentorum apparatum diſplodi iuſsit, vt ab Hoiedanis, ſi fortè in vicinis vſpiam locis conſediſſent exaudiri poſſet. Antiquani audito Colmenaris ſigno viſiſque ignibus Hoiedam Præfectum ſuum adueniſſe rati, ſummis & ipſi in montium iugis ingentibus extructis pyris, magnóque viciſsim tormentorum fragore, Colmenari haud ſe inde procul abeſſe ſignificarunt. Colmenares ſequutus volitãtem in aëre fumum Antiquã deuenit. Viſo Colmenare mutuis inter duces gratulationibus certatum, inter milites ſalutatio facta eſt. Nuſquam militares manipulos lætioribus animis conueniſſe relatum ſcio: namq; Colmenares rebus Darienſium deſperatis, cum aſsiduis Indianorum excurſionibus clauſi tenerentur, & exiguus eſſet commeatus, neque cibum ab infenſis infeſtiſque vt peterent progredi tutum eſſet, lacerique & ſeminudi arborum frondibus, radicibus & pomis ſylueſtribus vitam difficulter ſuſtentarent, ſerum penè auxilium venerat. Veſtimentis & commeatu recreati, pacem tamen oderant, neque diſcordiarum vllus erat finis, Colmenari alijſque quibus pax placebat, conſultius viſum fuit, Niqueſam euocare, qui diſcordes regeret, & ſub-

& ſublatis contentionibus, imperij curam ſuſciperet, donec Catholicorum regum voluntas exquiritur, quē potiſsimum ſummæ rei præeſſe velint, huic ſententiæ ab Anciſo & Valboâ (qui omnia quam Niqueſam malebant) acriter reſiſtebatur, vicit tamen pacis ſtudium, & Niqueſam requirentium votum. Colmenares delectu militari iuſſus proficiſci, ad requirendum Niqueſam, conſcenſo Anciſi myoparone Niqueſam apud nominis Dei portum inuenit, ſqualidum & omnis rei egenum; Niqueſa Colmenarem complexus in lachrimas effuſus, caſus acerbos, & miſeram ſuam ſortem exponit: Colmenares apertis ſuæ legationis cauſis, bono fortique animo eſſe iubet, veterúmque malorum obliuiſci, quando nouo arridentis fortunæ beneficio, prioris conditionis haud dubia ſpes affulgeret. Niqueſa itaque in nouam ſpem erectus cum ſeptuaginta quinque Hiſpanis militibus quos ex amplius octingentis, reliquos habebat, Vrabam velis contendit, ſed ferox & immodicus linguâ, in itinere multa intemperanter de Valboâ & Anciſô Baccalaureo iactitans, cum quoſdam gradu atque dignitatibus ſeſe moturum, alijs pecunias & facultates ablaturum profiteretur, eáque complurium auribus excepta Darienſibúſque properē relata eſſent, exitium Niqueſæ maturarunt: Nam Anciſus atque Valboa antea diſcordes naui egreſſum Niqueſam multis probris onerarunt, nauémque cum ſuis militibus repetere cōpulerunt. Ille mœrens receſsit, neque vſquam amplius

Niqueſa repulſa & fatum.

plius

plius comparuit, creditur fluctibus haustus aut à barbaris cæsus & comestus. Hunc habuit exitum infœlix Niquesa. Fugato Niquesâ haud tamen Dariensibus inter se pax constabat, sed priore fœdior seditio exarsit. Valboa audax manu, præoccupat, & Ancisum in vincla conijcit, bonáque eius fisco regio ascribi iubet, paulò post quorundam intercessione dimissum, abitúmque parantem, retinere conabatur, oblatâ prætoris dicundi iuris priore dignitate. Sed Ancisus repudiato beneficio, indignabundus in Hispaniam concessit & Valboam maiestatis accusauit visísque informationibus atrox in Valboam lata est sententia. Valboa cum sublatis æmulis solus rerum in Antiquâ Darienis potiretur, deficiēte commeatu Coibam expugnauit, & Caretā regulum quòd imperatos commeatus recusaret, cum vxoribus & familiaribus captiuum abduxit, Dehinc pace cōciliatâ Poncam Caretæ hostem persequutus, & in mediterranea progressus, vrbem expugnauit, sed nihil prædæ fuit: nam Ponca fugiens omnia sua abstulerat. Valboa Antiquam Darienem reuersus, periculosum iudicans mediterranea vlterius penetrare, tutiúsque fore si secundùm maris littora expeditiones susciperentur, aduersùs Comogrum, Comogræ prouinciæ regulum duxit, sed intercedente vno ex domesticis Caretæ, pace amicitiàque inter illos contractâ, Hispani pacato agmine prouinciam intrarunt: Nam Panquiacus Comogri filius maior, homo ingenio minimè barbaro,

Ancisus a Valboâ capitur.

Valboa expeditiones.

Comogrus.

Panquiacus Comogri filius.

patri

patri persuaserat, cum hoc peregrino hominum genere blandiendo moderatius agendum esse, enitendúmque imprimis ne gens auara & crudelis, vllam causam dissidij inueniat, quâ totius regni subuersionem & expilationem committat aut prætexat. Vasquio itaque Valboæ & Colmenari quatuor auri laborati drachmarum milia, cum septuaginta Indicis seruicijs Comogrus dono misit. Sed oborta forte inter milites rixa, cum Valboa in vestibulo regiæ, detracta quinta vectigali, appensum aurum diuideret, Panquiacus subiratus, fertur excussa lance, aurum per aream dispersisse; Indignum clamitans, viros ratione præditos & tam longinquis profectos ab oris, pro re nihili, quæque ad humanæ vitæ sustentationem in nihilo vsui esset, inter se digladiari, inimicitiásque suscipere aduersus possessores talium rerum; si tamen tam vasta tamque insana foret auri cupido, vt illius causa expeditiones peregrinationésque difficillimas suscipere, bellúmque possessoribus tam vilis metalli mouere, operæ precium ducant, omitterent rixas, sese aliam illis regionem commonstraturum vbi abunde huius metalli sitim expleant. Quærente Valboa nomen regionis, per interpretem respondit, sex dierum itinere abesse, sed mediterranea à Caribibus alijsque feris gentibus habitari, maioribus itaque copijs opus esse, anteaquam ad mare possit deueniri. Valboa audiens maris mentionem, ratus quod erat, Panquiacum complexus, gratias illi egit pro sua in se suósque

Maris australis notitia.

benevolentiâ, perductúmque ad Christiana sacra Carolum nuncupauit, eòque duce susceptâ postea expeditione maris australis, deuictis, aut pacatis diuersis regulis, post multas ærumnas ad mare australe penetrauit, & Catholicorum regum nomine sese illud possidere constituit, anno reparatæ salutis decimo tertio post millesimum quingentesimum, quarto Calendas septembres. Inde fœlici successu magnâ auri & margaritarum copiâ auctus, XIX. Ianuarij insequentis anni, Antiquam Dariensis redijt. aduentantem socij solemni pompâ & festis velationibus susceperunt: missis deinde ad Catholicum regem codicillis, australis maris à se susceptam expeditionem perscribit, simul specimen auri, margaritarúmque ingentē vim transmittit vnâ cum pelle tigridis à Dariensibus captæ. Authores habeo qui ad viginti castellanorum millia collecti auri & CC. ingentes margaritarum vniones pro regiâ vectigali quintâ cessisse scribant. Rex acceptis Valboæ literis & vectigali auro, cæterísque muneribus, latam aduersùs Valboam sententiam antiquauit, repertique Australis pelagi illi Adelantadum siue præfecturam detulit, cum mille Hispanorum supplemento. Sed Petrum Ariam Dariensibus imposuit, misso eòdem præsule, ad muniendam illis in partibus viam Euangelio. Venientem gubernatorem, Valboa cum Dariensibus honorificè suscepit, hospitióque susceptum Petrum Ariam benignè fouit. Vocato consilio cum de statu rerum agitaretur, Nunnius Valboa dilucidè

Maris australis possessionem capit Valboa.

Petrus Arias Dariensibus præficitur.

lucidè de totâ expeditione australis maris locutus, nihil eorum quæ conueniebat omittens aut supprimens, totius prouinciæ statum declarauit, & Petrus Arias publicè collaudatum Valboam, regiâ gratiâ beneuolentiàque dignum dictitabat. Sed puncto temporis omnis illa gratia euanuit, quantumuis domestico fœdere malè conglutinata; Nam Valboam occupatum expeditione australis pelagi, ad se vocatum in vincula coniecit, & proditionis insimulatum, socer securi percussit. Hic finis magni illius Valboæ Nunnij, cuius ductu australis pelagi detectæ opes. Indignam tanti viri mortem rex totúsque Indicus senatus perquàm egrè tulêre, cuius rei inuidiâ cum cõflagraret Petrus Arias, eidem mox abrogatum est imperium, nullâ memorabili re in continente gestâ, nisi quod Panamam & Nominis Dei ciuitates, colonis repleuit, & quinquagies mille passuum iter inter vtrúmque mare, syluis, lamis, rupibúsque inuium, vrsis tigribúsque infestum aperuit atque complanauit. Sed Valboæ expeditio australisque pelagi detectio, secundâ vbique famâ celebratur & celebrabitur semper, propter inexhaustas opum facultates quas Hispanico nomini contulit. Celebratur & Ioannis Grialui nauigatio, cuius auspicijs in Mexicani regni, & nouæ Hispaniæ cognitionem deuentum est: Nam cum Franciscus Ferdinandi Cordubensis parum fœlici euentu Iucatanas terras tentasset, & præter diuitiarum famam nihil indè retulisset, Didacus Velascus præfectus Cubæ insulæ,

Nunnij Valboæ mors.

Iohannis Grialui expeditio.

Ioannem Grialuum nepotem ſuum quatuor carauellis inſtructum, miſit, vt certiora de Iucatanâ regione cognoſceret. Grialuus die decimâ Maij, anni milleſimi quingenteſimi decimi octaui, è portu Cubenſi ſoluens, Acuſamillam ſiue ſanctæ crucis inſulam petijt, inde ad ſeptentrionem nauigans cum in reflexu littorum continentem eſſe deprehenderet, continuatâ nauigatione Ciampatonem delatus eſt, vbi haud ſecus atque Ferdinandus Cordubenſis, malè ab infeſtis incolis exceptus, multis ex ſuis vulneratis, & occiſo Iohanne Guetario, ipſi Grialuo, ſaxo os dentéſque comminuti. Crudeles itaque linquens terras, Tauaſcum, quem Grialuum nunc vocant fluuium inuectus, annuentibus incolis pro rebus exigui momenti res incredibilis pretij permutatione Indianorum abſtulit. Hinc ad Sancti Iohannis vſque fluuium deuentum, cuius oræ recentem poſſeſsionem nomine auunculi ſui cœpit. Hic quoque mutuis permutationibus merces benignè commutatæ ſunt, tantúmque diuitiarum hac nauigatione cõſequutus eſt Grialuus, vt veri fidem excedat. Quod ſi coloniam hiſce in partibus deduxiſſet, eadem illum quæ Corteſium fortuna ſequuta eſſet. Grialuus hinc Aluaradum cum permutatis mercibus Cubam præmiſit, ipſe borealia littora ſequutus, enauigato Guaſtacano ſinu nuſquam exſcenſione factâ, ſatis ſe ſupérque terrarum luſtraſſe ratus, conuerſo curſu Cubam repetijt. Velaſcus intereà de nepote ſuo ſollicitus, cum diutiùs quàm par eſſet

Tauaſcus ſiue Grialui fluuius

Aluaradus.

esset absuisset, Christophorum Olidum misit vt de illo inquireret, aut illi subsidio esset: sed Christophorus nusquam inuento Grialuo Hauanam redijt. Intereà appulit Aluaradus cum relatione terrarum quas Grialuus viderat adierátque, & permutatis mercibus; Velascus auditâ Aluaradi relatione, nepotis sui fortunam laudabat: sed metuens ne inuestigandis alijs terris intentus, tempus tereret, cum Ferdinãdo Cortesio transegit, vt classe communibus expensis paratâ nouas hasce oras detegeret & subijceret. Post reditum Grialui Velascus mutato consilio, proprijs auspicijs classem deducere in animo habebat. Sed Cortesius propositi tenax, obtentâ à Rectoribus Hieronymianis, potestate nauigandi, sub annum M. CCCCC. XVIII, vndecim nauium classe, quingentis quinquaginta militibus instructâ, ex vltimo Cubæ portu qui in occidentem rectà protenditur, & Sancti Anthonij nomine celebratur, cursum ad Cathocum Iucatanæ peninsulæ promontorium intendit: sed aduersis iactatus procellis in Acusamillam insulam eiectus est. Maris accolæ visâ classe relictis mapalibus, in solitudines perfugêre: Reguli vxorem inter abruptas saxeásque rupes cum prolibus latitantem, Cortesius ad se deductam comiter excepit, donisque cultam, ad suos remisit: Regulus subditíque, hac aduenarum humanitate prouocati, deposito metu, domos suas rediêre: cúmque conciliatis hoc modo insulanorum animis, frequentes ad littus indiès ventitarent, nauiúmque

Ferdinandi Cortesij Hispania noua detectio.

Acusamilla insula.

magnitudinem, & Hiſpanorum barbas mirarentur, Corteſius indicio Indianorum cognouit, in Iucatanâ continente tres quoque barbatos (ſic Chriſtianos deſignabant) degere: erant ij ex reliquijs infœlicis Baldiuij: Qui à Niqueſâ in Hiſpaniolam miſſus, vt vectigale aurum deferret, & turbatum diſcordijs Darienis ſtatum, ſimúlque rerum omnium quâ premerentur penuriâ Didaco Columbo Indici tum maris præfecto exprómeret, cum haud procul Iamaicâ, in Viperinos ſcopulos impegiſſet, demerſo myoparone, in piſcatoriâ ſcaphâ cum viginti ſocijs ſeruatus poſt infinitas ærũnas amiſsis in itinere aliquot ſocijs, Iucatanis tandẽ oris applicuit, vbi egreſſus in littus cum omnibus ſuis captus eſt. Ipſe Baldiuius cum quatuor militibus, à recenti irâ ad Idolorum delubra raptus, ferali more cæſus & comeſtus eſt. Hieronymus Aquilaris Aſtigetanus cæterique ſocij, cum ad proximum ſacrificiorum tempus clauſi aſſeruarentur, ruptis vinculis effugére, & apud propinquum Regulum comiter habiti delituére, donec iuſſu Corteſij accerſerentur. Sed reliquis omnibus defunctis ſolus Aquilaris ſupererat, & cum illo Gonzales Guarrerius Nauarchus, qui auribus naribúſque perforatis, cum corpus faciémque puncturis fœdaſſet, & Cacici Chetemalenſis ſororem vxorem haberet, ſiue pudore retentus, ſiue coniugis liberorúmque amore præpeditus, nunquam induci potuit vt ad ſuos rediret: ſolus Aquilaris venit, magnóque poſtea vſui fuit. Cæterum Acuſamillenſes Idololatræ, idola

Baldiuij & ſociorum infortunium.

Baldiuij mors.

Hieronymi Aquilaris caſus.

Gõzales Guarrerius Nauarchus.

Aquilaris ad Corteſium venit.

Acusamillensium Idololatria.

idola lignea atque aurea, varijs ferarum & draconum effigiata formis, tanquam deos colebant, atque his placandis inhumano more captiuorum cruore sacrificabant. Cortesius per Aquilarem blandissimis sermonibus, promissis, atque item muneribus illos permulcens, hortatúsque vt abdicato idolorum cultu, Christiana sacra susciperent, annuentibus incolis Idolorum statuas confregit, & erecto salutiferæ crucis signo, Christo Seruatori solemnes aras dicauit: Deinde vt prima mari tranquillitas data est, secundis ventis ex Acusamillâ insulâ soluit, flexóque Catochi promontorio, emensus Iucatanæ terræ septentrionales oras, Campecium, inde Grialui fluuium nauibus tenuit. Duobus indè passuum millibus aberat Pontonchana vrbs amplissima, viginti quinque familiarum millibus habitata. Incolæ primò commeatum benignè præbuêre, deinde contemptâ aduenarum paucitate, Cortesio per interpretem denunciarunt, vt quàmprimùm terris suis excederet: Cortesius cum tentatis nequicquam per colloquia incolarum animis, nihil pacati respōderetur, oppugnatam vrbem cœpit, multis barbarorum cæsis, maior oppidanorum pars, inter cædem & incendia in syluas perfugit. Ne verò desertam haberet vrbem, dimissis aliquot captiuis, Regulo profugo cum subditis redeundi potestatem fecit: lege imperatâ, vt ab humanis carnibus abstinerent, & euersis Idolorum aris, veri Dei cultum amplecterentur, Hispaniæque regum maiestatem agnoscerēt.

Cortesius annuentibus Acusamillensibus idola confregit.

Pontonchana ciuitas.

Pontonchana ciuitas oppugnata capitur.

A vi-

A victoria ibi partâ, Victoriæ vrbi nomẽ impositum, quia omnium ciuitatum prima armis tentata & occupata fuit. Inde Cortesius prætervectus Aluaradi fluuium, vsque ad Caleioecam, nunc Sancti Iohannis portum progressus, à Tendillo Motezumæ Mexicanorum regis præfecto, benignè susceptus est; sed inter idiomate prorsus diuersos, linguæ commercium aberat, nihilque inter illos conferri potuit, nam Aquilaris, huius gentis linguam nullo modo intelligebat; quapropter Cortesius discedere, & à littoris huius vlteriore inuestigatione abstinere decreuerat. Sed à Tendillo digrediens, mulierem vnam ex Indicis mancipijs, quæ à Pontonchano rege habuerat, cum Tendilli domesticis disertè & non minus familiariter vernaculâ linguâ loquentem deprehendit. vocatam ad se mulierem ingentibus promissis vltra libertatis æstimationem impleuit, & interpretis loco cum Aquilare retinuit. Marinæ huic postmodum Christiana sacra suscipienti nomen inditum, plurimúmque momenti ad Mexicanam hanc expeditionem attulit. Xalisanâ regione, quæ nunc noua Gallicia, oriunda erat: nata parentibus Vilutanis, locupletibus dominoque loci affinitate coniunctis, in primâ ætate per belli tempus rapta, à Iucatanis mercatoribus diuendita, in Pontonchani reguli potestatem venerat. Cortesius itaque commode nactus interpretem, cum Tendillo de nouo colloqui cœpit, prolixáque sermonis communicatione, cum multa de Mexicani regni amplitudine, &

Cortesius à Tẽdillo Motezumæ præfecto suscipitur.

Marina.

Marinæ patria & origo.

Colloquium Tendilli & Cortesij.

Motezumæ Regis potẽtiâ magnificentiâque accepisset, cupido illum adeundi videndíque huius regni cœpit: itaque & munera Motezumæ misit, & renunciari iussit, ipsum ex regis sui mandato adeundum esse, vt Maiestatis suæ intentionem legationísque suæ caussas explicet. Tendillus per hemerodromos siue Indicos cursores, Motezumæ, aduenarum nauiúmque & equorum formam, in panno laneo affabrè depictã, vnà cũ Cortesij donis trãsmisit: Motezuma auditis ijs quæ adferebantur, visísque Cortesij muneribus ingẽti curâ angi cœpit; nam anno fere priusquam hæc contingerent, iecerat in Mexicano sinu anchoram ingens myoparo. Cotostani maritimi huius tractus accolæ, viso procul nauigio linteísque velis, insolitâ hac re territi, cũ eminùs difficulter discernerent quid hoc rei esset, quibúsue ab oris nauis illa venisset; studio rei certius cognoscendæ, cõmeatum quæque alia in pretio habebant, ad peregrinã hanc nauem merciũ permutandarum causâ, patrijs phaselis siue canois detulêre. Hispani illi quicúnque fuerint (licet suspicari Ferdinandum Cordubẽsem, aut Grialuũ fuisse) benignè exceptis Indis, prolixè ex ijsdẽ, & Regis, & terræ illius nomen potentiámque didicerunt, recedentibúsque Indianis torquem varijs vitreorũ globulorum coloribus distinctũ, regi suo deferendũ tradiderunt, eidẽ renunciãtes, nunc illis non esse integrũ in terram exscẽdere, in reditu suo tamẽ sese regẽ adituros. Cotostani recepto hoc mãdato, & collari vitreo, quod ipsi adulterinarũ gemmarũ

Tendilli diligentia.

Motezuma cur ad conspectum munerum Cortesij cõturbari cœperit.

inſcij, tanquam ex nobilibus lapillis coaceruatũ, magni faciebant, ad Motezumam venêre, deferentes in telâ laneâ depictam militum nauiúmque formã, vnâ cum vitreo collari. Motezuma perturbatus viſis auditiſque ijs quæ limitanei nunciabant, eiſdem imperauit rem vt ſilentio tegerent. Relatâ deinde re ad concilium, cum pannum & collare protuliſſet Motezuma, placuit per totã Septentrionis maritimam oram, in ſpeculis frequentes cuſtodias diſponi, déque omnibus quæ occurrerent Mexicanum regem quamprimùm certiorem fieri. Nunc igitur nunciato Corteſij aduentu vehementer cõmoueri cœpit, quia in Mexicanis terris conſtans fama erat, tempore Motezumæ venturos exteros, qui Mexicanum imperium ſubuerterent: ne tamen in vulgus hæc ſiniſtrè excepta publici ſtatus cauſam turbarent, aut nouandi occaſionem darent, Heroum aliquem, hoc eſt Quatzaltoalum, aëris Deum, antiquum ſuum dominum hâc claſſe aduentaſſe, per euulgatores nouorúmque rumorum authores in vulgus ſparſit. Haud obſcura quippe apud hoſce Mexicanos opinio inualuerat, olim ante aliquot ſæcula præcipuum quendam principem illinc receſsiſſe, qui ſeſe aliquando ex orientis partibus rediturum prædixiſſet, & quo famæ aduerſa, periculáque quæ metuebat faciliùs contegeret, eâdem ſimulatione legatos ad Corteſium miſit, qui aduentum illi gratularentur ſuáque omnia illi deferrẽt, quãdo ſciret Quatzaltoalum dominum ſuum nũc adueniſſe, cui omnia proſpe-

Motezumæ aſtus.

Motezumæ ad Corteſium legatio.

prospera precabatur: Stoliditas aut dissimulatio hæc Motezumæ & Mexicanorum, contrario penè dolo, pacificam Mexicanorum regnorum possessionem Hispanis præbuerat, nam Cortesius per Marinam certior factus de Mexicanorum persuasione, modestè intentionem Motezumæ per simulationem fouebat, nam hactenus Mexicani oratores illum Quatzaltoalum esse, aut inuenisse sese putabant: Sed militum nauiúmque Præfecti qui Mexicanorum regnorum potentiam & amplitudinem ex magnifica Motezumæ legatione intellexerant: magnum rerum suarum, susceptæque expeditionis momentum, in eo verti æstimantes, si apud barbaras hasce gẽtes, strenuorum virorum, fortiúmque bellatorum nomen opinionémque adipiscerentur, quia tutiorem hoc modo, minúsque despectam, quantumuis numeroso in populo paucitatẽ suam fore arbitrarentur, vniuersum colubrinarum & æneorũ falconum apparatũ è nauibus in terrã exponi mandarunt. Tormentorũ iste apparatus insolitus, & nunquã ab Indis antea visus, ingentẽ Mexicanis terrorẽ iniecit. Milites insuper vibrantes arma, minaci vultu Mexicanos ad pugnam, viriúmque suarum periculùm faciendum prouocabant, detrectantibúsque illis seu metu seu pudore pugnæ aleam, prolatis loricis, machæris, amazonijs, securibus, frameis, pertisanis, alijsque militarium armorum terriculamentis, quibus obuijs hostibus, truncatis corporibus, aut defectâ ceruice, vnico ictu capita brachiáque

Præfectorum militúmque inconsulta festinatáque alacritas.

ſeſe amputaſſe iactitabant, magnum barbaris terrorem incuſſêre. armorum itaque hac oſtentatione & apparatu, vrbiſque inſuper Pontonchanæ recenti clade attoniti, mutatâ opinione, non dominum ſuum aut heroûm aliquem, ſed deorum ſuorum inimicum hac claſſe aduectum perſentiſcebant, domúmque reuerſi, alia omnia, quàm ſperauerat Motezuma, retulêre. Exinde Motezuma omnibus modis adniti cœpit vt peregrinam gentem regni limitibus arceret, vocatiſque idolorum adminiſtris, petijt vt deos Mexicani regni præſides aſsiduis votis ſacrificijſque fatigarent, donec aduenas latè regni finibus arcerent. Alijs deinde atque alijs legationibus Corteſium à Mexicano itinere retrahere conatus eſt. Zempoalenſes armis Mexicanorum vectigales effecti, cum Corteſij aduentum, eàque quæ fortiter aduerſus Pontonchanos geſſerat intellexiſſent, ad Corteſium venêre, rerum ſuarum ſtatum & Motezumæ potêtiam, Mexicanorúmque tributorum difficultatem aperuêre, petentes auxilium aduerſùs exactionum acerbitatem, & Mexicanorum vim atque ſuperbiam. Corteſius vbi animaduertit in hoc quoque climate libidine dominandi gentes tranſuerſas agi & lethalibus armis decertare, inito cum Zempoalenſibus fœdere, ijſque bono animo eſſe iuſsis, Mexicani illos tributi ſolutione liberauit, & Tizapanziucanum Motezumæ præſidium, quod Zempoalenſium agrum propter tributi vectigaliſque recuſationem infeſtabat, armis oppido dece-

Motezuma Corteſium Mexicanis regnis arcere nititur.

Zempoalenſes Corteſium adeunt.

dere

dere compulit. Vrbis deindè aduersùs fortunæ incertos casus condendæ consilio, veræ Crucis coloniam deduxit, vbi cum depositis Didaci Velasqui Cubensis præfecti auspicijs, à nouæ vrbis magistratu, nomine Caroli imperatoris, veræ Crucis totiúsque continentis præfectus declaratus esset, assumptis nouis titulis relictóque ibi Petro hircio Prætore, naues ad littus ferri & inter se collidi passus est, magnanimo prorsus consilio, vt omnem socijs militibúsque spem fugæ præscinderet. Inde totus in Motezumam conuersus, nequicquā dissuadente deprecantéque Tendillo, Mexicanam expeditionem suscepit. Ex itinere Zempoalenses adijt, à quibus humaniter susceptus & 1000. seruicijs Indicis donatus est: hos Tamanes patriâ linguâ vocant, qui cuncta armorum onera, commeatum & minora tormenta trahebant, aut succollantes humeris portabant. Cortesius hinc discedens Idolorum cultum aboleuit, ciuitatísque mutato nomine Siuigliam nouam siue Hispalum nominauit, cœptúmque iter prosequens duodecimis castris Zaclotanam vrbem attigit: cum vlteriùs tenderet in medio circumiectæ vallis, murum ingentem deprehendit, qui duorum montium crepidines claudebat: altitudo erat nouem pedum, latitudo vicenos pedes æquabat, dispositis ordine propugnaculis, quæ quadraginta passuum spatio distinguebantur, angusto tantùm in medio transitu, denûm passuum latitudine, itinerantibus relicto: Ktacmixtlitani aduersùs subitas Tlascalensium per-

Vera Crucis colonia.

Cortesius Mexicanam iter suscipit.

Tamanes.

Zempoalensium idola abolentur.

Ktacmixtlitanorum murus.

Tlascalẽses armati, Cortesij iter impedire nituntur.

petuorum suorum hostium incursiones, hunc murum erexerant protraxerántque. Tlascalenses Cortesij aduentu exterriti, ob famam Pontonchanæ cædis, hic armati occurrêre, cum nonaginta armatorum millibus, vt Cortesium finibus suis arcerent; sed Hispani vico occupato eo euentu pugnarunt vt temere incurrentes, sclopis, tormentorum bombis, equorúmque stupendâ specie, & multâ passim cæde facile sustinerent, multis quóque mortalibus captis: quos omnes Cortesius dimisit, & per Marinam Tlascalensibus suis referre iussit, plurimùm se mirari cur frequentes aduersùs se armati conuenerint, cum in nullo vnquam illos læsisset, expeditióque non aduersùs Tlascalenses, sed Mexicanum Motezumam suscepta esset. Hisce rebus intellectis ingens statim animorum commutatio in Tlascalensium exercitu facta est, nam Tlascalenses, infesti perpetuíque Mexicanorum hostes, vbi aduersùs Motezumam à Cortesio exercitum duci cognouêre, ab armis ilicò recessêre. Ipse Xicoteucatlus supremus gentis magistratus ad Cortesium venit, excusans quod per errorem in armis suos habuisset, petentíque pax data est; ex eo tempore in hodiernum vsque diem Tlascalenses maiestatem Hispaniæ Regum agnoscunt, tributorum expertes. Cortesius continuato itinere Tlascalam venit, vbi magnâ omnium lætitiâ exceptus est, obuiàm effusâ ciuitate cum coniugibus & liberis. Mexicanis mirum in modum displicebat pax cum Tlascalensibus hostibus suis inita;

Pax cum Tlascalensibus inita.

Cortesius Tlascalenses visit.

Itaque

Itáque Motezuma, quantúmuis peregrinam gentem odisset, per legatos tamen Cortesio suasit, ne vllo modo salutem suam Tlascalensibus committeret, qui aliud loqui, aliud pectore clausum gerere consueuissent; pauperem & egenum populum, facilè ad scelus & perfidiam impelli posse, esse non procul isthinc Ciollolam vicinam & amicam vrbem, hominum frequentiâ celebrem & omni commeatus genere abundantem, posse Cortesium tutò eò commigrare, vnde ex propinquo melius de communibus rebus acturi sint: itáque ad instātiam Motezumæ Ciollolam profectus est, comitantibus penè centum Tlascalensium millibus, sed in itinere dimissâ copiarum meliori parte, sex tantùm millia retinuit. Motezuma interpositis multis difficultatibus, cœptum denuò iter per legatos omnibus modis dissuadere cœpit: offerebat inter cætera Cæsari sese vectigalem facere, annuúmque cēsum persoluere, si Cortesius Mexicanū iter omisisset. Sed cum nullis quantúmlibet amplis precibus, speciosísue oblatis cōditionibus, à sententiâ abduci posset, Mexicanis re deliberatâ optimum esse, & expedire visum est, in vrbe Ciollolensi gentem hanc exteram opprimere: communicatóque super eâ re cum Ciollolensium primoribus consilio, facilè inter illos conuenit. Mexicani ad hoc facinus patrandum euocarant triginta expeditorum Indianorum millia. Sed Ciollolenses parum tutum æstimabant eiuscemodi militarem manū intra mœnia admittere: Itáque Mexicanorum exercitum

Motezuma Cortesium à Tlascalensibus alienare nititur.

Ciollola celebris vrbs.

Cortesius Ciollolam proficiscitur.

Motezuma iterum Mexicanum iter dissuadet.

Mexicani Cortesio insidias struunt.

citum duobus indè paſſuum millibus conſidere iuſſerunt, ſeſe porrò inuiſum hoc genus hominum, ligatum ſubactúmque in Mexicanorum manus tradituros receperunt: indignantibus Mexicanis, qui eâdem operâ, & concidere Corteſij exercitum, & occupare

Ciollola diripitur

oportunam vrbem in animo habebant; Ciollolenſes tamen initæ pactionis memores, vxores liberóſque in deuios auióſque montes deportabant. Inter hæc Ciollolenſis quædam nobilis matrona inſtantis periculi cōſcia Marinam monebat, vt & illa ſecum pauliſper ſeſecederet, ne ſimul cum alijs ſuis dominis occideretur; Itáque indicio Marinæ proditione euulgatâ detectâque, Corteſius iuuantibus Tlaſcalenſibus Zempoalenſibúſque, impetu in ciues facto, paucis horis Ciollolenſium ſena penè millia ſunt cæſa, vrbs direpta eſt. Tlaſcalenſes auxiliares, quorum in terris neque goſsipium neque ſal prouenit, veſtem bombycinam omnem, ſaliſque ingentes cumulos aſportarunt: Hiſpanis aurum factum infectúmque ceſsit. Qui ſuperfuerant ex magnâ clade, metúque profugerant, deprecātibus poſtero die Tlaſcalenſibus, in gratiam recepti ſunt,

Corteſius Mexicanis bellum denunciat.

Motezumæ verò implacabilius iraſcebatur. Itáque conuerſus ad Mexicanos legatos illis edixit, non paſſurum ſeſe iniuriam hāc inultam, ſed fidei violatorem Motezumam, Mexicanóſque qui ſub regno eius eſſent, ſibi in animo eſſe ob iniurias armáque per ſummum ſcelus illata iuſto pióque bello perſequi.

Mexicanorum purgatio.

Mexicani oratores factum conſtanter excuſabāt, & culpam in Aca-

in Acacuicanos & Azacanos Ciollolenſium fœderatos reijciebant, blandiendóque tantum effecerunt vt Corteſio perſuaderent, non eſſe quod quidquam de ſuo rege ſiniſtri ſuſpicetur, qui inde ab initio ſyncerâ illum fide dilexit & coluit, venientíque omnia benignitatis munia in vrbe Mexicanâ exhibiturus eſſet.

Corteſius Mexicum verſùs proficiſcitur.

Corteſius hiſce perſuaſionibus delinitus Ciollolâ mouit, retentis tantum VI. Tlaſcalenſium millibus, reliquos Indianos dimiſit. Motezuma quantumuis aliud atque erat præ ſe ferret, reuerâ tamen Corteſij aduentum perhorreſcebat: audiens itáque illum in itinere eſſe, & Tlaſcalenſium hoſtium ſuorum auxiliarem manum adducere, miſsis oratoribus impenſius rogare inſtitit vt Mexicanam profectionem omitteret. Sed Corteſius qui iam tantum Motezumam ſpectabat, nihil intermiſſo itinere Themiſtitanam vrbem ingreſſus eſt.

Mexicanam vrbem intrat Corteſius.

Motezuma igitur totus, in ſimulationem officij beneuolentiæque compoſitus, ad primum fere ab vrbe lapidem magno nobilium procerúmque comitatu venienti Corteſio obuiàm proceſsit. Geſtabatur Motezuma humeris quatuor primorum regni procerum, ſub vmbellâ, auro, plumis intertextis ſcitè exornatâ: tanta vndiquè hominum multitudo vias feneſtráſque & vrbis compita compleuerat, vt haud facilè diſcerneres, plus Indi animo admirationis conceperint conſpectis Hiſpanis barbatis, equorum tormẽtorúmque nunquam antea viſis formis, an Hiſpani viſâ innumerabili hac virorum feminarúmque vnâ in

vrbe multitudine, Motezuma Corteſium cum cætero militum, Indianorúmque comitatu, ad maius celebriúſque palatium deduxit, paucíſque cum Corteſio collocutus mox ad aliud palatium diuertit. Mexicanæ vrbis amplitudo ſitúſque inacceſsibilis, & inhabitantium incredibilis & penè infinita multitudo, Corteſium in ſummam admirationem traxit, ſollicitum tamen reddidit, iámque veniebat in mentem Ciollolenſis factionis quódque antè triduum Mexicanorum Indianorúmque inſidijs penè oppreſſus fuerat, obuerſabatur quoque oculis deſignati ſibi palatij hoſpitijque ſitus quem eiuſmodi eſſe contemplabatur, vt ſi quid aduerſus ſe auderent Mexicani, tanquam ergaſtulis clauſus teneretur, nullo modo inde euadere poſſet. Quibus malis vt occurreret, vocatum ad ſe Motezumam per aliquot dies ſub cuſtodia tenuit: poſtea dimiſſus comitérque habitus ſe ſuáque omnia dedidit, cunctóſque imperij ſui populos ad authoritatem Hiſpaniæ Regum contulit, magnámque auri vim Corteſio tradi, theſauríſque regijs, quantumuis frementibus & indignantibus ſubditis, inferri iuſsit. Sed ſiue quod deditionis leuiter factæ peniteret, ſiue ab alijs inſtigatus populares rurſus ad rebellandum animaſſet, contractis ſecreto plus quam centum Indianorum millibus, Corteſium ad ſe vocauit ſumma poſtulatorum erat, vt vrbe Mexicanâ totiúſque regni finibus excederet: Corteſius, quaſi nullam moram decedendi facturus, nauium tantùm penuria ſeſe detineri reſpondit, pateretur

Corteſius Motezumã ſub cuſtodia tenet.

Motezuma imperatori ſeſe dedit.

Motezuma à Corteſio petit vt Mexicanis regnis decedat.

retur itáque iuberétque continuò materiam cædi, nauésque commodé fabricari ac instrui. Huic petitioni cum haud grauaté annuisset Motezuma, citis nuncijs à maritimæ oræ custodibus allatâ syndone Hieroglyphicis Mexicanorum notis depictâ contextáque, nunciatum est quindecim nauium classem veræ Crucis portum subijsse, eâque aduehi octoginta equites, cum octingentis peditibus & aliquot æneis tormentis: Ad primum huius classis nuncium re ad secretius concilium delatâ, erant qui Motezumæ suaderent, vt Cortesium cum omnibus militibus statim e medio tolleret, antequam nouo milite, equis, tormentísque recreatus, vires augeret, Hispanicæque legiones illis terris assuescerent. Sed causâ in concilio ventilatâ vicit illorum sententia, qui recipi in vrbem nouum hunc militem satius ducebant, ne intellectâ suorum clade factâ ad naues fugâ è manibus elaberentur: spectatam quippe & vtilem magis fore hanc victoriam internecione cæsâ totâ gẽte, pluribúsque captiuis in causam sacrificij restantibus. Motezuma itáque de aduentu huius classis Cortesium certiorem fecit: postmodum Petrus Hircius Cortesio nunciauit Pamphilum Naruesium hac classe à Didaco Velasquo missum, vt eius actiones turbaret: Sed Naruesius cum à veræ Crucianis receptus non esset, Hispalim nouam secessit, vbi ab Indis, qui Cortesij illum socium & amicum esse putabant benigniter receptus est. Cortesius necessario sibi Veræ Crucis profectionem suscipiendam ratus, vt

Pamphili Naruesij aduentus.

Cõsultatio Mexicanorum.

Cortesius iter aduersus Naruesium parat.

Naruesium sibi conciliaret, aut renuentem armis repelleret, antequam aliquas turbas in continente excitaret, aut aliquam seditioni causam daret: Motezumam adijt, retulitque illi aduenisse nuper nouâ hac classe, aliquot amicos sociósque suæ gentis, quos quâ fama esset ad se contendere, & Themistitanam vrbem versùs iter parare: & cum ipse in animo haberet breui Mexicanis terris decedere, consultius sibi visum, apud classem illos continere quoúsque instructis deductísque nauibus ipse quòque naues conscenderet & in orientem vela intenderet, petere itáque se vt dum ipse abesset, fratres sociósque suos cum auri argentíque aceruis quos Mexicanâ in vrbe relinqueret, in fidem custodiámque suam reciperet. Sese vicissim pro taciti beneficij haud ingratâ memoriâ in Motezumæ gratiam simulátque fabricatæ deductæque essent naues, relictis Mexicanis regnis, pacato agmine domũ vnde venerat reuersurum. Motezuma quia iam breui in itinere fore Naruesium satis sciebat, & vtriúsque militem vnâ victoriâ debellare cupiebat, paucis placide respondit, omnia se ex fide, quæ cuperet facturum. Cortesius itáque Themistitanâ in vrbe relicto Petro Aluarado cum CC. militibus, magnis itineribus aduersus Naruesium contendit, stolidéque tumescentem & ferocientem, paucos post dies ex improuiso, nihil tale suspicantem, classe militibúsque exuit, ipsomet Naruesio capto, sed parum abfuit quin Aluaradus Mexicanâ in vrbe relictus interea, ab Indianis

Cortesius causam sui itineris Motezumæ aperit.

Petrus Aluaradus in Mexicanâ vrbe relictus à Cortesio.

Naruesius capitur.

dianis cum omnibus suis cæderetur, nam Mexicani, arreptis armis Aluaradum obsederant. Sed audito Cortesij aduentu, qui capto Naruesio redibat, omnes dilapsi sunt. Post paucos tamen dies haud absimili de causâ sed pertinacioribus animis denuò ad arma consternati, palatium coronâ cinxêre, cúmque lymphatis similes vltra centum hominũ millibus ingruerent, neque falconum aut ingentium sclopetorum ictus perhorrescerent, eorúmue metu ab inceptâ obsidione dimoueri aut reuocari possent, & iam in palatij arcem euasuri viderentur, Cortesius à Motezumâ petijt, vt furentem populum placaret, suáque autoritate à pertinaci oppugnatione retraheret: sicuti alias quoque Motezuma ad Cortesij nutum, imperij potestatem verbis explicauerat, tali euentu vt hactenus semper etiam in atrocioribus mãdatis Motezumæ iussis obedirent. Motezuma itáque hortante Cortesio, vt nunc quóque tumultuantes reprimeret, in superiore porticus parte, aut vt alij malunt, in murorum aggere cum vno purpuratorum, protectus duorum militum clipeis, protectus popularibus suis Mexicanísque populis sese exhibuit. Viso Motezumâ, alto silentio defixi paulisper quieuêre; Motezuma vehementi obtestatione pro iure imperij postulabat, vt ab armis recederent, néue vlterius aduersùs Cortesium aut Hispanos tenderent, sed æquis animis periniquam hanc fortunæ sortem ferrent ne grauius tumultuando, quem seruare contenderent, irritatis animis, omnino perderent.

Petri Aluaradi periculum.

Mexicanorum motus

Motezuma nititur popularẽ motum sedare.

rent. Tum Quicuxtemocus siue Quahutemocus, procax linguâ & manu iuuenis populari gratiâ (quando iam pusillanimitatis Motezumæ omnes pertæsi essent) ad regnum destinatus; intento sursum arcu, Motezumam increpans, semiuirum esse, & muliebria improperabat: nullisque amplius Mexicanos eidem legibus obstrictos vociferabatur, proinde non esse, quod in posterum obedientiam ab vllo expectet, post quam pusillanimitate animi fastigio regni deciderit, & seruili probro aspersus cunctis Mexicani imperij populis ludibrio factus sit, desertor suorum fidelissimorum subditorum, quibus regni tuendi & noui Regis eligendi animus esset. Simul vndique saxa ingerebantur:

Motezumæ interitus.

Motezuma itàque lapide ictus interijt. Mexicani tamen nihilo segnius repugnantes Hispanos expulêre: In hoc receptu siue discessu, Mexicanorum libris relatum est Motezumam interfectum esse, vtcúnque fuerit haud equidem in magno ponam discrimine, constat Motezumam in hoc Mexicanorum motu perijsse. Cum Motezumâ Mexicanorum regum familia intercidit: regnatum in Mexicanâ vrbe omnino sub regibus nouem per annos. C.XXX. post DC.XIX. annos quam à Chichimeicis Mexicana terra primùm occupata fuit.

Mexicana vrbs à Cortesio capta.

Cortesium recedentem Tlascalenses confœderati benigniter recepêre: vnde mox rediens vrbem Mexicanam acri obsidione presit, & post tertium mensem, & sexaginta acerrimas dimicationes cœpit, captóque rege Quahutemoco Mexicani

cani domini temerariæ rebellionis pœnas dedêre: capta eſt vrbs Idibus Auguſti, anno à partu Virgineo M.CCCCC.XXI. Subactis Mexicanis Cazonus Mechuacanæ prouinciæ rex, miſsis oratoribus, imperatori ſe ſuáque dedidit, beneficiarióque iure ab illo tenere profeſſus eſt, dedentibúſque ſeſe paſsim alijs populis, Corteſius cùm opima pace frueretur, expiatis ritè templis, Chriſto & Deiparæ virgini ſolemnes aras dicauit, reſtaurādæque vrbi (quæ præcedentibus motibus penè euerſa erat) intentus, Mexicanam ciuitatem in hanc quam nunc retinet amplitudinem euexit. Et cum Mexicanas regiones auro ſcatere, & gemmis margaritíſque abundare, nec longè abeſſe Oceanum varijs percunctationibus didiciſſet, nouam expeditionem ad detegendam occidentis maritimam oram ſuſcepit, totúmque Auſtrale nouæ Hiſpaniæ littus ad vſque Culiacanas & Californiæ terras nauigās, Rubrum mare quod alij Corteſij vocant detexit. Sic vt meritò poſt Columbum & Nunnium Valboam, detecti occidui orbis præcipuus honos Corteſio deferatur. Occiduarum hanc terrarum detectionem, & Mexicani regni tranſlationem, atque immutationē, Cometes multo lumine ex Orientis partibus coruſçans denunciaſſe creditur. Ipſi Mexicani flammantem tremulóque ſplendore micantem ex Guaſtacano ſinu & Veræ Crucis portu venientem, ab oriente ad occidentem ferri multo tempore conſpexêre. Quin & humana effigie auguſtiorem ſpeciem cuius caput inter nubila

Mechuacana prouincia deditio.

Templorum erectio in Mexicana vrbe.

Corteſij nauigationes.

Mare Corteſij.

Prodigia trāſlationem Mexicani regni antecedentia.

nubila condi videbatur, Mexicanis apparuisse ferũt: Ingentia quoque bellatorum agmina Hispanico ritu in aëre decurrere visa sunt. Quæ res sermonibus occasionem præbuit, futurum vt Motezumæ tempore, barbati ex vltramarinis regionibus ablatum naturalibus imperiũ vsurpent. Tezcucanus & Tlacopanus regulus consternati nouitate eorum quæ afferebantur, Motezumæ improperabant, aëriorum horum bellatorum arma vestimentáque in nihilo differre ab ijsque penès se recondita habebat. Cúmque petentibus iterum regulis vt prolatum gladium vaginâ educeret, neque Motezuma quantumuis totis connixus viribus ferrum dimouere posset, pro infelici omine gentes, quantumuis barbaræ, accepêre. Motezuma vt offensos regulos placaret, multa excusando, persuadere illis nitebatur arma vestimentáque illa in maiorum suorum archiuis reposita asseruatáque fuisse. Visum est quibusdam arcam illam vestiariam in maris littore repertam, cum à maritimis habitatoribus ad Motezumam cum gladio pariter & aureo annulo delatam fuisse. Ab alijs relatum est, præfatos regulos conturbatos fuisse ad conspectum munerum, quæ Cortesius ante aduentum suum Motezumæ per Tendillum præfectum misit, subijsse tum primum cogitationem, armis exuuijsque eiuscemodi, legiones in aëre depugnasse. Sed hisce omnibus memorabilior est visio apparitióque, quæ paulo ante Cortesij aduentum cunctis Mexicanis inspectantibus sese obtulit: Captiuus quidam

dam

dam in expiationem regni cum multis alijs idolis sacrificandus hostia ducebatur: is detestatus ferales ritus, verum Deum cœli supplex inuocans vt sui misereretur, multis lachrimis orabat: Protinùs duo viri veste candidâ amicti deprecanti visibiliter astiterunt, hortantes, moriturus bono vt animo esset, quando cæleste numen cui sese enixè commendauerat illi propitiaretur: sacrificulis tamen idolorúmque ministris denunciaret, crudelem lanienæ & sacrificij morem, primo quoque tempore disiectis prophanis aris finem habiturum, iámque in procinctu esse quibus huius rei executiò demandaretur, hæreditariúmque harū terrarum imperium, venturis temporibus cōcederetur. Inter has voces miser sanguine suo terram conspersit, multi astantium nouitate rei attoniti, verba interfecti mactatíque antè aras, & vultum habitúmque istiuscemodi præconū accuratè notarunt: postmodum disiectis Mexicanâ in vrbe idolorū simulachris, expiatisque templorum delubris, cum Angelorum figuras, alis albâque insignes, depictas conspicerent, præcedētis visionis personas habitúmque agnoscebant pariter & mirabantur. Parte aliâ fortuna sub annum sesquimillesimum quingentesimum vigesimum quintum, vastas immensásque Peruuianarum prouinciarum terras, inexhaustis opibus celebres aperuit, ductu Frācisci Pizarri, deuicto & capto potentissimo rege Atabalixâ. Huius conquisitionis initia & progressus, nunc quoque breuiter recensere instituti operis ratio monet.

Peruuia siue Peruana prouincia detecta per Frāciscum Pizarrum.

Francisci Pizarri Almagri & Ferdinandi Lucij societas.

In ciuitate Panamanâ quæ in faucibus Isthmi illius sita est, qui Australes Americæ terras Mexicanis cæterísque septētrionalibus regionibus coniungit, cōmorabantur Frāciscus Pizarrus, veteranus miles, Hoiedæ quondam infortunijs clarus, Didacus Almagrus & Ferdinandus Lucius, qui cum opulentiâ atque facultatum copiâ cæteros longe anteirent, communicatis inter se fortunis omniúmque bonorum societate initâ, in id vnum erant intenti, vt nouâ stupendâque nauigatione, detecto aliquo terræ tractu nominis sui æternam memoriam ad posteros transmitterent: hæc inter se quotidianis sermonibus agitando, eo deuenēre vt proponerent, occidentalia littora æquatori vicina aut subiecta, nouâ perquisitione tentare, quum Vasquij Valboæ, & Cortesij labor, alios terrarum tractus magis septentrionales detexisset. Franciscus itáque Pizarrus, cui ex societatis capitulis audendi proficiscendíque prouinciā euenerat, impetratâ nauigandi veniâ à Petro Ariâ Terræ firmæ siue Darienis cōtinenti præfecto, instructâ diligenter brigantinâ siue myoparone, post diuturnam ignoti littoris explorationem cum C. XIIII. militibus ad Peruanam obscuram & ignotam tunc temporis gentem appulit; à Peruano littore ad Ambustorum gentem venit, sed occurrentibus passim barbaris infestis telis, amissis aliquot militibus, ipse in prælio ictus retrocedere & in propinquiorem Isthmo portum deflectere coactus est. Almagrus interea cum fausti benignique rumores de

Franciscus Pizarrus ad explorādum mittitur.

Almagri nauigatio.

de Pizarro ſubinde vulgarentur, adornato inſtructóque nauigio in quo ſeptuaginta viri fortiſsimi erant, Pizarrum ſequutus, ſimilem nauigationem aggreſſus eſt, delatúſque ad Sancti Iohannis portum, qui centum paſſuum millibus à Panamaide diſtat, nuſquam inuentò Pizarro, luſtrabundus tamen inſtitutum curſum proſequens, circa hæc littora hæſit: ſed cum Pizarrum ad Ambuſtorũ fines penetraſſe intellexiſſet, huc quóque contẽdit, nihilo tamen benigniorem fortunam expertus eſt, nam ingruentibus barbaris venenatis ſagittis, Almagrus infœlici ictu altero oculo orbatus eſt, multíſque ſuorum cæſis, in fugam actus, cum paucis ad naues fugiendo vix euaſit. Damni tamen accepti ſolatium fuit Pizarri inuentio, quem iniquo hoc littore diſcedens conſequutus eſt. Tum quidem inter ſe gratulatione factâ, communicatíſque cõſilijs viribúſque, inſtructis duabus nauibus & tribus Indicis Canois cum CC. militibus eidem ſeſe rurſus nauigationi accinxêre, in quâ pericula laboréſque grauiſsimos perpeſsi ſunt: littora námque ingentium fluminum, quæ à præcelſis rupibus, magnis oſtijs in pelagus euoluuntur, agmine vndarum obruta & conſtrata ſunt, cæciſque occultorum vadorum ſyrtibus infeſtantur, difficilémque aduenis exſcenſionem præbent; quin & ipſa hæc fluminum oſtia ſtridentibus immanibúſque hydris plena ſunt, quæ XX. aut XXV. pedum longitudinem æquant aut excedunt, Indi Caymanes vocant, hæ magnâ vbique frequentiâ flumi-

Almagrus ab Ambuſtis male mulctatus.

Pizarrus & Almagrus cõiunctis viribus exploratum proficiſcuntur.

num acceſſus obſidentes, diram proficiſcentibus cladem inferunt: In terram quoque exeunt oua repoſituræ quæ in arenâ littoris recundunt, vt ſolis calore excludantur, tardo inceſſu per arenarum aceruos gradiuntur (Niloticis Crocodillis perſimiles) ſi quid in aquis ſentiant confeſtim ad ima detrahunt & dilaniant: canibus præcipue delectantur. Harum belluarum incurſu Pizarrus & Almagrus magna ſæpius, dū littora illa perluſtrāt, incommoda accepêre. Incredibili inſuper fame premebantur, cum abſumpto longinquâ peregrinatione commeatu, in regione incultâ neglectâque nihil ad victum alimoniámque præparare aut nanciſci poſſent, præter vnos littoralium retarum, quas manglas vocant, fructus inſuaues & inſipidos ac muriæ ſalſugine infectos. Quamcúnque in partem proras conuerterent aderant infeſti barbari, qui telis veneno infectis, nauigantes ſine intermiſsione fatigabant, probroſiſque clamoribus onerabant, quod orbis terrarum exules, & veluti nebulonum ſcurrarúmque ſentina ab omnibus expulſi in modum piratarum vagabundi errarent. Hiſce circumuenti difficultatibus cum etiam ex CC. militibus vix LXXX. incolumes ſupereſſent, communi ſententiâ placuit Almagrum ad nouum, in mortuorum locum, legendū militem proficiſci: interea Pizarrus ad Galli inſulam ſeceſsit, vbi inter ſummas anguſtias delituit. Sed Almagrus dum procuratis negotijs ſcriptíſque militibus ad Pizarrū redire cogitaret, à Petro Rio Iſthmi Darienis

Almagrus Panamam reuertitur.

Pizarrus ad Galli inſulam venit.

Almagrus Panamæ retinetur.

rienis præfecto præter exſpectationem retentus eſt, quod milites pertæſi periculoſæ & infructuoſæ nauigationis, per litteras clam præfectum rogaſſent, ne plures in profectionem omni periculorum generi obnoxiam abducendi Almagro poteſtatem faceret, vtque ſibi redeundi licẽtiam daret, Didaco igitur Almagro Panamæ retento, præfectus, reliquis per Tafurum legatum ſuum recedẽdi poteſtatem fecit: deſerto itaque relictóque Pizarro, Panamam pene omnes rediere, ſic vt ex LXXX. militibus, duodecim tãtum multis precibus deliniti apud Pizarrum remanſerint,

Pizarrus à militibus ſuis deſeritur.

inter quos recenſentur Nicolaus Riuerius, Petrus Cretenſis, Iohannes Torræus, Alphonſus Briſenius, Chriſtophorus Peralta, Alphonſus Trugillanus, Frãciſcus Cuelarius, & Alphonſus Molinus. Quos Pizarrus blandâ oratione cohortatus, vt paululum ſuſtinerent, meminiſſéntque ad ingentis laudis honores diuitiáſque enitentibus, per omnes difficultatum anguſtias fortiſſime gradiendum, eaque in vitâ demum dulciſsimâ ſuauiſsimâque accidere, quæ magnis laboribus periculorúmque anguſtijs parta eſſent; hiſce dictis confirmatos ad ſuſtinendas fortiter ſecum quaſcúnque præſentis inopiæ anguſtias animauit,

Pizarrus ſecum remanentes adhortatur.

ſed paucitatis ſuæ conſcius, non auſus illic morari, ad Gorgonam inſulam deflexit.

Pizarrus ad Gorgonam deflexit.

Didacus Almagrus ægre obtentâ veniâ, vnâ naui commeatum Pizarro in Gorgonâ degenti ſubmiſit, ſine vllo tamen militum ſupplemẽto, Pizarrus itaque, neque hic propter ſuorum exiguum nume-

rum diuitius ausus morari, relictâ Gorgonâ naues cõscendit, perpetuísque iactatus ventorum tempestatibus, aduersique maris furenti æstu, id tandem littus tenuit, quod inter S. Michaelis, & Trugilli colonias est. Sed cum præ suorum paucitate longius progredi non auderet, ouium gregem ad Chiræ amnis ripas depascentem cum aliquot barbaris cœpit, inde fugienti similis

Tumbæum urbs.

Tumbæum peruenit: de eâ vrbe ex barbaris didicit, celebrem quondam fuisse, regiámque Peruanorum regum celeberrimam habuisse, sed Punensium insulanorum irruptione prope euersam, à pristino nitore decidisse.

Pizarrus Panamam reuertitur.

Pizarrus cum nonnullos dies explorabundus hic hæsisset Panamam rediȷt post triennium quam inde recesserat. Et quum conatus suos à

Pizarrus in Hispaniã profectus Peruuiam præfecturam à Cæsare petit.

Præfecto Dariensis impediri animaduerteret, in Hispaniam contendit; expositâque Cæsari Carolo suæ nauigationis fortunâ, huius regionis detegendi præfecturam petijt, & obtinuit. Confectâ itáque clasiculâ

Pizarri fratres Franciscum comitãtur

Panamam redijt, comitatus quatuor fratribus, Ferdinando, Iohanne, Francisco Martini, & Consaluo, quorum postremi semigermani; ipse Franciscus & Consaluus diuersâ matre orti naturales erant.

Almagrus Pizarro iratus cur fuerit.

Almagrus cum intellexisset Pizarrum in conuentionum tabulis, pro suo commodo omnia cum Cæsare transegisse, oblitúmque amicitiæ & opis antea præstitæ nullum sibi locum reliquisse, vehementer commotus, Pizarro implacabiliter irascebatur, intercedente tamẽ Ferdinando Pontio, promissâ aliquâ imperij portione, Alma-

Pizarrus in Peruuiam nauigat.

Almagrus in præsentiarum quieuit. Pizarrus instructâ liburnicâ cum fratribus in altum prouectus, aliquantò tardius, quàm secundùm regionis littorísque naturam conueniret, Peruuinum littus tenuit, expositísque militibus ad Coaccios populos peruenit. Hi continuis negotiationibus exercentur, terrámque habent omni commeatus genere abundantem, & ingēti smaragdorum prouentu nobilem, cuius opulentiæ fidem vt faceret Pizarrus, eâ que spe ad signa sua plures milites confluerent, smaragdorum specimen & aureorum nummûm triginta millia quæ apud Coaccios

Coaccij Populi.

hosce populos conflarat duabus celocibus Panamiam remisit, inde ad Portum Veterem concessit vbi casas colonię que fundamenta moliri instituit.

Portus vetus.

Benalcazaris et Iohānis Foresij aduentus.

Ad famam Peruuianorum diuitiarum, Benalcazar & Iohannes Foresius, duabus nauibus, cum singulis equitum peditúmque turmis, ex Nicaraguâ soluentes Pizarrum consequuti, oportunum illi auxilium attulêre. Portus Veteris rebus constitutis cum verrucarum serpigine militum ora infestarentur, Tumbæum processit, atque in insulam Punam continentis littoribus obiectam traiecit.

Puna insula.

Insula hæc aquæ dulcis cum primis, & pisciū ferarúmque copiâ abundans, incolas habet gnauis ingenijs & natiuâ virtute præstantes, obiectis sibi littorū accolis formidabiles, multâ nauigandi peritiâ vicinis cogniti, quâ Tumbæum quondam expugnatū euastarunt.

Punensium nauigia.

Nauigant enim duobus tignis super tabulatis, lignorum sic contignatorum basi, ne fluctuum assultu

seden-

sedentes molestentur, asserunt contabulationem superstruunt, tantæ firmitudinis atque capacitatis vt equos perferat, & amplius quinquaginta vectores traducendos excipiat, quantumuis solo funium nexu iuncta & colligata ea sit compages. Punenses, priusquàm Pizarrus traijceret, aduenarum hanc manum antequàm littoribus hisce assuesceret, & maiore appellentium indies numero augeretur, finibus suis arcere cupiebant, sed cum æquo marte nihil proficerent, ad notas fraudes delapsi, Pizarrum militésque nauigijs siue pontonibus suis receptos, dissolutis tignorum vinculis subitò demergere decreuerât; perfecissentque; sed siue Philippilli & Francisci Pochecanorum interpretum indicio, detecto dolo, siue quia barbaris nunquam fidendum esse præcedentibus militiæ suæ tyrocinijs Pizarrus didicerat, milites districtis gladijs intentissimè remiges obseruare iussit, eâque singulari industriâ cladem auertit, nam barbari deterriti micātium gladiorum fulgore, à fœdo incepto destitêre. Exscensione in terram factâ, Pizarrus humaniter à gubernatore susceptus, sed postea fallacissimæ gentis insidijs penè oppressus est, nam copijs oportuno loco abditis, eruptionéque in sequentis noctis tempus destinatâ, legatós de pace & communibus rebus transigendis ad Pizarrum miserant, oratione in perfidiæ simulationem tam aptè composita, vt Pizarrus syncerè secum agi crederet, neque tantum fraudis perfidiæque rudibus barbarorū ingenijs inesse suspicari posset, itáque prolixe collaudatos

Punenses Pizarro insidiantur.

Diligentia & prudentia Pizarri.

Punensium perfidia.

datos benigno responso dimisit. Sed vbi rem certius cognouit magna cæde incautos nihilque tale timentes oppresit, insulámque populabūdus percurrit; postero die barbari canois suis, nihilo segnius lembis Pizarricis adnauigantes, Consaluum Pizarrū qui nauibus præsidio relictus erat, magnâ vi adorti, pené circumuenerant, cum nullo suorum damno, aut sclopettorum tormentorúmque fragore deterreri, vel vt cederent impelli possent, iámque vulnerato in femore Consaluo, non dubia clades imminebat, nisi in tempore à Francisco Pizarro submissum equitum præsidium, nauium propugnatores, cæsis quam plurimis barbaris, metu periculóque liberasset. Tumbæum inde petere statuit, sed priusquam in continentem traijceret, demulcēdos accolarum animos & noui beneficij gratiam ineundam ratus, sexcētos vtriúsque sexus captiuos carceribus liberatos, domum remisit, missis vnà tribus militibus, qui regionis vrbísque situm cognoscerent. Sed barbari simul atque terrā contigêre, beneficij accepti immemores, omnísque humanitatis expertes, tres hosce Hispanos, barbarâ superstitione, veluti receptæ libertatis hostias, idolis suis crudeliter immolarunt: eadem sors Ferdinandum Sotum, Floridæ postea Adelantadum mansisset, qui nauigio captiuos aliquot in aduersum amnem Tumbæo vicinum deducebat, nisi à Didaco Aquerio & Roderico Lasannio de Indianorū perfidiâ edoctus, mutato cursu ad suos celeriter redijsset. Tumbæi maritimæque oræ

Tumbæanos captos à Punensibus Pizarrus dimittit.

K acco-

Tumbai bellum Pizarro mouent.

accolæ interea iubentibus regulis dynaſtíſque, cum vxoribus, notâque ſupellectile deſerto littore, ad mõtes celeriter perfugerant: quæ res Pizarri conatus retardauit, nam barbari ſcaphas canoáſque quibus in terram exponere milites poſſet, fugientes abdiderant: per ſummas itáque difficultates expoſitis tandem copijs, Pizarrus Tumbæum proceſsit, miſsiſque ad vicinos barbarorum principes legatis, vt metum deponerent, ad colloquia conferenda, armíſque omiſsis pacem amicitiámque firmãdam inuitabat. nuſquam benignè audita legatio eſt, ſed infeſti exterorúmque peroſi, pabulatum profectos, aut commeatum quærẽtes longius à ſocijs progreſſos, repentinâ incurſione opprimebant: cuius pertinaciæ contumeliæque vindicandæ cauſâ, Pizarrus ſub veſpertinum crepuſculum cum quinquaginta equitibus Chiram amnem traiecit, celeritérque inde per aſperos ignotóſque mõtium calles in aurorâ ad hoſtium caſtra peruenit, barbaróſque rei nouitate attonitos, tumultuariè pugnam excipientes, caſtris exuit, omnibúſque belli calamitatibus afflixit, donec pacem petentes oratores mitterent cum aureis argenteíſque muneribus. Huius victoriæ ſucceſſus, Tangaranæ prouinciæ regulos accoláſque, ad pacem amicitiámque ſimiliter illexit. Coloniam inde S. Michaëlis ad Chiram fluuium in Tangaranâ valle deduxit, portúmque Paytam, quo Panamâ Nicaraguâque deſcendentibus, fidelis tutúſque receptus eſſet, communiuit. Pizarrum hiſce rebus intentum, legati

Pizarrus Tumbaos ſuperat.

Colonia S. Michaelis.

Payta portus.

Guaſcaris Inga legati ad Pizarrum veniunt.

legati Guaſcaris Ingæ adière, opem aduerſùs vim & iniuriam Atabalipæ orantes, nam Atabalipa Gynacauæ filiorum minimus, pro regni Quitonici poſſeſſione fratri bellum mouerat. Hunc Gynacaua pater, Quitonico regno ſubiugato & in prouinciam redacto, cum ob loci amoenitatem diutius ibi permanſiſſet, relictis Cuſcone Guaſcare cum duobus alijs filijs, Mangone & Paulo, ex alia vxore genuerat, eúmque ſupra modum diligebat, Cuſconémque reuerſus, in Quitonico regno paruulum nutriri iuſſerat, cúmque aliquamdiu Cuſconicâ in vrbe hæſiſſet, Quitonici agri & Atabalipæ filij, quem præ cæteris diligebat, viſendi deſiderio ductus, cum Atabalipæ filij conſuetudine & aſpectu ſeſe oblectaſſet, legato eidem Quitonico regno, vitâ exceſsit. Atabalipa defuncto patre legatis nuncijſque ſtatim ad Guaſcarem miſsis, parentis mortem deplorans, & foelicem fratri paterni regni Ingariatum ſiue imperium precatus, petijt vt eius pace átque conſenſu, legati ſibi Quitonici regni extra Cuſconici imperij limites remoti, poſſeſsionẽ cõcederet. Sed Guaſcar auerſatus Atabalipæ petitionẽ, regni Quitonici poſſeſsionem nullo modo ſibi dimittẽdam cenſuit, quia ſine imperij Cuſconici eneruatione nullo modo fieri poſſet, Atabalipæ nihilominus ſi conceptâ regni cupiditate volũtariè liberalitérque decederet, in eius rei detrimẽtique cõpenſationẽ alia loca offerebat cum immẽſis regiæ gazæ theſauris, quibus ſecuræ vitæ trãquillitate, regij ſplẽdoris decus tueri poſſet, ſin cõtra tende-

Atabalipa Gynacaua filius.

Atabalipa defuncto patre Quitonici regni confirmationem à Guaſcare fratre petijt.

Guaſcaris reſponſum.

tenderet & regni cupidine abriperetur, eidem renunciari iussit tum sese regnum vindicaturum & Atabalipæ temeritatem armis prosequuturum. Atabalipa intellectâ fratris voluntate celeri anticipatione hostiles fratris conatus opprimendos cogitauit: itaque expedito milite progressus, ingentia terrarum spatia à Quitone austrũ versùs inclinantia inuasit: iámque Tumebambam vsque peruenerat: Hic Guascar cum infesto exercitu occurrit, atrocissimâque trium dierum dimicatione, cum militum numero superior esset, Atabalipam magnâ principum militúmque strage, qui circa illum memorabili morte dimicando ceciderant deuicit, & viuum cœpit: Victoria ista non in huius modò prælij gloriam, sed ad totius belli summam profuisset, nisi insolẽtia vulgi pulcherrimam huius rei occasionem corrupisset. Námque Atabalipa, cũ Guascarianus miles frequenti cantu & in multam noctem extractâ potatione de victoriâ triumpharet, effracto muro fugit, & saluus ad suos Quitonem rediit. Vbi reparatis viribus, vt suos in spem melioris fortunæ erigeret, à patre Gynacauâ sese in serpentem transformatum per rimulam euasisse, certámque sibi à patre aduersùs Guascarem victoriam promissam ementiebatur, si virilibus animis acceptæ cladis labem eluerent, & incepto forti obuiam hostibus irent; Hisce ludibrijs confirmatis suorum animis, educto rursus exercitu, primum Guascaris exercitum multis secundis commissis prælijs fudit atque fugauit, inde fortunam

Atabalipa præoccupat fratri bellum mouere.

Atabalipa capitur.

Atabalipa effugit.

Atabalipa reparat bellum.

sequens

ſequens ducem, Cuſconem verſùs contendit, atrocíſsimáque crudelitate Canares populos aggreſſus, regionem euaſtaſſe & plus quam LX. hominum millia interfeciſſe creditur. Tumbæum inde progreſſus, ciuitatem deſtruxit totúmque hoc Peruuiæ latus quod à Quitonicis finibus ad Caxamalcam vſque extenditur ſubiugauit, Punam inde obiectam Tumbæis littoribus inſulam quoque tentauit, ſed magnâ ſuorum ſtrage repulſus incepto abſtitit, cùm Guaſcarem fratrem numeroſo exercitu aduentare certis explorationibus didiciſſet. Guaſcaris itáque legati Pizarrum adiere orantes auxilium aduerſùs manifeſtam Atabalipæ rebellionē. Pizarrus Guaſcari Regi nunciari iuſsit, cauſam ipſius ſibi curæ fore, ſic dimiſsis legatis Ferdinandū fratrem Tumbæum remiſit, vt militū manipulos qui iſtic adhuc hærebant properè adduceret. Ipſe interim ad Sancti Michaëlis fanum contendit, relictíſque illic antiquis debilitatíſque militibus cum reliquis Caxamalcam aduerſùs Atabalipam contendit. Guaſcar propterea quod Pizarri aduentum exſpectabat Cuſconicam ante vrbem ſtatiua habebat. Atabalipa qui antea fratrem Guaſcarem magnis itineribus aduentare audierat, miratus quænam illum res teneret, Quiſquiſium & Calicuchimam ſtrēnuos duces cum quinque hominum millibus Cuſconem vſque præcurrere hoſtiúmque conſilia, & ſitum caſtrorum explorare iuſsit. Qui cum haud procul ab hoſtium exercitu eſſent, vt latentiores hoſtem fallerent, propiúſque

Atabalipa Punam inſulam tentat.

Legatorum Guaſcaris petitio.

Pizarri reſpōſum.

nubila condi videbatur, Mexicanis apparuiſſe ferũt: Ingentia quoque bellatorum agmina Hiſpanico ritu in aëre decurrere viſa ſunt. Quæ res ſermonibus occaſionem præbuit, futurum vt Motezumæ tempore, barbati ex vltramarinis regionibus ablatum naturalibus imperiũ vſurpent. Tezcucanus & Tlacopanus regulus conſternati nouitate eorum quæ afferebantur, Motezumæ improperabant, aëriorum horum bellatorum arma veſtimentáque in nihilo differre ab ijs que penès ſe recondita habebat. Cúmque petentibus iterum regulis vt prolatum gladium vaginâ educeret, neque Motezuma quantumuis totis connixus viribus ferrum dimouere poſſet, pro infelici omine gentes, quantumuis barbaræ, accepêre. Motezuma vt offenſos regulos placaret, multa excuſando, perſuadere illis nitebatur arma veſtimentáque illa in maiorum ſuorum archiuis repoſita aſſeruatáque fuiſſe. Viſum eſt quibuſdam arcam illam veſtiariam in maris littore repertam, cum à maritimis habitatoribus ad Motezumam cum gladio pariter & aureo annulo delatam fuiſſe. Ab alijs relatum eſt, præfatos regulos conturbatos fuiſſe ad conſpectum munerum, quæ Corteſius ante aduentum ſuum Motezúmæ per Tendillum præfectum miſit, ſubijſſe tum primum cogitationem, armis exuuijſque eiuſcemodi, legiones in aëre depugnaſſe. Sed hiſce omnibus memorabilior eſt viſio apparitióque, quæ paulo ante Corteſij aduentum cunctis Mexicanis inſpectantibus ſeſe obtulit: Captiuus qui-

dam in expiationem regni cum multis alijs idolis sacrificandus hostia ducebatur: is detestatus ferales ritus, verum Deum coeli supplex inuocans vt sui misereretur, multis lachrimis orabat: Protinus duo viri veste candidâ amicti deprecanti visibiliter astiterunt, hortantes, moriturus bono vt animo esset, quando cæleste numen cui sese enixè commendauerat illi propitiaretur: sacrificulis tamen idolorúmque ministris denunciaret, crudelem lanienæ & sacrificij morem, primo quoque tempore disiectis prophanis aris finem habiturum, iámque in procinctu esse quibus huius rei executio demandaretur, hæreditariúmque harũ terrarum imperium, venturis temporibus cõcederetur. Inter has voces miser sanguine suo terram conspersit, multi astantium nouitate rei attoniti, verba interfecti mactatique antè aras, & vultum habitúmque istiuscemodi præconũ accuratè notarunt: postmodum disiectis Mexicanâ in vrbe idolorũ simulachris, expiatísque templorum delubris, cum Angelorum figuras, alis albâque insignes, depictas conspicerent, præcedẽtis visionis personas habitúmque agnoscebant pariter & mirabantur. Parte aliâ fortuna sub annum sesquimillesimum quingentesimum vigesimum quintum, vastas immensásque Peruuianarum prouinciarum terras, inexhaustis opibus celebres aperuit, ductu Frãcisci Pizarri, deuicto & capto potentissimo rege Atabalixâ. Huius conquisitionis initia & progressus, nunc quoque breuiter recensere instituti operis ratio monet.

Peruuia siue Peruana prouincia detecta per Frãciscum Pizarrum.

In ciuitate Panamanâ quæ in faucibus Isthmi illius sita est, qui Australes Americæ terras Mexicanis cæterisque septẽtrionalibus regionibus coniungit, cõmorabantur Frãciscus Pizarrus, veteranus miles, Hoiedæ quondam infortunijs clarus, Didacus Almagrus & Ferdinandus Lucius, qui cum opulentiâ atque facultatum copiâ cæteros longe anteirent, communicatis inter se fortunis omniúmque bonorum societate initâ, in id vnum erant intenti, vt nouâ stupendâque nauigatione, detecto aliquo terræ tractu nominis sui æternam memoriam ad posteros transmitterent: hæc inter se quotidianis sermonibus agitando, eo deuenêre vt proponerent, occidentalia littora æquatori vicina aut subiecta, nouâ perquisitione tentare, quum Vasquij Valboæ, & Cortesij labor, alios terrarum tractus magis septentrionales detexisset. Franciscus itáque Pizarrus, cui ex societatis capitulis audendi proficiscendique prouincia euenerat, impetratâ nauigandi veniâ à Petro Ariâ Terræ firmæ siue Dariensis cõtinenti præfecto, instructâ diligenter brigantinâ siue myoparone, post diuturnam ignoti littoris explorationem cum C. XIIII. militibus ad Peruanam obscuram & ignotam tunc temporis gentem appulit; à Peruano littore ad Ambustorum gentem venit, sed occurrentibus passim barbaris infestis telis, amissis aliquot militibus, ipse in prælio ictus retrocedere & in propinquiorem Isthmo portum deflectere coactus est. Almagrus interea cum fausti benigníque rumores de

Francisci Pizarri Almagri & Ferdinandij Lucij societas.

Franciscus Pizarrus ad explorãdum mittitur.

Almagri nauigatio.

de Pizarro ſubinde vulgarentur, adornato inſtructóque nauigio in quo ſeptuaginta viri fortiſsimi erant, Pizarrum ſequutus, ſimilem nauigationem aggreſſus eſt, delatúſque ad Sancti Iohannis portum, qui centum paſſuum millibus à Panamaide diſtat, nuſquam inuento Pizarro, luſtrabundus tamen inſtitutum curſum proſequens, circa hæc littora hæſit: ſed cum Pizarrum ad Ambuſtorũ fines penetraſſe intellexiſſet, huc quóque contẽdit, nihilo tamen benigniorem fortunam expertus eſt, nam ingruentibus barbaris venenatis ſagittis, Almagrus infœlici ictu altero oculo orbatus eſt, multíſque ſuorum cæſis, in fugam actus, cum paucis ad naues fugiendo vix euaſit. Damni tamen accepti ſolatium fuit Pizarri inuentio, quem iniquo hoc littore diſcedens conſequutus eſt. Tum quidem inter ſe gratulatione factâ, communicatíſque cõſilijs viribúſque, inſtructis duabus nauibus & tribus Indicis Canois cum CC. militibus eidem ſeſe rurſus nauigationi accinxêre, in quâ pericula laboréſque grauiſsimos perpeſsi ſunt: littora námque ingentium fluminum, quæ à præcelſis rupibus, magnis oſtijs in pelagus euoluuntur, agmine vndarum obruta & conſtrata ſunt, cæcíſque occultorum vadorum ſyrtibus infeſtantur, difficilémque aduenis exſcenſionem præbent; quin & ipſa hæc fluminum oſtia ſtridẽtibus immanibúſque hydris plena ſunt, quæ XX. aut XXV. pedum longitudinem æquant aut excedunt, Indi Caymanes vocant, hæ magnâ vbíque frequentiâ flumi-

Almagrus ab Ambuſtis male mulctatus.

Pizarrus & Almagrus cõiunctis viribus exploratum proficiſcuntur.

num

num accessus obsidentes, diram proficiscentibus cladem inferunt: In terram quoque exeunt oua repositurę quæ in arenâ littoris recundunt, vt solis calore excludantur, tardo incessu per arenarum aceruos gradiuntur (Niloticis Crocodillis persimiles) si quid in aquis sentiant confestim ad ima detrahunt & dilaniant: canibus præcipue delectantur. Harum belluarum incursu Pizarrus & Almagrus magna sæpius, dū littora illa perlustrāt, incommoda accepêre. Incredibili insuper fame premebantur, cum absumpto longinquâ peregrinatione commeatu, in regione incultâ neglectâque nihil ad victum alimoniámque præparare aut nancisci possent, præter vnos littoralium retarum, quas manglas vocant, fructus insuaues & insipidos ac muriæ salsugine infectos. Quamcunque in partem proras conuerterent aderant infesti barbari, qui telis veneno infectis, nauigantes sine intermissione fatigabant, probrosísque clamoribus onerabant, quod orbis terrarum exules, & veluti nebulonum scurrarúmque sentina ab omnibus expulsi in modum piratarum vagabundi errarent. Hisce circumuenti difficultatibus cum etiam ex CC. militibus vix LXXX. incolumes superessent, communi sententiâ placuit Almagrum ad nouum, in mortuorum locum, legendū militem proficisci: interea Pizarrus ad Galli insulam secessit, vbi inter summas angustias delituit. Sed Almagrus dum procuratis negotijs scriptísque militibus ad Pizarrū redire cogitaret, à Petro Rio Isthmi Darienis

Almagrus Panamam reuertitur.

Pizarrus ad Galli insulam venit.

Almagrus Panomæ retinetur.

rienis præfecto præter exspectationem retentus est, quod milites pertæsi periculosæ & infructuosæ nauigationis, per litteras clam præfectum rogassent, ne plures in profectionem omni periculorum generi obnoxiam abducendi Almagro potestatem faceret, vtque sibi redeundi licētiam daret, Didaco igitur Almagro Panamæ retento, præfectus, reliquis per Tafurum legatum suum recedēdi potestatem fecit: deserto itaque relictóque Pizarro, Panamam pene omnes rediere, sic vt ex LXXX. militibus, duodecim tātum multis precibus deliniti apud Pizarrum remanserint, inter quos recensentur Nicolaus Riuerius, Petrus Cretensis, Iohannes Torræus, Alphonsus Brisenius, Christophorus Peralta, Alphonsus Trugillanus, Frācíscus Cuelarius, & Alphonsus Molinus. Quos Pizarrus blandâ oratione cohortatus, vt paululum sustinerent, meminissentque ad ingentis laudis honores diuitiásque enitentibus, per omnes difficultatum angustias fortissime gradiendum, eaque in vitā demum dulcißimâ suauißimâque accidere, quæ magnis laboribus periculorúmque angustijs parta essent; hisce dictis confirmatos ad sustinendas fortiter secum quascúnque præsentis inopiæ angustias animauit, sed paucitatis suæ conscius, non ausus illic morari, ad Gorgonam insulam deflexit. Didacus Almagrus ægre obtentâ veniâ, vnâ naui commeatum Pizarro in Gorgonâ degenti submisit, sine vllo tamen militum supplemēto; Pizarrus itaque neque hic propter suorum exiguitatē nume-

Pizarrus à militibus suis deseritur.

Pizarrus secum remanentes adhortatur.

Pizarrus ad Gorgonam deflexit.

rum diuitius ausus morari, relictâ Gorgonâ naues cõscendit, perpetuisque iactatus ventorum tempestatibus, aduersique maris furenti æstu, id tandem littus tenuit, quod inter S. Michaëlis, & Trugilli colonias est. Sed cum præ suorum paucitate longius progredi non auderet, ouium gregem ad Chiræ amnis ripas depascentem cum aliquot barbaris cœpit, inde fugienti similis Tumbæum peruenit: de eâ vrbe ex barbaris didicit, celebrem quondam fuisse, regiámque Peruanorum regum celeberrimam habuisse, sed Punensium insulanorum irruptione prope euersam, à pristino nitore decidisse. Pizarrus cum nonnullos dies explorabundus hic hæsisset Panamam rediit post triennium quam inde recesserat. Et quum conatus suos à Præfecto Darienis impediri animaduerteret, in Hispaniam contendit, expositáque Cæsari Carolo suæ nauigationis fortunâ, huius regionis detegendi præfecturam petiit, & obtinuit. Confectâ itaque clasiculâ Panamam rediit, comitatus quatuor fratribus, Ferdinando, Iohanne, Francisco Martini, & Consaluo, quorum postremi semigermani, ipse Franciscus & Consaluus diuersâ matre orti naturales erant. Almagrus cum intellexisset Pizarrum in conuentionum tabulis, pro suo commodo omnia cum Cæsare transegisse, oblitúmque amicitiæ & opis antea præstitæ nullum sibi locum reliquisse, vehementer commotus, Pizarro implacabiliter irascebatur, intercedente tamẽ Ferdinando Pontio, promissâ aliquâ imperii portione,

Tumbæum vrbs.

Pizarrus Panamam reuertitur.

Pizarrus in Hispaniã profectus Peruuiam præfecturam à Cæsare petit.

Pizarri fratres Franciscum comitãtur

Almagrus Pizarro iratus cur fuerit.

Pizarrus in Peruuiam nauigat.

Almagrus in præsentiarum quieuit. Pizarrus instructâ liburnicâ cum fratribus in altum prouectus, aliquantò tardius, quàm secundùm regionis littorisque naturam conueniret, Peruuinum littus tenuit, expositisque militibus ad Coaccios populos peruenit. Hi continuis negotiationibus exercentur, terrámque habent omni commeatus genere abundantem, & ingēti smaragdorum prouentu nobilem, cuius opulentiæ fidem vt faceret Pizarrus, eâ que spe ad signa sua plures milites confluerent, smaragdorum specimen & aureorum nummûm triginta millia quæ apud Coaccios hosce populos conflarat duabus celocibus Panamam remisit, inde ad Portum Veterem concessit vbi casas coloniæ que fundamenta moliri instituit. Ad famam Peruuianorum diuitiarum, Benalcazar & Iohannes Foresius, duabus nauibus, cum singulis equitum peditúmque turmis, ex Nicaraguâ soluentes Pizarrum consequuti, oportunum illi auxilium attulêre. Portus Veteris rebus constitutis cum verrucarum serpigine militum ora infestarentur, Tumbæum processit, atque in insulam Punam continentis littoribus obiectam traiecit. Insula hæc aquæ dulcis cum primis, & pisciū ferarúmque copiâ abundans, incolas habet gnauis ingenijs & natiuâ virtute præstantes, obiectis sibi littorū accolis formidabiles, multâ nauigandi peritiâ vicinis cogniti, quâ Tumbæum quondam expugnatū euastarunt. Nauigant enim duobus tignis super tabulatis, lignorum sic contignatorum basi, ne fluctuum assultu seden-

Coaccij Populi.

Portus vetus.

Benalcazaris et Iohānis Foresij aduentus.

Puna insula.

Punensium nauigia.

sedentes molestentur, afferunt contabulationem superstruunt, tantæ firmitudinis atque capacitatis vt equos perferat, & amplius quinquaginta vectores traducendos excipiat, quantumuis solo funium nexu iuncta & colligata ea sit compages. Punenses, priusquàm Pizarrus traijceret, aduenarum hanc manum antequàm littoribus hisce assuesceret, & maiore appellentium indies numero augeretur, finibus suis arcere cupiebant, sed cum æquo marte nihil proficerent, ad notas fraudes delapsi, Pizarrum militésque nauigijs siue pontonibus suis receptos, dissolutis tignorum vinculis subitò demergere decreuerant, perfecissentque; sed siue Philippilli & Francisci Pochecanorum interpretum indicio, detecto dolo, siue quia barbaris nunquam fidendum esse præcedentibus militiæ suæ tyrocinijs Pizarrus didicerat, milites districtis gladijs intentissimè remiges obseruare iussit, eáque singulari industriâ cladem auertit, nam barbari deterriti micantium gladiorum fulgore, à fœdo incepto destitêre. Exscensione in terram factâ, Pizarrus humaniter à gubernatore susceptus, sed postea fallacissimæ gentis insidijs penè oppressus est, nam copijs oportuno loco abditis, eruptionéque in sequentis noctis tempus destinatâ, legatós de pace & communibus rebus transigendis ad Pizarrum miserant, oratione in perfidiæ simulationem tam aptè composita, vt Pizarrus syncerè secum agi crederet, nequè tantum fraudis perfidiæque rudibus barbarorũ ingenijs inesse suspicari posset, itáque prolixe collaudatos

Punenses Pizarricis insidiantur.

Diligentia & prudentia Pizarri.

Punensium perfidia.

datos benigno responso dimisit. Sed vbi rem certius cognouit magna cæde incautos nihílque tale timentes oppresit, insulámque populabũdus percurrit; postero die barbari canois suis, nihilo segnius lembis Pizarricis adnauigantes, Consaluum Pizarrũ qui nauibus præsidio relictus erat, magnâ vi adorti, penè circumuenerant, cum nullo suorum damno, aut sclopettorum tormentorúmque fragore deterreri, vel vt cederent impelli possent, iámque vulnerato in femore Consaluo, non dubia clades imminebat, nisi in tempore à Francisco Pizarro submissum equitum præsidium, nauium propugnatores, cæsis quam plurimis barbaris, metu periculóque liberasset. Tumbæum inde petere statuit, sed priusquam in continentem traijceret, demulcẽdos accolarum animos & noui beneficij gratiam ineundam ratus, sexcẽtos vtriúsque sexus captiuos carceribus liberatos, domum remisit, missis vnà tribus militibus, qui regionis vrbísque situm cognoscerent. Sed barbari simul atque terrã contigêre, beneficij accepti immemores, omnísque humanitatis expertes, tres hosce Hispanos, barbarâ superstitione, véluti receptæ libertatis hostias, idolis suis crudeliter immolarunt: eadem sors Ferdinandum Sotum, Floridæ postea Adelantadum mansisset, qui nauigio captiuos aliquot in aduersum amnem Tumbeo vicinum deducebat, nisi à Didaco Aquerio & Roderico Lasannio de Indianorũ perfidiâ edoctus, mutato cursu ad suos celeriter redijsset. Tumbæi maritimæque oræ

Tumbæanos captos à Punensibus Pizarrus dimittit.

accolæ interea iubentibus regulis dynastisque, cum

Tumbai bellum Pizarro mouent.

vxoribus, notâque supellectile deserto littore, ad mõtes celeriter perfugerant: quæ res Pizarri conatus retardauit, nam barbari scaphas canoásque quibus in terram exponere milites posset, fugientes abdiderant: per summas itáque difficultates expositis tandem copijs, Pizarrus Tumbæum processit, misisque ad vicinos barbarorum principes legatis, vt metum deponerent, ad colloquia conferenda, armisque omissis pacem amicitiámque firmãdam inuitabat. nusquam benignè audita legatio est, sed infesti exterorúmque perosi, pabulatum profectos, aut commeatum quærẽtes longius à socijs progressos, repentinâ incursione opprimebant: cuius pertinaciæ contumeliæque vindicandæ causâ, Pizarrus sub vespertinum crepusculum

Pizarrus Tumbaos superat.

cum quinquaginta equitibus Chiram amnem traiecit, celeritérque inde per asperos ignotósque mõtium calles in aurorâ ad hostium castra peruenit, barbarósque rei nouitate attonitos, tumultuariè pugnam excipientes, castris exuit, omnibúsque belli calamitatibus afflixit, donec pacem petentes oratores mitterent cum aureis argenteisque muneribus. Huius victoriæ successus, Tangaranæ prouinciæ regulos accolásque, ad pacem amicitiámque similiter illexit. Coloniam inde S.

Colonia S. Michaelis.

Michaëlis ad Chiram fluuium in Tangaranâ valle deduxit, portúmque Paytam, quo Panamâ Ni-

Payta portus.

caraguâque descendentibus, fidelis tutúsque receptus esset, communiuit. Pizarrum hisce rebus intentum,

legati

legati Guaſcaris Ingæ adiêre, opem aduerſùs vim & iniuriam Atabalipæ orantes, nam Atabalipa Gynacauæ filiorum minimus, pro regni Quitonici poſſeſſione fratri bellum mouerat. Hunc Gynacaua pater, Quitonico regno ſubiugato & in prouinciam redacto, cum ob loci amœnitatem diutius ibi permanſiſſet, relictis Cuſcone Guaſcare cum duobus alijs filijs, Mangone & Paulo, ex alia vxore genuerat, eúmque ſupra modum diligebat, Cuſconémque reuerſus, in Quitonico regno paruulum nutriri iuſſerat, cúmque aliquamdiu Cuſconicâ in vrbe hæſiſſet, Quitonici agri & Atabalipæ filij, quem præ cæteris diligebat, viſendi deſiderio ductus, cum Atabalipæ filij conſuetudine & aſpectu ſeſe oblectaſſet, legato eidem Quitonico regno, vitâ exceſsit. Atabalipa defuncto patre legatis nuncijſque ſtatim ad Guaſcarem miſsis, parentis mortem deplorans, & fœlicem fratri paterni regni Ingariatum ſiue imperium precatus, petijt vt eius pace atque conſenſu, legati ſibi Quitonici regni extra Cuſconici imperij limites remoti, poſſeſsionē cōcederet. Sed Guaſcar auerſatus Atabalipæ petitionē, regni Quitonici poſſeſsionem nullo modo ſibi dimittēdam cenſuit, quia ſine imperij Cuſconici eneruatione nullo modo fieri poſſet, Atabalipæ nihilominus ſi conceptâ regni cupiditate volūtariè liberalitérque decederet, in eius rei detrimētique cōpenſationē alia loca offerebat cum immēſis regiæ gazæ theſauris, quibus ſecuræ vitæ trāquillitate, regij ſplēdoris decus tueri poſſet, ſin cōtra

Guaſcaris Inga legati ad Pizarrum venium.

Atabalipa Gynacaua filius.

Atabalipa defuncto patre Quitonici regni confirmationem à Guaſcare fratre petijt.

Guaſcaris reſponſum.

ſequens ducem, Cuſconem verſùs contendit, atrociſsimâque crudelitate Canares populos aggreſſus, regionem euaſtaſſe & plus quam LX. hominum millia interfeciſſe creditur. Tumbæum inde progreſſus, ciuitatem deſtruxit totúmque hoc Peruuiæ latus quod à Quitonicis finibus ad Caxamalcam vſque extenditur ſubiugauit, Punam inde obiectam Tumbæis littoribus inſulam quoque tentauit, ſed magnâ ſuorum ſtrage repulſus incepto abſtitit, cùm Guaſcarem fratrem numeroſo exercitu aduentare certis explorationibus didiciſſet. Guaſcaris itáque legati Pizarrum adiere orantes auxilium aduerſùs manifeſtam Atabalipæ rebellionē. Pizarrus Guaſcari Regi nunciari iuſsit, cauſam ipſius ſibi curæ fore, ſic dimiſsis legatis Ferdinandū fratrem Tumbæum remiſit, vt militū manipulos qui iſtic adhuc hærebant properè adduceret. Ipſe interim ad Sancti Michaëlis fanum contendit, relictíſque illic antiquis debilitatíſque militibus cum reliquis Caxamalcam aduerſùs Atabalipam contendit. Guaſcar propterea quod Pizarri aduentum exſpectabat Cuſconicam ante vrbem ſtatiua habebat. Atabalipa qui antea fratrem Guaſcarem magnis itineribus aduentare audierat, miratus quænam illum res teneret, Quiſquiſium & Calicuchimam ſtrénuos duces cum quinque hominum millibus Cuſconem vſque præcurrere hoſtiúmque conſilia, & ſitum caſtrorum explorare iuſsit. Qui cum haud procul ab hoſtium exercitu eſſent, vt latentiores hoſtem fallerent, propiúſque

Atabalipa Punam inſulam tentat.

Legatorum Guaſcaris petitio.

Pizarri reſponſum.

ſine periculo hoſtilibus ſtationibus ſuccederent, alterius viæ diuerticulum ingreſsi, Guaſcarem venationi intentum, longiúſque à caſtris cum octingentorum tãtum hominum comitatu prouectum obuium habuerunt; Atabalipani ad primum hoſtium conſpectum arma expediunt, Guaſcarẽ circumſiſtunt, & nihil auſum capiunt. Ad famam capti regis, quæ paucorum fugâ per medias hoſtium ſtationes in caſtra non procul inde perlata erat, primò ſtupor & metus omnes inuaſit, dehinc pudore amiſsi regis accenſi, Imperatori & commilitonibus à paucis graſſatoribus interceptis ſubueniendum eſſe conclamarunt; ſumptis itáque armis & expanſis quam longiſsime alis ne quà hoſtis fallere aut elabi poſſet, Atabalipanos adſequuti, ingenti coronâ circundedêre: iámque inſtans dimicatio, & ingens regem repoſcentium clamor penè omnes ita exanimauerat, vt cõtra Guaſcarianos ordines ac coronam, trepidi nihil auderent. Sed duces Atabalipani nouo conſilio Guaſcarem circumſiſtunt, ſtrictóque ferro terribili voce præſentem mortem comminantur niſi ſuos illico inde faceſſere iubeat: tũ Guaſcarem inter libertatis ſpem, & præſentis mortis metum æſtuantem, tantus repente horror ſtupórque inuaſit, vt vitã libertati præferens, vehementi obſecratione ab incepto ſuos deſiſtere iuſſerit, miſérque in certâ ſuorum victoriâ, victus & captus manſerit: Guaſcariani tanquam ſupremo erga reluctantem principem officio functi, cum operam ſuam regi ſuo inutilem

Guaſcar Inga ab Atabalipanis capitur.

Guaſcarianus exercitus in auxilium ſui Imperatoris properat.

Atabalipanorum ducum preſens conſilium.

Guaſcarianus exercitus dilabitur.

lem eſſe viderent dilapſi diſperſique domos ſuas abiére: ita Atabalipa nullo reſiſtẽte Caxamalcam victor tenuit: Pizarrus audito Guaſcaris infortunio, confeſtim per vaſtas Motupianas ſolitudines Caxamalcam verſus iter intendit: in itinere Atabalipæ legatum obuium habuit, pictos deauratóſque calceos, aureáſque armillas Pizarro deferentẽ; vt quum his indutus veniret, ab Atabalipâ internoſci poſſet: Pizarrus dimiſſo legato cœpto itineri inſtitit donec Caxamalcam contingeret. Altera hic Atabalipæ legatio occurrit, ferociter vetans ne abſque Atabalipæ conſenſu hoſpitium deſumeret. Sed Pizarrus nullo dato reſponſo caſtra more militari locauit & communiuit. Ferdinandum deinde Sotum ad Atabalipã cum viginti equitibus miſit, vt Atabalipæ voluntatem, qui inde mille ferme paſsibus conſederat, pacem an belbellum mallet certius intelligeret. Sotus cum equitibus prouectus ad vſque hoſtium caſtra, cum liberiore & concitatiore curſu procurreret, ingentem barbaris terrorem attulit, & cum nonnulli fugâ aut corporis declinatione, in ſe ruentium equorum impetum deuitaſſent ne currentium pedibus protererentur: hos Atabalipa vt alijs metum demeret interfici iuſsit: nam Atabalipa Hiſpanorum paucitatem equorúmque nũquam viſum impetum contemnebat: Miacabalica quippe Pochechicanorum regulus necdum expertus equorum ferociã aut Hiſpanici mucronis aciem cum per legatos de aduenarum aduentu Atabalipam mo-

nuiſſet,

Pizarrus Caxamalcam verſus mouet.

Atabalipa legatus ad Pizarrum.

Altera Atabalipa legatio.

Barbari equorum cõſpectum vitant.

nuisset, per contemptum addiderat, barbatos hosce exiguo tantū numero aduenisse, asiduóque proficiscendi labore adeò fatigata corpora trahere, vt immēsi itineris magnitudine victi pedibus vlteriùs progredi nō posint, ideóque ouibus grandioribus vectos insidere, quos vt terrorem alijs incutiāt equos vocitent. Cæterū venientem ad se Sotum Atabalipa nullo alloquio dignatus, per interpretem Pizarri postulata excepit: postmodùm missus Ferdinandus Pizarrus, quæ in mandatis à fratre habebat breuiter exposuit: nempe Franciscū Pizarrum traiecto enauigatóque Oceano, Regis Hispaniarum auspicijs aduenisse, vt de communibus rebus cum ipso transigeret, regísque sui nomine pacē amicitiámque firmaret. Atabalipa solam eam superesse cōcordiæ amicitiæque ineundæ conditionem respondit, si Pizarrus extemplò regnis illis decederet, aurique & argenti spolia quæ Punensibus Tumbæísque abstulisset statim restitueret, tum licere illi vt de cæteris disceptaturus ad se Caxamalcanam in regiam veniat. Ita Ferdinandus re infectâ dimissus, prælio decernendum fratri suo renunciat, plurimâque de hostium castris ac multitudine commemorans, haud dubia timoris signa edebat: Sed milites interritis & inuictis animis omnem spem in diuinam opem, suásque dextras contulerant. Ipse Pizarrus paucis suos cohortatus, equites omnino sexaginta quos habebat occultos, loco ad insidias oportuno considere iussit, ipse peditem ducendum suscepit. Atabalipa in aciem simili-

Ferdinandi Pizarri & Atabalipæ colloquium.

Atabalipæ responsum.

Ruminaxis in insidijs ab Atabalipa collocatus.

ter descendit, locandisque ordinibus intentus Ruminaxim ducem cum quinque militum millibus in cauâ valle pugnæ signũ expectare iussit, vt auersos in pugnam hostes, nihil tale metuẽtes adoriretur, aut refugientes exciperet. Ipse sublimis Satraparum humeris aureâ lecticâ gestabatur: præcedebãt trecẽti delectæ iuuẽtutis, regijs insignibus cõspicui, à tergo purpuratorũ turba sequebatur aureis quoque gestaminibus insignes, tãtâ victoriæ fiduciâ vt solo aspectu Christianos in fugã sese acturos cõfiderent: nam equorũ pristinus ille terror, qui Miacabelicæ denũciatione satis resederat, cũ equitẽ nullũ cõspicerent, omnẽ timorẽ Atabalipanis ademerat: ipse Atabalipa in subiectã Caxamalcanæ vrbis planitiẽ progressus, Hispanorũ manũ nullo equitũ præsidio firmatam despiciẽs, Pizarrũ nihil ausurũ existimãs, iã illos, inquit, tenemus. Interea Vincentius Valauerdrus Episcopus, bibliorũ sacrũ codicem manu gestãs, qui de creatione mũdi, humani generis lapsu, restitutione alijsque indubitatâ fide à Christianis credita, satis longâ oratione explicauit: addens summo æterni numinis beneficio Carolũ V. Hispaniarum regem, præfectum suum huc destinasse, ad synceram eius opinionis fidem publicandam, vt sacrâ religione imbutus in cælestis hæreditatis ius atque partem cum subditis suis cooptari posit: quod si huius religionis placita amplecti, & beneficiario iure in Caroli Cæsaris clientelam concedere velit, egregiè ipsum suæ cum primis suorúmque saluti & paci atque

Atabalipa reſponſum.

Prælium Pizarri cum Atabalipa.

quieti cōnſulturum, ſin veræ religioni idololatriam & paci bellum atque vim præponere in animum induceret, Pizarrum ferro & igne & quibuſcúnque bellicarum ærumnarum incōmodis vniuerſum regnum euerſurum. Atabalipa paucis reſpondit ſeſe fœlici victoriâ Guaſcaris fratris ſuperbam fortunā euertiſſe, eóque belli iure capto, in ſuam poteſtatem vertiſſe, ideóque nihil ſibi eorum quæ Pizarrus regis ſui nomine agitaret curæ eſſe, neque ſcire quorſum tēdant quæ de nouâ religione Chriſtianorum loqueretur, quando nullos ex maiorum ſuorum recepto præſcripto Deos, præter Solem & Pagacamam agnoſceret, mirum eſſe vnde hæc ipſi adferātur. Cum codice, Antiſtes, quem manibus tenebat omnia contineri dixiſſet, Atabalipa ſuſcepto codice, verſatiſque aliquot folijs ſubridendo eundem abiecit, addens: nihil ſibi hunc librum fari. Tum ad ſuos recurrens Antiſtes, retulit quæ viderat Atabalipanæ contumaciæ ſigna. Pizarrus intelligens vlterius cunctādum non eſſe, fratribus ſuis cum equitibus ex inſidijs conſurgendi ſignum dedit, ipſe aduerſùs primum agmen, in quo Atabalipa vehebatur, impetum fecit. equites eodem momento tripartito agmine inuecti, tormentáque in confertas barbarorum cateruas immiſſa ingentem miſerorū ſtragem edidêre, nam catenis ardentibus ferreíſque globis puncto temporis integræ virorum cohortes diſcerpebantur. Incumbentibus ferociter equitibus, Atabalipani metu præcipites in ſuos conuerſi pro ſe quiſque equorum obtritu

tritu

tritu eripere sese contendebat. Ingens certamen circa regiam lecticam contractum est, quòd quidquid inter barbaros roboris erat, ibi ad supremam opem intentum paratúmque staret, & seruandi regis magis quã sui periculi memores gestantes baiuli, alij alijs incredibili celeritate succederent. Pizarrus metuens ne suis continuâ pugnâ defatigatis, barbari quantumuis in fugam palati, vires resumerent, atque prælium regis seruandi causã redintegrarent, suos cohortatus, incumbi atque vrgeri acrius iubet, ibi prope nouo certamine cœpto, Hispanorum globus obiectos acerrimè pugnantium cuneos perrupit, & ad regem per barbarorum stolidè in vltimam dimicationem pugnantium aceruos peruenit. Illum trepidantem, cædémque ac fugam suorum circumspectãtem, Pizarrus arreptum promissã cesarie lecticã detrahere nitebatur, tantúsque lecticam impellentium impetentiúmque Hispanorum ardor erat, vt Pizarrum, detractum lecticã regem retinentem, vulnerarent. Capti solóque deiecti regis rumor, fausto militum clamore vulgatus, veluti omni amissã spe, barbaros omnes in fugam dedit, tantã ruentium vi, vt dum pro se quisque primum effugiendi locum quærit, miserabili se inuicem impedientium turbà inuoluerentur, ac nisi murum Caxamalcanæ vrbis aream cingententem, metu vires addente perrupissent, multi mortales nouissimis primos impellentibus proculcãtibúsque, compresso intra viscera spiritu suffocati perijssent. Ruminaxis auditis tor-

Pizarrus Atabalipã lecticã deijcit & capit

 men-

Ruminaxis fuga.

mentorum bombis, cum frustra erumpendi signum expectasset, inter primum tumultum Quitonem iter intendens profugit. Nusquam ab omni hominum memoriâ tantum prædæ militantibus cessit, iacebant toto campo aureæ argēteæque occisorum exuuiæ quæ omnem auaris etiam ingenijs auri sitim demere potuissent: vltra ingentem aureorum argenteorúmque vasorum operosis artificijs elaboratorum multitudinem, solius Atabalipæ castrensis supellex sexcenta aureorum millia excessisse fertur. Atabalipa

Atabalipæ promissio.

cum captum se videret rogauit vt comiter pro pristinâ sua fortunâ secum ageretur, spondens si à Pizarro pristinæ libertati restitueretur, in redemptionem illam præter amissam direptámque supellectilem tantum sese cælati auri argentique impensurum, vt quadratam aream Caxamalcanæ regiæ, quoúsque exporrectis brachijs contingere posset oppleret. Pizarrus stupens ád tāti promissi amplitudinem, cum Atabalipæ oblationem omnino sibi acceptandam duxisset, Atabalipa è vestigio in omnes partes ac præcipue Cuscum, ad totius prouinciæ thesauros Caxamalcam comportandos, citos nuntios misit, breuíque ingens auri copia in castra delata est, máiórque indies comportabatur, promissi tamen perficiendi impossibilitas quam Hispani animis cōceperant, præsertim cum receptæ promissionis tempus effluxisset, effecit vt suspicari cœperint, inanibus tantum verbis, sese à rege, aliud in illorum perniciem moliente, nouásque copias

con-

contrahente, delusos & ludificatos, vt reparatis interea viribus, fractisque carceribus effugeret. Atabalipa sentiens quàm apud suspicacia ingenia magno in discrimine sua salus versaretur ex dilatione promissi auri, cum Pizarro multis super eâ re egit: subdens neque tantum temporis promissi elapsum esse, vt moram importandi auri, iniquâ interpretatione ad frustrandi artes detorquere deberent, quādo non diligētiæ intermissione, vlla auro conuehendo mora facta sit, sed locorum interuallo, præcipue Cusconæ vrbis distantiâ: neque esse quod eum quidquam nouaturum timeant, quem carcere & vinculis clausum in suâ potestate teneant. Si certissimis tamen istis rationibus à conceptâ fraudatæ fidei opinione abduci non possint, mitterent ipsimet legatos Cusconem, qui præsentiâ suâ auri conuectionem festinarēt. Cum super hac re sentētijs variaretur, existimantibus cunctis periculosum esse, infidæ barbarorum genti cuiusquam salutem committere. Fertur Atabalipa subrisisse, cur enim iter ingredi fideiue suæ committere sese vererentur, dum interea ipse cum vxoribus & liberis vinctus obses asseruaretur. Missi itáque Ferdinandus Sotus, & Petrus Barus, hi vsitatis in gestaminibus, expeditis sexaginta barbarorum humeris ferebantur, qui citato gressu iter capessebant, alijs atque alijs eodem fere numero per distincta viarum spatia succedentibus. In itinere Atabalipanos duces qui Guascarem captiuum trahebant obuios habuerunt: Guascar compellans legatos

Atabalipa excusatio.

Ferdinandus Sotus & Petrus Barus Cusconē mittuntur.

Legatorum & Guascaris colloquium.

rogabat, vt omiſſo Cuſconico itinere, ad Pizarrum redirent, ſuíſque verbis peterent & obteſtarentur, vt quando ambobus iam fratribus in ſuam poteſtatem redactis, totius prouinciæ imperium fortuna illi ſubiecisset, æquo iure litem hanc & de imperio quæſtionem dirimeret: quod ſi faceret, & Atabalipæ promiſsis ſeſe pleniſsimè ſatiſfacturum; & vlteriùs Caxamalcanæ regiam ad vſque ſummum tectorum faſtigium ſolido auro contecturum, quod ſibi exequi facillimum eſſe prædicabat, quando paternorum theſaurorum ineffabilem cumulum poſsideret, neque ſibi neceſſum foret ſacrilegâ manu, templis ornamenta detrahere, ſicuti Atabalipa faceret, qui pro redẽptione ſuæ promiſsionis, Cuſconicum Solis delubrum ſpoliare inſtituiſſet. Erant vera quæ Guaſcar adferebat, nam in ipſis fraterni belli initijs eam ipſam paternorum theſaurorum gazam, magno foſſarum numero occultiſsimè deſoderat, omnéſque eius rei conſcios barbarâ feritate immiſſo crudeliter milite trucidarat. Sed Sotus Baróſque, ſiue quod captiui regis infirmam ſpem, quaſi impoſsibilia polliceretur riderent, ſiue quod deſtinatæ legationis ſuæ munus intermitti non poſſe exiſtimarent, nihilo ſegnius Cuſcum verſùs perrexêre: benignè tamen compellato Guaſcare, cuius cauſam expeditis Cuſconicæ legationis negotijs cordi ſibi fore promittebant. Atabalipa præmiſsis citis nuncijs de aduentu Guaſcaris, colloquióque cum Ferdinando Soto Baróque habito certior factus, facile periculum ſuum æſti-

Atabalipa cõſideratio & nequitia.

æſtimans, ſi Guaſcaris poſtulata ad Pizarri aures perueniſſent, fratris interimendi conſilium cœpit, cuius facinoris deliberatione eſtuantem, à concepto ſcelere tardabat, quod inſtitutis Chriſtianorum acceperat fratricidia certis ingẽtibúſque ſupplicijs vindicari: Itaque in lachrymas & mærorem copoſitus, cum ſæpius illachrimando cibo potúque ac omni aliâ ciuili conuerſatione abſtinendo luctum ſatis ſimulaſſet, percũctanti Pizarro doloris cauſam, Guaſcarem fratrem, audito captiuitatis ſuæ infortunio à præfectis ſuis præcipiti vindictæ ſtudio è medio ſublatum eſſe, reſpondit, cuius mors tantùm animo ſuo luctus attulerit quãtum fraternæ conditionis ac neceſsitudinis ius poſtularet; ſummo enim ſeſe eum ſemper perpetuæ venerationis cultu obſeruaſſe, & quamquàm belli fortuna captiuum in poteſtatem redegerit, non eam ſibi vnquam mentem fuiſſe, vt vel regni faſtigio deijceret, aut vitâ illum mulctare in animum duceret, ſpectaſſe enim ſeſe tantum Quitonicæ prouinciæ paterno ſibi teſtamento legatæ fortunam & pacificam poſſeſsionem.

Pizarri conſolatio.

Pizarrus Guaſcarem communis naturæ leges impleuiſſe miſerando commonſtrans, rogabat Atabalipam bono vt animo eſſet, ſi iniquum adeò id ſibi facinus videretur, poſſe de homicidio quæſtionẽ exerceri, poſtquam præſentes belli tumultus reſediſſent. Atabalipa ſentiens conceptum fraternæ necis ſcelus eleuari poſſe, maturare facinus ſtatuit, itaque extẽplò ducibus ſuis clã interficiendi Guaſcaris negotium

Guaſcaris mors.

dedit,

dedit, quod tantâ celeritate patratum est, vt nunquam satis resciri potuerit, vtrum ante cædem, an post eam cōficti luctus simulationē ediderit. Ferdinandus Sotus Barúsque Guascarianæ mortis inuidiâ pené conflagrarunt. Seditio militaris deinde siue Guascaris miseratione, siue auri ferendi morâ suscitata Atabalipæ mortem quæ paulo post secuta est, secus ac sperauerat, accelerauit. Captiuum deinde aurum diuisum est. Regium vectigal CCCC. Castellanorum millibus æstimatum est, equiti octo aureorum nummûm millia, & D.CLXX. argenti libræ: pediti IIII. M. CCCCL. Castellani auri & CCLXXX. argenti libræ cessêre. Capitanei singuli triginta argenti, & quadraginta aureorum millia abstulêre. Pizarro vt Adelantado & expeditionis Peruuianæ præfecto, plus cæteris euenit: mensam quoque solido auro fabrefactam quæ in lecticâ Atabalipæ fuerat & XXV. Castellanorum millibus æstimata creditur, præcipuam habuit. Didacus Almagrus intellectâ fortunâ Pizarri, maximámque deuicto Atabalipâ auri vim in castra eius conferri, ex antiquâ bonorum communione aliquam huius opulentiæ partem affectans in tempore adfuit: huic Pizarrus vt aliquali animi gratitudine incolumem adhuc pristinæ familiaritatis memoriam declararet, exulceratúmque hominis animum leniret, centum aureorum Castellanorum nummûm millia donauit, militibúsque eius quantumuis in nullam capti regis, de iure, fortunam admittendi viderentur, singulis

Partitio auri Peruuiani.

Didacus Almagrus in Peruuiam venit.

virium

viritim CCCC. aureos diuisit. In tantâ auri argentique affluentiâ, plurimi qui damnato nefandæ aleæ lusu, delatam sibi partem dissiparant sordidi & egeni aliorum fortunam suspiciebant. Alio insuper malo auri argentique possessores premebantur, nam multiplicatis loculis, subito omnium quoque rerum caritas inuasit, nam ocrearum aut caligarum par XXX. Castellanis, cappa Hispanica centum aureis, vini mensura XX. aureis appretiabatur: equorum quoque vltra modum, ad tria, quatuor aut quinque ducatorum millia auctum est pretium: tenuitque quasi malo damnatam, hæc rerum omnium caritas sequentibus aliquot annis hanc prouinciam. Vectigale aurum cum relatione huius Peruuianæ expeditionis Pizarrus per Ferdinandum fratrem ad Imperatorem transmisit. Plurimi militum tam vastâ prædâ aucti impetrato commeatu in patriam remeantes famâ Peruuianarum diuitiarum, totam Hispaniam compleuêre, materiámque vulgi sermonibus præbuêre, arrectis plurium animis in rerum nouarum & similis arridentis fortunæ spem. Petrus quoque Aluaradus veteranus Cortesij miles, qui pacatis Mexicanis regnis, Guatimalam Dariensis Isthmo proximam subegerat, permissúque Cæsaris gubernandam susceperat, intellectâ Peruuianorum regnorũ affluentiâ, instructis aliquot nauibus atque liburnicis in spem Quitonici regni occupandi, ad portum vetere exscensione factâ, per Arcabuxios montes secundùm æquinoctij circuli tractũ, post varios

Auri Affluentiam omnium rerum Caritas insequitur.

Quinta regia siue vectigale aurum Ferdinandus Pizarrus in Hispaniam defert.

Petrus Aluarادus classem in Peruuiã côtendit

Aluaradus difficultatibus Quitonici itineris penè expugnatus.

labores in Quitonicum tandem agrum peruenit, Asperis hoc iter & incultis montibus pené inuium erat, nam supra verticem nihil nisi rupes aut confragosæ & infrugiferæ valles, sed torrida perustáque omnia solaribus radijs conspiciebantur, nullis etiam vsquam fontium fluuiorúmque scaturiginibus propter loci aërisque inclemētiam emergentibus. In ea quoque regionis parte mons cæteris excelsior erat, Hispani *Volcanes* vocant, qui ad instar Siculæ AEtnæ igneas flammas euomit, itinerantésque bituminosis glebis defœdat. Per inhospitas hasce terras, sibimet viam molientes errabundis similes gradiebantur, labore, siti & inediâ confecti, vna supererat miseris commoditas, quod magna in ijs aspretis copia arundinum esset, quæ matituno rore madidæ mediocrem aquæ abundantiam arentibus miserorum faucibus præbebant. Calentem hanc & arentem æstu plagam, frigida madidáque regio excepit, vbi plurimùm molestiæ a moliēdis disijciendísque niuibus insumptum est, quæ non montium tantùm vertices lateráque, sed & profundissimas valles altè cōtexerat. Rigebat in dextris ferrum, iámque præ nimio frigore arma manibus corporibúsque retinere aut sustinere vix poterant: cùm vias quidam scrutarentur niuosis voraginibus hauriebantur, tantáque in summâ mordacissimi frigoris vis erat, vt euntium pedes in ipsis vestigijs constringerentur: Sexaginta milites obrigentibus membris veluti somno sopiti, exanimati, in viâ hæsére, inter hos quoque relatum est, cùm vxorem

filiásque

filiásque, quas adduxerat miles, viarum molestiâ frigorísque intolerandis malis deficere, neque pedem amplius promouere posse cerneret, ipse in conspectu charissimorum pignorum obrigescere maluit, quàm celeri gradu commilitones insequendo infoelici orbitatis memoriâ cruciari. hisce igitur difficultatibus superatis in plana viciniora Quitoni loca, aëris & vallium salubritate præstantia Aluaradus amissâ in itinere pene tertiâ suorum parte peruenit. Inde ad Almagrum & Benalcazarem opprimendos contendit, sed pace postmodum initâ, Almagrus summam centum millium ducatorum pro insumptis in classiculam & milites impensis Aluarado dependit, quos postea Pizarrus Aluarado numerauit, & Aluaradus ad Guatimaliæ præfecturæ functionem recessit. Fœdus quoque post Cusconicum tumultum, leuiter satis, adiuncto sibi Soto ab Almagro suscitatum inter Pizarrum & Almagrum his conditionibus renouatum est. Vt Almagrus ad Chiliacos populos detegendos proficisceretur, quámque ea in parte regionem occupare posset eam vt Cæsaris permissu Præturæ nomine obtineret. quod si nihil labore dignum occurreret, tum ipse & Pizarrus prouinciæ fines inter se partirentur. Sic Almagrus in Chiliaces abijt, sed mox accepto Cæsaris diplomate omissâ infructuosâ Chiliensium oppugnatione, Cusconicum in agrũ redijt, Cusconem occupauit & Ferdinandum atque Consaluum Pizarros cœpit, ita vt momento penè tantum durauerit huius fœderis

Aluaradus aduersus Almagrum proficiscitur.

Pax inter Almagrum & Aluaradum.

Fœdus inter Pizarrum & Almagrum renouatur.

Francisci Pizarri mors.

Consaluus Pizarrus.

renouatio, quæ res exitium Almagro postea attulit. Sed & ipse Franciscus Pizarrus fraude Didaci Almagri Iunioris & Iohannis Erradæ circumuentus perijt neque Almagro impune fuit. Postea Consaluus Pizarrus arreptâ tyrannide, omnia cæde, ruinâ & incẽdio compleuit, totámque prouinciam exactionum cõtributionibus, bellicísque calamitatibus ita afflixit, vt odiosum, & detestabile Pizarrorum nomen in Peruanis regnis, omni tempore sit futurum. Ipse captus in eâ pugnâ quæ in valle Xaquisaguanâ parabatur, perpetuis militum suorum transitionibus desertus, arreptæ tyrannidis pœnas dedit. Multi alij insuper viri celebres citra vltráque æquatorẽ ad occasum meridiémque nauigantes detectis immensis terrarum spatijs ingentem rerum gestarum famam retulêre: horum inferius suo quandóque loco prout res incidet mẽtionem faciemus. Hæc nunc in genere, pro sequentium tabularum introductione sufficiant.

FINIS PRIMÆ PARTIS.

ORBIS TERRARVM VTRVMQVE HEMISPHERIVM.

IN PARTIVM vniuersi descriptione veteres Geographi terrarum orbem in Europam, Asiam & Africam diuisêre: Europa septentrionem, Asia orientem respicit, sed Africa meridiem versùs excurrit, quæ partes sic sibi mutuo cohærent, vt continentis formam in plano repræsentent. Asiæ cohæret Europa in partibus septentrionalibus dorso terræ inter Mæotidis paludẽ, & Sarmaticum Oceanum excurrente. In meridie Asiæ iungitur Africa Isthmo Iudaico seu terræ angustijs inter mare mediterraneum & rubri maris sinum coarctatis, residuum vniuersi, veteres, aquis & spumantibus vndique Oceani vndis concludi & impleri crediderunt. Cumque vnaquæque prædictarum partium vnam ex mundi plagis insederit, solus Occidẽs, illorum opinione vacuus, nihil ex eâ diuisione obtinuit, aut consecutus est. Huius quoque cogniti orbis partes, duas tantum temperatas habitabiles, reliquas tres propter frigoris immensi asperitatem, & perpetuum gelu, aut nimium commeantis & impendentis solis æstũ, inhabitabiles esse existimabant. Sed rerum vsu compertum est, veteres illos, quantumuis acres & in illarum rerum disquisitione apprimè diligentes, toto (quod aiunt) cœlo errasse, neque plenam aut integrã

Veterum Geographorum orbis diuisio.

Veteres occidẽtem terris vacuum esse putabant.

triquetræ continentis propoſitæ notitiã habuiſſe: quando ipſe Ptolemæus, ſummus harum rerum indagator, tantum octoginta latitudinis, & vnius ſemicirculi longitudinis gradus nouerit: ad quorum ſitum & proportionem coſmographiæ ſuæ deſcriptionem extendit. In ſeptẽtrione nãmque extra ſuam deſcriptionem reliquit Iſlandiam, Lappellandiam, Norwegiam, Sueciam ſiue Gothiam, & Scaniam inſulas, in meridie magna Africæ pars ipſius quoque cognitionem effugit.

Orbis terrarum vbique habitabilis Hiſpanorum & Portugalorum nauigationibus deprehenſus eſt.

Et iam recentiorum obſeruationibus depræhenſum eſt, partes illas orbis quas antiqui inhabitabiles iudicabant, non ſolum eſſe habitabiles, ſed & commodè habitari, muniente naturâ incolarum corpora aduerſus caloris vehementiam, & frigoris intemperiem, neque rurſus omnia pontum, aut Oceanum patrem vaſto maris fluxu atque refluxu agere autimplere: nam terrarũ longè maxima pars Aſiæ & Africæ obiecta lateribus, Hiſpanorum & Luſitanorum nauigationibus nuper detecta eſt, quando auorum noſtrorũ memoriâ, annuis & victricibus claſsibus orientem & occidentem peruagati, inſinuatique terris incognitis, pleniorem harum rerum notitiam, vacuúmque antiquorum opinione Occidentem ingentibus terris habitatum retulêre. Vt iam deinceps quadripartito diuiſâ vniuerſi machinâ occidentem maximis opulentiſsimiſque populis decoratum noſtra ætas cõſpiciat, cui tantum ab vtroque æquatoris latere terrarum obuenit, vt merito multo maxima terrarum pars

æſtimetur:

æſtimetur quando in vtroque polo incipiat aut finiatur, & ſecundum longitudinem ad vltimum vſque Occidentis limitem pertingat, Aſiámque intercedentibus tantùm Aniani freti anguſtijs,& interiacente Iaponum inſulâ contingat. Incognitas haſce terras quidã à Platone in Timæo ſub nomine Atlantidis inſulæ, quàm terræ motu perijſſe refert, deſcriptas eſſe autumãt: alij Senecam poëtico oeſtro aut furore percitum, de hiſce terris vaticinatũ arbitrãtur, de poſteriore nihil moror: nam quidquid id ſit, caſu potiùs quàm ratione dictum eſſe arbitror, haud ſecus ac noſtris temporibus anno M.D.LX. in Antwerpienſium comicis exhibitionibus, quædam circa ſequentium temporum ſtatum effuſa feruntur. Sed Plato cùm de Atlanticæ ſubmerſione loquitur non de aliquâ particularium terrarum inundatione, ſed de generali cataclyſmo agit, vt rectè & ſcitè monet Auguſtinus Eugubinus lib. VII. cap. V. perennis philoſophiæ. Omnium verò primus incognitas haſce terras agnouit Euangelicus vates Eſaias. cap. 18. & cap. 24. vbi de hiſce terris adhuc agens, & cœptæ orationis filum proſequens, ſubiungit: *Secretum meum mihi.* quaſi harum terrarum detectio in ſecreto diuinæ mentis, nouiſsimis hiſce temporibus reſeruata fuerit: quâ de re doctè & piè Frederic. Lumnius lib. I. c. 12. de vicinit. extremi iudic. Dei. Et lib. 2. c. 1. 4. & 5. vbi tamen ab eo cauendũ. cap. 3. quando poſt Theod. Zwinger. lib. I. theat. vitæ hum. Atlanticam Platonis, exiſtimat eſſe nouum orbem,

Atlantica Platonis.

patrum

patrum noſtrorum memoriâ ab Americo Veſpucio inuentum. Florentibus ſanè Carthaginenſium rebus, relatum eſt, mercatores quoſdam extra Herculeum fretum, nauigaſſe ad terras quaſdam incognitas nimirum ad Fortunatas, aut Capitis Viridis inſulas, ſed ad has terras quarum inuentio in mente diuinâ reſeruata erat, delatos fuiſſe Carthaginenſes, neque credibile eſt, neque veritatis apparentiam habet, propter viæ longinquitatem, & ingentem procelloſi æquoris diſtantiam, quum neque triremibus, neque minoribus nauigijs eò transfretari potuiſſe certum ſit. Verius itaque eſt, totum hunc terræ tractum veteribus incognitum manſiſſe, vſque ad reparatæ ſalutis annum M. CCCC.XCII. quo tempore Chriſtophorus Columbus Hiſpaniolam primùm detexit, mox ſecundâ nauigatione Dominicám, totúmque Antillarum archipelagus, tertiâ deinde nauigatione Pariam & Cubaguam inuenit, poſtmodùm Fonduram, & occidentalis Indiæ Iſthmum attigit. Dehinc Americus Veſpuccius Florẽtinus, ductu Luſitaniæ regis, vltra æquinoctialem nauigans, & ad Moluccas tranſitum quærens, ad ingentem hanc continentem fœlici ſydere delatus, Americam à ſuo nomine nuncupauit. Quod nomen, niſi me fallit animus, retinebit ſemper, vaſti dum ſtabit machina mundi. Americus ad Argenteum vſque fluuium progreſſus, ſubiens immẽſi fluminis oſtium, optatum ad Moluccas tranſitum ſeſe inueniſſe ratus, nihil vltra moratus, repetitâ nauigatione in Hiſpaniã redijt,

Columbi nauigationum relatio.

Americi Veſpucij nauigatio.

rediјt, Debebatur credo diuinâ diſpenſatione Ferdinando Magellano tantæ rei honos, qui poſteà anno reparatæ ſalutis vigeſimo ſecundo poſt milleſimum quingenteſimum, vlterius verſus Auſtrum nauigans, primus mortalium anguſtias illas inuênit aut ſuperauit, & de ſuo nomine fretum Magellanicum nuncupauit. Neque quenquam mirari conuenit poſt antiquorum in deſcribendo orbe diligentiam, & ampliſsimorum imperiorum poteſtatem & opulentiam, humaníque ingeniј diram ac inſatiabilem auri famem, ad hæc noſtra vltima vſque tempora, harum terrarum detectionem dilatam fuiſſe: quando vt dixi, detectionis illarum tempus latebat in ſecreto diuinæ mẽtis, quæ omnia diſponit ſuauiter: Quis enim cognouit ſenſum domini, aut quis conſiliarius ei fuit? quin hoc potius mirandum, quod iј qui poſtremi ſunt vocatione, primi fiant deuotione, dum ex orbe noſtro, ad vltimas vſque terræ partes, & paulò ante fabuloſos antipodes, exagitata prauis dogmatibus tanquam indignabunda profugit religio. Sed ad rem: America ob immenſam & incredibilem magnitudinem vnamini geographorum & hydrographorum noſtri temporis conſenſu, quarta totius orbis pars reputatur. Sunt qui quintam adiјciant aut expectẽt, quorum opinionem vt ſequar, haud facilè induci poſſum: nam auſtralis terra quà ſeptentrionem reſpicit anguſtiјs tantum Magellanici freti ab Americâ ſeparata, ipſius potius portio cenſenda eſt, vt conſtet quadripartita diuiſio, vnicuique

Ferdinã. Magellani nauigatio.

Magellanicum fretum.

Noui orbis detectio in mente diuina latuit.

America quarta orbis pars.

cardini ſuam terræ plagam aſsignans: aliterque reputantibus, Lappelandia, Suedia, Norwegia, Gotlandia, & Scania, quæ extra Ptolemæi deſcriptionem in ſeptentrione remanſêre, & in oriente vtraque Iaua, maris orientalis inſulæ, nouæ quoque orbis partes integrales cenſerentur, cum tamen ab omnibus, nullo diſcrepante, Aſiæ aut Europæ aſcribantur. Fortaſſè rectius ille qui terrarum orbem tribus continentibus diſtinguit, quarum prima Europam, Aſiã, & Africã; ſecunda Americã, lõgo totius propemodùm orbis tractu ſupra & infra æquatorem, tertia Auſtralem terrã paucis hactenus tantum littoribus detectã comprehẽdat, quæ vndique mari clauſa, nuſquam partium alicui coniungitur, ſed vndique ſpumante ſalo inſulæ formã retinet, ſuis ſe clauſtris & munimentis continens. Hæc cõſideratio ſuperiorem diſtributionẽ ſingulis cœli cardinibus peculiares terræ partes aſsignantẽ, nihil impedit aut impugnat. Neque Ptolemæus ſi in hæc tẽpora incidiſſet, aut terrarũ orbis integram notitiã habuiſſet, ab hac ſententiâ abhorruiſſet, quãdo qualecũnque hoc ſuo tẽpore cogniti orbis ſpatiũ tribus continentibus ſeiunxit, lib. 7. cap. antepenulti. Et vt ipſemet interpretatur terrã habitabilẽ, tribus terræ firmæ partibus diſtinxit. Cæterum occidentalis huius Hemiſpherij tractus vbique circumnauigatus, & detectus eſt, præter illum qui ad ſeptentrionem magis inclinat, & imum meridiei tractum contingit. Cæterum ex ſeptentrione in meridiem deſcendentibus ſpectandam ſeſe terra offert,

Noui orbis forma.

offert, sub formâ duarum peninsularum, quæ tenui & perexiguo Isthmo distinguuntur: quarum superior pars quæ septentrionem respicit, Hispaniam Nouâ, Mexicanam prouinciam, & infinitas alias terras cõprehendit: altera quæ ab æquatore in Austrum vergit, humani cordis speciem præferens, Peruuiam, Brasiliam, Platam, Chicam pluréśque alias prouincias continet, & Papagallorum terram respicit, à quâ freto Magellanico dirimitur. Cæterum in occidentalibus hisce peninsulis, maximæ sunt temporum rerúmque mutationes, quando & Zonis, & tropicis diuersimodè subijciantur. Cõtemplatione tam vastæ tamque admirandæ magnitudinis, huius Hemisphærij tellus, à quibusdam India occidentalis vocatur, ab alijs noui & nuper reperti orbis nomine signatur, non quasi plures sint mundi, aut ita cum Democrito, Epicuro, aut Anaxarcho cæteríśque veteris sapiẽtiæ magistris, quorum iam dudum explosa est sentẽtia, sentiendum sit: nam re verâ vnicus tantum est sol, vnicus est mundus, & Iohannes Euangelista, & antè illum multis sæculis, Moyses vnius mũdi à Deo creati disertè meminêre, quod si plures fuissent, nequaquam silentio hoc inuoluissent: vt mirum sit quorsum Osiorum olim vesania euaserit, qui mundi pluralitatem ex Christi veri, viuíque verbi authoritate obstinatè astruebant, quia Christus regnum suum non esse de hoc mundo testetur: nam inde non efficitur plures esse mundos, nam verè regnum Christi non

Noui orbis nomen.

eſt de hoc mundo inferiori & perituro ſcilicet, ſed eſt ſpirituale & intellectuale, durãs in æternum, & vltra. Eodem ſenſu loquimur, ſi quando ex mente ſcripturarum alterius mundi, alterius vitæ, aut ſæculi mentionem facimus: & nos in hoc geographico opuſculo, interdum noui orbis, aut noui mundi nomen vſurpabimus, relatione factâ nõ ad nouam aliquam mũdi conſtitutionem aut creationem, ſed inuentionem & recentem detectionem: nam noſtris hiſce temporibus eadem & prorſus talis eſt mũdi conſtitutio, qualis ab initio olim erat cum cœlum & terram creauit Deus. & ſi verum amamus, noui orbis nomen non eſt nouum apud claſsicos ſcriptores, nam & Germaniam Ouidius ad Liuiam ſcribens, & Hegeſippus Angliam, noui orbis nomine cohoneſtat. Pomponius Mela alibi alterius orbis, Lucanus ignoti orbis meminit lib. 5. loquens de Arabibus in auxilium Pompei properantibus. Et Iureconſultus Vlpia. in leg. XVII. Digeſt. de ſtatu hominum, orbis Romani meminit. Huius quidem cogniti orbis vulgatum ſchema appoſuimus, quod monere viſum eſt; in reliquis, nouiſsimis nauigantium membranis atque relationibus fere adhæſimus.

CON-

CONTINENS TERRA AVSTRALIS ET CHICA.

EX vltimo Oriente per meridiem progredientibus Australis terra occurrit. Inde noui orbis partiúmque eius descriptionẽ ordiri visum est, dein sensim æquatori, mox septentrioni succedendo, beneuolum lectorem, antiquorum Geographorum descriptionibus abductum, ad proprios auitósque lares domum deducere. Australis igitur terra omnium aliarum terrarum australissima, directè subiecta antarctico circulo, Tropicum Capricorni vltra ad Occidentem excurrens, in ipso penè æquatore finitur, tenuíque discreta freto Nouam Guineam Orienti obijcit, paucis tãtum hactenus littoribus cognitam, quòd post vnam atque alteram nauigationem, cursus ille intermissus sit, & nisi coactis impulsísque nautis ventorum turbine, rarius eò adnauigetur. Australis terra initium sumit duobus aut tribus gradibus sub æquatore, tantæque à quibusdam magnitudinis esse perhibetur, vt si quando integrè detecta erit, quintam illam mundi partem fore arbitrentur. Guineæ à dextris adhærent Salomoniæ insulæ multæ & vastæ, quæ nauigatione Aluari Mendanij nuper inclaruêre. Mẽdanius namque studio inquirendi noui & incogniti cœli regiones, cum ex Limano Peruuiensi portu soluisset, perpetuis prouectus Euris, post trium mensium nauigationem ad insu-

Australis terra

Noua Guinea

Salomonia insula.

Salomonia classis in orientem nauigauit.

ad insulas hasce delatus, Salomonias ex libito potius quam certâ aliquâ de causâ nominauit. Nam Salomoniam classem quam sacrorum librorum annales Reg. 3. c. 9. & 10. in Ophir & Tarsis missam aurũ & argentum cum lignis Thyinis, ebore, simijs & pauis attulisse referunt, in orientem vela intendisse, vt existimemus multis magnisque argumentis ducimur: nam præterquam quod neque ligna Thyina neque ebur ex Americâ hactenus allata memorentur, terra Ophir sic dicta perhibetur ab Ophir filio Iectan qui vt Ioseph lib. 1. cap. 14. antiquit. Iudaic. testatur, sedem in Oriente constituit, quam regionem à Syriæ finibus vsque ad Cosmũ Indiæ fluuiũ lõge latéque extendi, & auri ditissimam fuisse perhibet. Vnde aurũ Ophir siue Ophirizum quasi dicas obrisum celebratur quod ad alterius regionis aurum collatum, puritate vincat & principem locum teneat. Inde Hebræis Ophir per translationem quamcúnque auriferam regionem designare cœpit, ad similitudinem Iectanæ regionis quæ puri obrisique auri fertilissima fuisse traditur. Quapropter vero similius est Salomoniam classem, ad terram Ophir dimissam, non ad Iectanam hâc mediterraneam regionem, sed ad Traprobanam, Malacham, Auream Chersonesum aliásque orientis auriferas terras nauigasse. In orientem quoque destinatas fuisse Salomonias naues ex prælegatorum biblicorum annaliũ libro 3. cap. 9. apertè conuincitur, quãdo Idumæo in littore, siue Asiongabar

Ophir significatio.

maris

maris rubri maritimâ ciuitate claſſem hanc adornatam, & ſtationẽ habuiſſe, in eamque Tyrios Sydonióſque nautas, ſyderũ obſeruatione, gnaros maris à rege Hyram cooptatos & Salomoni trãſmiſſos fuiſſe aperte illic referatur. Quod ſi in occidẽtem nauigatio parabatur nihil opus erat Tyrios Sydonióſque naucleros per immenſa terrarum ſpatia requirere, ſed in Tyrio aut Sydonio littore deduci inſtruíque poterat claſsis, & rectà per fretum Herculeum, flexiſque dehinc modicè ad ſiniſtram velis, continuis orientis flatibus in Hiſpaniolam aliáſque circumiacentes aurarias auriferáſque terras dirigi. Neque mouere quem debet, quod Ioſephus in littore Tharſico Iſraeliticam hanc claſſem adornatam fuiſſe referens, videatur indicare in occidentem nauigationem factam eſſe, quia mare Tharſis ad Iudeæ occiduum latus & mediterraneum mare vergat, vti clare demonſtratur, ex fugâ Ionæ prophetæ, qui anchoram ex portu Ioppenſi in occidentem prono ſoluẽs, fugit à facie domini in Tharſis: Inde enim non efficitur occiduum illam mare tenuiſſe aut ſulcaſſe, nam Tharſis hic neque ad Ciliciæ maritimam ciuitatem refertur (quæ Tarſus alioqui proprie dicitur & ſine aſpiratione ſcribitur & profertur) aut alterius cuiuſuis regionis terrarum partem denotat, ſed Hebræorum effuſo & indefinito loquendi more, pro ratione ſubiecti aut, mare immenſum, aut procul à noſtro orbe remotas diſsitáſque regiones ſignificat, nulla factâ diſtinctione ad ortum an ad occaſum,

Tharſis ſignificatio.

occaſum, à Septentrione ad Auſtrum aut ab Auſtro in Septentrionem vergant, haud aliter atque noſtris hiſce temporibus diſiectas longe à noſtro climate regiones, Indiarum nomine deſignamus, quo ſenſu verum eſt, Salomoniam claſſem in littore Tharſico conſtituiſſe, & in Tharſis & terram Ophir orientem verſùs nauigaſſe: verum quoque eſt Ionam occidentem verſùs ex Ioppe in Tharſis profugiſſe, nam vtroque loco generico nomine immenſa maria, & regiones remotæ ſignificantur. *Termini Auſtralis terræ.* Cæterum Auſtralis terra ſub ipſo Occidente vtramque Iauam, Sumatram & Moluccas reſpicit, ex Oriente Africam habet & AEthiopicum Oceanum, Septentrio anguſtijs Magellanici freti obijcitur & Patagonum terris. *Chica.* Chica viciſsim eodem freto ab Auſtrali continente dirimitur, ac eoi occiduíque æquoris pulſata fluctibus, à Septentrione montibus Chilianis & Platâ finitur, ſic vt triangularem Patagonum terræ referant formam, cuius angulus incipit in ipſo Auſtralis æquoris limite, & æquinoctialem verſùs paulatim ſurſum aſcendendo, latitudine pené vtrinque æquali extenditur. *Auſtralis terra detectio.* Auſtralis terra laciniatis vndique littoribus, erumpentibúſque fluminibus portuoſa eſt, eoque nomine nautis primum ex Orientali India commeantibus, cognita: & quà Patagonum terris propior eſt, à Ferdinando Magellano primum luſtrata & detecta eſt, cum fœlici auſu maris Auſtralis anguſtias ingreſſus, mortalium primus nouam ad Moluccas viam monſtrauit.

Is ſiquidem

Is siquidem post præfecturam regiæ clasis in Africâ & Oriente, indignatus, pro bene nauatâ operâ, sibi denegari exiguum duplicati stipendij augmentum, relictâ regis Emanuelis aulâ, in Hispaniam sese contulit, & Moluccas, intra limites Castellanorum sitas esse, aliámque per Occidẽtem viam ad Orientis regna penetrantem sese commonstraturum edocuit, quâ compendio, minoribus sumptibus, temporísque iacturâ, quàm Lusitani hactenus nauigassent, Orientis merces inuehi posint. Tenuerat antea aliquoties Hispanos de Moluccis controuersia, & à Columbi temporibus per intercursantis freti angustias ad Oriẽtem indefesso studio viam quærere instituerat, sed cum optatis fortuna nusquam responderet, agitatum aliquãdo fuisse memoriæ proditum est de Isthmo Darienis perfodiendo, vt Austro mixtus Septentrio, expeditâ vtrinque nauigatione, merces transueheret & commutaret suas: quâ in re cum sententijs variatum esset, negantibus plerisque committendum esse, vt refractis naturæ claustris, maria inter sese committerẽtur; quia ingruentibus Septentrionalibus vndis metuendum esset, ne in adiacentia erumpens mare, totam regionem inundaret. Haud absimili olim metu Sesostratem AEgypti Regem, & nuper patrum memoriâ Solymannum à cogitatione perfodiendi Cathabatmicum Isthmum abstitisse: alijs verius videbatur cautes durisimi maximíque montis quem natura vtrique mari obiecerit nullo ferro penetrabiles, neque vllis

Ferdinandi Magellani expeditio.

Occasio expeditionis Magellanica.

Isthmus Darienis.

humanis viribus domari aut complanari poſſe, optime naturam rebus mortalium conſuluiſſe, quæ ſuos curſus fluminibus, atque originem & fines mari dederit, debitiſque omnia terminis concluſerit, quos tranſcendere velle curioſitatis immenſæ, & nullius conſilij eſſe. Quinimo metuendum eſſe dictitabant ne ipſum cæleſte numen, cuius imperueſtigabili conſilio, in ipſâ mundi cõſtitutione, omnia bene ordinata ſunt, moléſque & montes inſuper altos hiſce anguſtijs impoſuit, temerarios hoſce conatus auerſetur, naturæque temeratores dignis ſupplicijs perſequatur. Siue ratio hæc valuit, ſiue difficultas operis, in eorum ſententiam itum eſt, qui nihil mutandũ cenſuerunt: Rebus igitur huiuſmodi concertatione ſuſpenſis, opportune ſuperuenit Ferdinandus Magellanus tentaturus nùm duo hæc maria, in peruiâ vſpiam aliquâ mundi parte coniungerentur. Magellano itaque comiter habito & promiſsis onerato, quinque naues attributæ ſunt, addito mãdato vt cõtinuatâ nauigatione Americæ Auſtralia littora proſequeretur, donec illius regionis terminos aut peruij alicuius freti anguſtias deprehenderet.

Ferdinandi Magellani expeditio.

Magellanus anno à nato Chriſto M.D.XIX. ex Hiſpalenſi portu in altum ſoluens, præteruectus Canarias maritimáſque Braſiliæ oras, ad Sanctæ Mariæ promontorium delatus eſt, quod fauces Platanæ prouinciæ, & fluuij tuetur: inde Sancti Iuliani portum tenuit, vbi ſinus vaſtus, vertentis freti ſpeciem edebat. Hic Magellanus iactis anchoris

ſitum

ſitum regionis explorare conſtituit, milites mediterranea peruagati Gigãtum ad terras ſeſe delatos cognouerunt: viri erant proceri decem pedum altitudine, ferinis pellibus contecti, vtque Hiſpanis ſui admirationem facerent, in ſignũ auitæ veræque fortitudinis, ſeſquipedales ſagittas abſque nauſeâ per guttur ad imum vſque ſtomachi demiſêre. Hiſpani caſam duabus mãſionibus diſcretam inuenêre, quarum vna trium gigantum, altera mulierum puerorúmque ſtatio erat. Nocte hinc inde mutuo metu tranſactâ, Hiſpani cum primùm illuxiſſet, ſignis nutibúſque gigantes ad naues ſecum pertrahere nitebantur, conſtanter recuſantibus, vim quoque Hiſpani cum adhibituri viderentur, gigantes vxorum ſtationem ſubiêre: vnde mox prodeuntes, picti deformatíque coloribus, aliiſque pellibus vſque ad genua prominentibus horridi, ferociter arma vibrabant, Hiſpanóſque nouo hoc ſpectaculo attonitos, tugurijs ſuis expellere parabant, ſed diſploſo Hiſpanico ſclopo, ingens gigantes timor inceſsit. Petitâ itaque datâque pace, ſimul ad naues pergebant: ſed cum immanibus paſsibus Hiſpanos anteuerterent, duo gigantes quaſi feram (quam in viâ conſpexerãt) conſectarentur, dilapſi effugêre, tertius ad Magellanum deductus, humaniter exceptus eſt. panis biſcocti corbem vnico paſtu, & vini ſitulam facili hauſtu deglutijſſe fertur. Horrebat ſui ipſius formam cum ſe in ſpeculo contemplaretur: tantæ porrò fortitudinis erat, vt octò hominum labore vixdum

Gigantum regio.

vinciri potuerit cum vinctum sese vidit, mærore contabuit. Magellanus soluens ex portu Sancti Iuliani, ad Sanctæ Crucis portum deuênit, indè portum tenuit, quem vndecim mille virginũ nominauit, quòd die diuæ Vrsulæ dicato hic anchoram iecisset. Regione ad Austrum inclinante, continuatâ nauigatione sensim inde enauigans, tandem freti illius angustias superauit, & vtrumque promontorium, desideratum nominauit. Fretum hòc altissimis vndique rupibus cinctum, CXX. passuum millia in longitudine occupat: latitudo non respondet, neque vsquam sui similis est, aliquando duo aut tria, nonnunquam decem aut quinque miliaria patet, quáque angustissimum est, vnius miliaris spatio concluditur. Ipse Septentrio ex orientis latere inter vtriusque terræ angustias per septuaginta & amplius passuum millia inuectus, australibus vndis miscetur, quæ ab occidente promontorijs illis dessea dis siue desyderatis insinuatæ, Septentrionalibus aquis occurrunt, magnóque inter se molimine concurrentibus vndis, horrendo fragore totum in spumas vertitur mare. Placidius Auster fluit refluitque, nam occidentis hæc pars cum incredibilis sit profunditatis, extenuatísque passim littoribus maiorem in modum terra sese aperiat, quietum fluitanti mari accessum præbet. Sed Orientale huius freti littus, vadis breuibúsque infestum, interiacentibus pluribus insulis, frequentibus æstibus agitatur & ingentes aquarũ motus ciet: littora altissimis ingẽtibúsque vndique

Magellanici freti descriptio

arboribus

arboribus consita, viridantibus pratis gratum pecori pabulum prebent. Formidatum hoc nautis littus hyberno cœlo innauigabile esse perhibent, propter ventorum inter pendentes rupes inclusos vortices; statis alioqui temporibus maris accessum & recessum patitur. Huius freti inuentio Magellano debetur, nam reliqui nauium præfecti constanter fretum esse negabant, & quidam desperatione viæ Hispanias repetiuerant. Præterea in tabula hydrographica Martini Bohemi, quam Emanuel Lusitaniæ Rex in suo musæo asseruasse dicitur, compertum est, nullum fretũ adscriptum, sed locum tantum Moluccarum designatum fuisse. Merito igitur Magellanicum à Magellano inuentore nomen obtinuit, quando ipse Magellanus anno salutis M.CCCCC.XXII. primus mortaliũ fœlici ausu, Australis huius maris angustias superauit, nouam & compendiariam viam ad Moluccas cõmonstrans. Stabit igitur durabitque huius viri memoria dum pater Oceanus Borealibus inuectus vndis, Meridionales inuiset nymphas. Trimestri deinceps spatio Magellanus enauigato hoc Archipelago Pacifici illud nomine insigniuit: siue quia vento plerúmque secundo, minúsque tempestuoso vsus fuerat, siue quia propter ingentem vasti æquoris amplitudinem nullos ibi ventorum gyros vorticésque expertus erat. Sed Magellanum in medio cursu gloriæ, acerba mors sustulit, nam ad Moluccas prouectus, à Mãtanensibus in insidias præcipitatus, fortiter pugnans

Magellanicum fretum à Magellano inuentore nomen habet.

Pacificum mare.

Magellani Mors.

 occubuit,

Nauis Victoria.

occubuit. Nauis cui bono omine, nomen Victoria erat, meliori ſucceſſu læta, per ipſum orientem, ſuperato bonæ Spei promontorio in Hiſpaniam redijt. prima omnium nauium ſine controuerſiâ, quæ circumnauigato vniuerſo orbe, de ipſo Oceano celeberrimum triumphum reportauit. Dum in Auſtralibus

Auſtralis terræ deſcriptio.

hiſce partibus per ſemeſtre circiter ſpatiũ hæſit Magellanus, nihil fere præter littora detexit & perluſtrauit, interiora tamen regionis penitùs incognita manſêre, quà tamen antarctico circulo vicinior eſt, conſtat magnâ ex parte montoſam ac ſylueſtrem eſſe regionem, continuis niuibus rigentem; non defuêre qui cyanæi coloris niuem illic inueniri vellent, quod ego in medio relinquam. Auſtralem hanc terram Ma-

Terra del fuego.

gellanus ab igne ſiue ignibus, *del fuogo* nominauit, propterea quod dum hoc fretum luſtrabat pernauigabàtque, nullos vſquam mortales, ſed frequentes longeque porrectos ignes in ſiniſtro latere noctu ſæpius conſpexerit. Auſtrales breuioris ſtaturæ eſſe perhibẽtur, Septentrionales Chicæ incolæ, vaſtâ ingentíque corporis mole, duodecim aut tredecim pedum paſsim longitudinem æquant aut excedunt; colore ferè ſunt albo, perinde atque ſeptentrionaliores noſtri: voce adeo ſonorâ & horribili, vt bouis mugitum, aut elephantorum barritum potiùs, quam hominis vocem exprimere videantur. tantæ quoque ſunt agilitatis, vt pernici curſu ceruos anteuertant, ideóque difficulter ſclopis vulnerantur, niſi cateruatim ſimul incumbãt,

aut ex

aut ex improuiſo occurrant. Ingentis fortitudinis roboríſque argumentum eſt, quod vini dolium ſublatum, ſinguli nauibus inferant, & tres aut quatuor, nauem in profundum detrudant quam vix triginta noſtratium à terrâ molirentur. magnitudinis & albedinis cauſa, regionis frigiditati & humiditati adſcribitur, quãdo terra perpetuis horridíſque obſita niuibus, præduras & penè perpetuas efficit hyemes. Vtriuſque ripæ regio ſterilis eſt nullo frugum beneficio recreata, ſatis tamen paſcua proceris ignotíſque arboribus conſita eſſe perhibetur. Veſtitum incolis præbent ferarum & marinorum ingentia luporum tergora, quorum apud ipſos venatio aſsidua. ſunt & ſtruthiones, quorum ſeſe plumis exornant, faciémque pluribus foraminibus, ornatus cauſâ excauant, quibus viridis quoddã marmoris genus inſerunt: venatione victum & veſtitum parãt. Sed luporum marinorum non tam carnes, quam pelles amictus cauſâ appetũt, quod duras illas & inſuaues eſſe quotidiano vſu didicerint. Viſuntur illic etiam balenarum agmina, quarum oſsibus mapalia ſua conſtruunt. Gens barbara & ſupra modum crudelis, nullo humanitatis iure, rerúmue cognitione ducitur, naturæ tantum inſtinctu ad id quod inſtat & præſens eſt pecudum more agitur, & quia à nemine vnquam ſubiugata fuit, nulla apud illos Antiſtitij quo alter alteri præemineret, prærogatiua. Inhumaniores tamen reputãtur Auſtrales populi, qui ſub ipſo Antarctico circulo collocati, lõgiſsimè ab omni

Auſtrales brutales.

pené ſubactus frigoribus, quum altitudinis quadrageſimum ſecundum gradum attigiſſet, anno M.CCCCC.LXXXI. Nonis Iunij conuerſo ad æquinoctialem curſu, ſpoliatâque Iauâ, æmulus decoris Victoriæ nauis, prætereuectus Aſiam & totius Africæ maritimam oram, in Angliam reuerſus eſt; narrationes tamen illius plurimum incertitudinis habent, illíque ab Hiſpanis Luſitaniſque naucleris in multis contradicitur, nam & Magellanicum fretum, quod omnes, quinque aut ad ſummum decem millium paſſuum latitudine definiunt, CCXXV. miliarium latitudine deſcripſit, in quo etiam contrarium habet Thomam Caundiſch Anglum, qui poſtea ſimilem tenens curſum, totum terrarum orbem incredibili celeritate circumnauigauit.

CHILI.

CHILI Peruanarum prouinciarũ remotissima, in Austrum excurrens Chicâ & Patagonum terris clauditur: à Septẽtrione Charchantes & Collaones habitãt, ab oriente Platam respicit, reliquum Oceano & pacifici maris vndis pulsatur aut abluitur. Propter intensum illis in partibus frigus, à frigore nomen habet: nã Chili barbarorum linguâ, frigus significat. Regio ventosa est montibúsque asperrimis clauditur, in vallibus locísque maritimis propter diurnam cœli temperiem, commodè magnâque frequentiâ habitatur. Maritima multis fluminibus irrigãtur, quæ colliquefactis diurno calore niuibus delapsa summis montium iugis, in pacificum aut Magellanicum æquor feruntur, sed nocturnis constricta frigoribus, deficiente fomento vix aquam trahunt. Incolæ vasta corporis mole Patagonum magnitudinem æquant, vndecim aut duodecim spithamas alti: ferarum & hypotamorum pellibus conteguntur. Fœminæ gossypio velantur aut lanâ versicolore, quam scitè aptare norunt, Gens fera & crudelis, veterem ob inimicitiam aut libertatis tuendæ causâ in perpetuo motu est. Arma sunt arcus & sagittæ, quibus promiscuè hostes arcent, aut feras consectantur. Huius regionis temperies sana est inter frigidam & calidam, cúmque vltra tropicos procurrat, cum Hispaniæ & Europæis regnis summam conue-

Chili à frigore nomen retinet.

conuenientiam habet, nam & dierum & noctium æſtatis & hyemis maiora hic penè diſcrimina ſentiuntur, quàm in vllâ aliâ occidentalium regnorum prouinciâ: terra naturâ ſuâ fertilis omniúmque ad vitam neceſſariorum abundantiſsima, melle, pecore, verzinóque ſiue tinctorio ligno abundat. Ingens hic quoque Struthionum copia, quorum plumis ſeſe Chiliẽſes exornant: horum venationem aſsiduam Hiſpani exercẽt citis equis & per valles ſubſilientes longâ conſectatione conficiunt. Gignit cumprimis piper longum, profert & laudatiſsimum vinum comportatis eò ex Hiſpaniâ palmitibus, auri qbriſij hic quoque ingens prouentus. Sed continuis bellis exhauſta rarius habitatur, Ingentibus quoque ſæpenumero terræ motibus infeſtatur, quibus regionis ſtatus miſeris ſæpe modis perturbatur, nam præter hominum iumentorúmque miſerandam ſtragem; integros quoque mõtes ſolo æquat aut ſubuertit, fluuiorum naturales alueos transfert, aut in lacus ſtagnantes commutat, & maris æſtum per aliquot paſſuum millia diuertit, nauéſque in ſicco procul à ſtatione relinquit. Hoc pacto Arequipa nuper anno dominicæ Incarnationis M. D. LXXXII. ab ipſis penè fundamentis corruit. De origine gentis multa fabuloſa narrantur, dum ſeſe primos mortalium maioréſque ſuos è lacu emerſiſſe, aut ex Andium cacumine proceſsiſſe volũt; ſed ea vti vana, hic nihil referre aut refutare attinet. Prima aduerſus Chilienſes, tum famâ tantum cognitos, expeditio fuit

Didacus Almagrus Chiliẽses terras detexit.

Didaci Almagri, cui cum ex renouati fœderis conditionibus cum Francisco Pizarro initi, ea prouincia obuenisset magnis itinerum difficultatibus superatis ad Chilienses penetrauit, confectus penè intolerãdis inediæ, frigoris, ac niuium ærumnis: multos militũ equitúmque rigentibus cõstrictísque præcordijs, prægelida hyems absumpsit. Sed Almagrus cũ præter viros proceris corporibus metuendos, hispidísque marinorũ luporum pellibus terribiles, sagittis à tergo lateribúsque incursantes, suósque assiduè lacessentes, nullum adhuc vsquam auri indicium inuenisset, dimissâ infructuosâ Chiliensiũ oppugnatione retro conuersus Cusconem repetijt, totiúsque rei & nauatæ operæ laudem Petro Baldiuio reliquit. Qui post Cusconium præliũ capto Almagro, ad Chilienses proprætor missus, gẽtem diuturno bello domuit, occupatísque maritimis locis opportunam illis in partibus coloniam deduxit, quæ sequentibus temporibus mirum in modum coaluit, & nunc gentis metropolis est, sita percommodo loco, ad importandum omne genus commeatus, & quoduis genus mercimonij exercendum. In prouinciæ huius montanis peculiaris ventus dominatur, non aliquâ vehementiâ sed nimiâ suâ subtilitate noxius. Olim terrestri itinere superatis altissimorum montiũ iugis ad has terras primi detectores penetrarunt sed propter teterrimam metuendámque huius ventuli siue auræ vim maritimo nunc itinere, aut secundùm maris litus per planas regiones Chilienses adeuntur.

Petrus Baldiuius Chilienses domat.

Noxia Chiliensium montium aura.

(I

Auræ

Auræ huius Chilienſis vis adeo noxia eſt, vt oppreſſo inter viſcera vitali calore, viatorem extemplò interimat, mortuorum tamen corpora non infeſtat, ſed à corruptione & putrefactione præſeruat. Fama eſt Almagrum poſt quintum menſem eadem itineris ſpatia remetientem, multos ſuorum cum equis frigore examinatos recentes adhuc integróſque inueniſſe, manibus frena retinentes, equiſque in ſuo greſſu ſtantibus tali habitu, ſicuti viui obriguerant. Quæ res contemplantibus admirationẽ digna merito videtur, ſed ratio in eo eſt, quod Chiliẽſis hæc aura cum ſit ſubtiliſſima, non ſuras, non pedes aut manus pertentat, ſed ad intima præcordia penetrat, vitalémque calorem ſuffocat & reſtinguit: & cum in vltimo ſiccitatis gradu ſicciſsima ſit, corruptionem neque putrefactionem inducit aut admittit, ſed mortuorum corpora præſeruat, nam corruptio putrefactióque à qualitate calidâ & humidâ procedit.

PLATA.

QVEM non oblectet amœnissimus huius prouinciæ aspectus; quando (haud aliter atque irriguus hortus muro clauditur) ingentibus excelsisque vndique rupibus septa, innumeris irroratur fluuijs. A Meridie Chicâ terminatur, Chilienses occiduum latus tenent, Septentrionem Brasilia & Charchantes claudunt, Oriẽs Oceano finitur. Ipse Platanus fluuius in Charchantibus ortus magnis mæandris effectis, prope Ningatam in Parana sese exonerat. Cæterum Parana eiusque perpetuus comes Lepetius fluuius, in Brasilianis montibus orti, ad Austrum vergentes, multis aquis aucti, ingentes trahunt vndas, sensimque ad solem orientem inflexo cursu, ingenti sinu in Eoum siue AEthiopicum Oceanum euoluuntur. Sinus iste quà latissimus est, ad triginta milliaria æquinoctialia patet, eóque nomine ab incolis Paranaguazu, quasi dicas mare magnum, vocatur. Ad confluentem Paranæ & Lepetij septem gemmarum insulæ conspiciuntur. Americus Vespuccius, à quo huic continenti nomen inditum, post Capralis nauigationem, anno à partu Virginis M. D. I. missus Regis Lusitaniæ nomine, ad explorandum Brasiliæ situm, quærendúmque alicuius noui freti compendio, viam ad Moluccas, post multorum dierum nauigationem, primus mortalium ad huius Argyrei, siue Platæ fluminis portum

Platanæ prouinciæ fines.

Septem gemmarum insulæ.

Americus Vespuccius hanc prouinciam detexit.

portum delatus est, conspectóque ingentis fluminis ostio, ratus sese optatum ad Moluccas transitum inuenisse, nihil moratus, vt erat multorum dierum nauigatione fatigatus, lætus domum rediit. Postmodum anno nimirum M. D. XII. Iohannes Solis Lebrissensis architalassus Regis Catholici, ad ingentē hunc Paranaguazu, hoc est fluuium tanquā mare, peruenit, eique Platæ, siue cum Appollonio mauis, Argyrei nomen imposuit, propter nitidissimas argenti glareas, quas limpidissimis huius fluuij vndis trahi deprehenderat, auri quoque signa nonnulla notauit, prouinciámque à suo nomine Solis vocauit: repetitâ deinde in Hispaniam nauigatione huius prouinciæ procurationem obtinuit. Quarto post primam suam nauigationem anno, instructis, deductísque tribus nauibus, cum ad Sanctæ Mariæ Caput appulisset, cum quinquaginta militibus ex insidijs ab Indis interceptus & discerptus est, inspectantibus reliquis militibus nauabúsque socijs, qui metu amentes, ne tentatâ quidem vindictâ, desertores sociorum, in Hispaniā velis contenderunt. Sebastianus Gabotus eiusdem fluminis ostium postmodum anno M. D. XXV. ingressus est, sed sine fructu in Hispaniam rediit, sui infortunij nuncius aut testis. Cæterum quantumuis Iohannes Solis Lebrissensis, à suo nomine, vt dixi, prouinciā denominarit, illo è viuis sublato, Platæ nomē prouinciæ manet, manebitque à flumine Platâ, siue ab vrbe eiusdem nominis in Charchantibus, vbi oritur fluuius haud procul

Iohānes Solis.

Sebastiani Gaboti nauigatio.

Prouincia Platæ nomē mansit.

procul à fodinis Potoſsiacis. Fama eſt non aliter ac Nilus AEgypti regionem inundat, hunc quoque fluuium Platæ arua fœcundâ inundatione irrigare. Incolæ vaſtâ corporis mole ad Gigãtum ſtaturam proximè accedunt: ſed Tibiguri, & Vaſis fluuij accolæ, nonnihil de hac magnitudine remittunt, & quò propius æquatorem venias, ad noſtratium magis ſtaturam accedunt. Corpora incolarum, vt vaſta, ita & ſalubria, duáſque noſtrorum ætates excedere aut ſuperare feruntur. Tantâ pedum velocitate pollent, vt admiſsi equi, aut fugacium ceruorum curſum ſuperent aut æquent. Linguâ vtuntur Cichenſium, ſiue Patagonicâ, quibus finitimi ſunt. Gens in vniuerſum bellicoſa, multâ feritate crudelis, ſagittis fundâque in bello valent plurimum, perinde atque Auſtrales, & Cichæ habitatores, quorum in bello quoque fortitudinem adæquant, plurimúmque negotij detectoribus præbuerunt. Domitâ ſubactâque prouinciâ, Hiſpani ad famam Potoſſenſium fodinarum aduerſo flumine Charchantes & Colhaones, mox Peruuinos terreſtri itinere adiêre, totiúſque huius Regionis ſitum detexêre.

Plata fluuius regionem inundatione fecundat.

BRASILIA

BRASILIA.

BRASILIAM à Verzino, ſiue coccinei ligni illic enaſcentis copiâ vocari, teſtatur Caſtaldus. Ab ortu ſolis, & ſeptentrionis latere pulſatur oceani fluctibus, à Meridie Platæ obijcitur, ab occaſu Peruuiam, Collaones & Charchantes habet, à quibus mõtibus aut Maragnono ſeu Orellano, ingentibus fluuijs ſeparatur, qui in Charanguis aut Cuſconicis montibus orti, ad Picoræ confluentem coëuntes, magno aquarum molimine, in Boreale æquor deferuntur. Petrus Aluares Capralis, anno à nato Christo milleſimo quingẽteſimo, iuſſu Emanuelis Portugaliæ Regis, Calecutum petens, hanc regionem detexit: nam coortâ tempeſtate cum ad vitandam Guineæ malaciam, & bonæ ſpei promontorium ſuperandum, longiore facto circuitu, expanſis velis, in altum prouectus eſſet, diu multúmque cum ventis luctatus, poſt vnius penè menſis nauigationem terram hanc in conſpectu habuit, continuatâque ſecundùm littus multorum dierum nauigatione, cum continentem eſſe deprehendiſſet, primus mortalium ad hanc terram delatus, portum cui ab egregio ſitu, tutâque ſtatione Securo nomen impoſitum, ſubijt: erectóque glorioſæ Crucis ſigno, regionem Sanctæ Crucis nomine inſigniuit; quod nomẽ aliquãdiu retinuit, donec prophanũ vulgus à ligno tinctorio, ſuperindidit Braſiliæ nomẽ. Sed Capralis, Gaſparum

Braſiliæ termini.

Braſiliæ inuentio.

Sanctæ Crucis Regio.

Leuium in Lusitaniam ablegauit, vt regem noui climatis inuenti, certiorem faceret; ipse nihil intermisso cursu Calecutū contendit. Emanuel Lusitaniæ Rex, Americo Vespuccio Florentino negotium dedit, vt accuratius explorato huius terræ situ, fretum aliquod perquireret; quod compendio ad Moluccas duceret. Americus itaque nauigatione ad occidentem institutâ, post sexaginta septem dierum iactationem, anno à partu virginis millesimo, quingentesimo primo, Sancti Augustini promontorium tenuit, insequēdóque cursum institutū, ad Platæ vsque fluminis ostium delatus, totum huius regionis orientalem tractum detexit, retinuitque vniuersa regio Americæ nomen, sed huic terræ vsu vulgi sequentibus temporibus à ligno tinctorio, vt dixi, Brasiliæ nomen superinditum. Regio (vt ipse Americus in suis relationibus testatur) imprimis amœna est, perpetuâ cœli clementiâ, lenium marinorum ventorum flatibus, nebulas, nocturnósque vapores, tempestiuè desijcientibus: quæ salubris cœli temperies incolarum corpora sana, robusta, & vegeta efficit, & ad vltimam vsque senectutem prouehit. Terra ipsa secundùm littus maris quàm longissimè extenditur, interiùs in colles assurgens; fœlix præpinguibus glebis, & irriguo solo, erumpentibus ex circumiectis vndique collibus, numerosâ fluuiorum fontiúmque multitudine. Saccari cumprimis ferax, varia insuper aliorum fructuum genera profert; vino tamen & frumento carent, satiuâ radice

Americus Vespuccius.

Brasiliæ descriptio.

radice victitãtes, vini penuriam artificiali liquore sarciunt, quem tepidum hauriunt, præcipuúmque mulierum officium, quo maritorum amorem demerentur, in tepidatione huius potus consistit. Animalium peregrinorum hîc quoque ingens copia, canes tamen, aut equos, ante Christianorum aduentum neque viderant, neque nouerant: memoriæque proditum est, Gallum equo, quem secundâ suâ nauigatione aduexerat, insidentem, à Toupinambaultijs Gallorum fœderatis, procul conspectum, antequam internosci posset, sagittis confixum, quod exoticarum rerum ignari, existimabant nouam belluam, aut dirum maris monstrum, recenter sese terris intulisse: nunc tamen comportatis eò segete atque palmitibus, vino ac frumento abundant, inuectáque pecorum equorúmque armenta, admirabili prouentu fœtificant. Incolæ subfusci, siue æneï coloris, nudi omnes incedunt, faciem fissuris deturpant, quibus viridis marmoris genus inserunt, totum corpus expilant, relicto in vertice tantum capillitio. Sed mulieres comas pectunt, & passis circumuolitantibúsque capillis gaudent, neque fissuris faciem fœdant. Gregatim viuunt, Nomadum in morem. Domos oblongas, horreorum, aut inuersarum catinarum instar habent, multarum familiarum capaces. Lectis pensilibus vtuntur, sicuti passim per totam Americam aliæ quoque gentes, testaturque Vespucius suauissimè in bombycinis istis retinaculis aliquoties dormiuisse. In auroræ diluculo

Brasilianorum potus.

Domus Brasilianorum.

& in ipsa aurora surgunt, cibúmque expediunt, vnico interdiu conuiuio contenti, tempus deinde piscatione, venatione, tripudijs, cantionibúsque, aut iteratis compotationibus extrahunt: potum ex radice quadam confectum, tepidum (contrario atque apud Europæos modo) genialiter hauriunt. Incolæ Canibales sunt, varijs regionibus dispersi, nominibúsque distincti. Nulla deorum cognitione ducuntur, orientem tamen solem venerantur, & animarum immortalitatem credunt. Mane cum surgunt ex xylinis illis suis retinaculis, antequam cibum capiant, vnus ex familiæ aut horrei illius senioribus, magnis passibus inambulans, sæpiúsque idem (propter mapalium longitudinem) repetens, amorem tantum coniugum, & aduersus hostes, vindictæ cupidũ, fortémque ac tenacem animum concionabundus inculcat. Coniugij amorẽ perpetuus compotationis ardor (cuius præcipua cura fœminis demandata est) hostium cædem inflata terris illis vindictæ cupiditas, fouet ac promouet: nam gens iræ vindictæque tenax, veterem ob inimicitiam in perpetuo motu est, vt parentum amicorúmque, olim ab hostibus captorum, ac deuoratorum, mortem vlciscatur. Arma sunt claua lignea, arcúsque, quibus plurimum valent, parmis exiguis ad excipiendas hostium sagittas potius, quam corporis tuendi causa vtuntur. Procedentes ad bellum cornibus, fistulisque ex hostium deuoratorum ossibus confectis, prælia cient, ad primũ hostium conspectũ, feris vlulatibus,

Brasiliani Canibales sunt.

Brasilianorum Arma.

multísque hinc inde conuitijs res geritur, ingeminatóque clamore cornibus perstrepunt, fistulísque sua fortia facta canunt, vibrantes hostium deuoratorum ossa, increpando comminandóque conclamant, nisi inde ilicò facessant, sese ignauissimos terrarũ mactaturos, aut captos genialibus conuiuijs reseruaturos. Cum ad manus deuenitur cõminùs pugnãdo, cruentam exercent victoriam. Inimicorum occisorũ capita horreorũ siue mapalium postibus affigunt, & tanquã auitæ fortitudinis monumenta ostentant. Captos in prælio hostes multorum dierum curâ saginatos, mactant, dissectáque ac ligneis cratibus tosta viscera deuorant, non cibariorum penuriâ, sed innatæ vindictæ studio, quæ nec in victis quidem deponitur: nec captiuus hoc mortis genus refugit, sed alacer, securúsque ad mortem pergit, sua fortia facta, numerúmque hostium à se occisorum aut deuoratorum enumerans; In mortis articulo captiui contra percussores etiam facinoribus grassantur, lapidúmque allatorum proiectione, múltos circunstantium lædunt: Sed præcipuum solatium, sperata parentum, cognatorúmque vltio, quos confidunt hostium in posterum capiendorum cæde, suam mortem expiaturos. In hanc spem mulieres viduæ liberos educant, persuasum habentes, maritorum manes inquietis sedibus agitari, donec filius paternæ iniuriæ hæres, inimicorum sanguine patris manibus parentarit. Nam hactenus animarum immortalitatẽ persuasam habent, existimantes,

Brasilianorum ad pugnã progressus.

Captiuorum alacritas & fiducia.

bonós fortésque, qui parentum mânes vlti, plurimos occiderint aut deuorauerint, captúque qui belli fortunam animosè tulerint, moriendóque hostibus insultarint, in Orientis partibus, in quibusdam voluptatis campis versari: contrà ignauorum animas in occidéte, infaustas sedes habituras. Hactenus belluis propiores, gregatim vixêre per tuguria dispersi, donec Euãgelicæ lucis gratiâ illucescente, in pagos & oppida contributi, legibus regi cœpêre. Coloniæ maritimis in locis, diuersæ deductæ sunt, inter quas Tamaraca, Pernambucum, Illeos, portus securus, Sancti Vincentij, Sancti Saluatoris, & aliæ multæ. Præcipuus in huius gentis conuersione, & cicuratione, Patrum Societatis labor enituit, qui perpetuo & nusquam intermisso studio vagam & efferam gentem, ad meliorem vitæ rationem perduxêre, antiquatísque feralibus patriæ consuetudinibus, fœdísque epulis, veri Dei cultum, quàm latissimè propagauêre.

PERVVIA

PERVVIA.

PERVVIAM nonnulli ab Isthmo Darienis, ad vsque Chilienses terras extendunt: sed hæc effusa, & nimium generalis designatio, à nostro instituto aliena est: non enim quicquid Ingarum superbo impotentique dominatui aliquando patuit, hac tabulâ comprehendere visum est, sed descriptionem nostram ab æquinoctij lineâ incipiendo, Austrum versùs producemus. Prouincia à portu fluuióque eiusdem nominis, duobus gradibus vltra æquatorem, Peruuiæ nomen tulit. Septentrionale latus Popeanis terris, & continente Indicâ clauditur, sub ipso æquinoctij circulo, Austrum Chilienses disterminant, in oriente Plata Brasiliâque prouinciæ amplissimæ, occidentis latus pacifici maris vndis abluitur. Quà in littus, ad meridiem atque Occidentem obuertitur, plana & æquior est regio, quum verò in interiora longius abscedit, in altos excrescit montes, qui latissimè expansis cornibus, perpetuis iugis, per Collaones, Charchantes, & Chilienses, in Magellanicum tandem æquor feruntur, extenuatísque pelago littoribus extremum promõtorium è regione Australis terræ, rostri instar extrudunt. Terra, quæ sublimibus imminentium montium verticibus subijcitur, suffocantis sabuli oppressu, & horridâ frequentissimarum solitudinum vastitate informis & effœta, vix indigenis sustinendis par est, quum præter agrorũ sterilita-

Peruuiæ termini.

sterilita-

ſterilitatem, iuſto fontium, lacuúmque ſubſidio deſtituatur. Sed ad non mediocre leuamen humanæ neceſſitatis, lætiores in planis ſuccedunt valles, limpidis fluuijs frequentes, hi à præcelſis montium rupibus delapſi, tantâ vi feruntur, vt omnem virorum, equorúmque tranſitum reſpuant: ijdem brumalibus ferè temporibus luxuriantes, adiacentes agros, ad frugum refocillationem, vtili inũdatione irrigant, atque perfundunt. Quapropter indigenæ, vt reliquæ ſterilitatis detrimenta ſarciant, magnâ induſtriâ, vicinos amnium ripis agros exercent, qui perpetuis ſingulorũ annorum ſatiuis reſtibiles, tantâ fœlicitate ſata excipiunt, vt triticum, ſiliginem, & quodcúmque frumenti genus, ſine multo arandi, occandíque labore, reddant. Ex montibus porrò profuſi amnes, quindecim, aut viginti, vt plurimùm ſeptem aut octo leucarum à ſeinuicem diſtantiâ, in mare decurrunt, ſeſéque ſuper littora vſque adeò profundunt, vt omnem proficiſcẽtibus viam intercludant, niſi tignis, retibuſue, quæ in eum vſum cucurbitis, aut eius generis tomento, ſuffarta habent, tranſmittantur. hæc accola, aquis innatans, fune attrahit, atque alter conto protrudit: hoc modo incumbentem viatorem traducunt. Porrò Peruuini tribus potiſsimum gentibus diſtinguuntur, quarum ſingulæ plures ſub ſe populos, nominum varietate diſtinctos habent; plurimúmque inter ſe moribus differunt, diuerſis linguis diſcreti, frequenter inter ſe bella gerunt, aut depugnant, veterem ob irã. Veſtitus

omnibus ferè idem, fœminæ laneâ veſte ad talos vſque propendente, mares induſiolo ad ſuras vſque, ſuperiecto pallio, vtebantur. Vario tamen capitum tegmine mirificè delectantur, eoque ſolo agnoſcuntur, & diſcerni poſſunt: nam ſinguli pro vſitato patriæ more faſciolis ſimplicibus, tornatilibúſque, aut verſicoloribus vtuntur. Peruuini mediocris ſtaturæ ſunt, tantóque breuioris, quanto æquinoctiali propius ſuccedunt. Indorum tamen cabalâ relatum eſt, apud promontorium Sanctæ Helenæ, gigantum immanium ſedem fuiſſe, qui quatuor virorum longitudinem æquarent aut ſuperarent, quorum ſuperbia dijs ingrata, hominibus exitioſa erat. Tantæ námque erant crudelitatis vt balenarum marinarúmque belluarum prædâ nondum ſatiati, triginta accolas raptos, infandis faucibus deuorarent. Horum ſimulachra apud Portum Veterem, ab Hiſpanis conſpecta ſunt. Indigenæ verò memoriam eorundem anniuerſarijs feſtis recolunt, & horrenda de eorum interitu commemorant: veniſſe cœlitus iuuenem, ſolis inſtar rutilantem, qui feroces proſequutus gigantes, inque eos, ignes & flammas eiaculatus (quæ ipſas penetrarint rupes) in cauâ valle omnes internecione deleuit. Iohannes Holuius, Portus Veteris præfectus, hiſce rebus auditis, cum admirabundus eo in loco fodi curaſſet, tãtæ magnitudinis coſtæ erutæ perhibentur, vt balenarum potius quam hominũ videri potuiſſent, niſi ſimul erutæ

Gigantes olim in Peruuiâ.

caluariæ, humani corporis ossa fuisse fidem fecissent. Haud à vero alienum est, immanissimos crudelissimósque tyrãnos, peruersæ etiamnum Veneris scelere infectos, diuinâ irâ flagrante pari cum Sodomâ & Gomorrâ excidio, è medio sublatos fuisse. Sed naturalem incolarum simplicitatem facilè mireris, quando ridiculas nobis negotiationes exercentes, vix inexhaustas suas auri, argentíque gazas intelligebant, aut capiebant. gens alioqui per sese inhumana, leuis, ingratáque, quæ nullâ honoris, aut ignominiæ cognitione ducitur, morum absurditate insignis: iam olim & carnibus humanis vesci, nullóque discrimine consanguineis, extraneísque iungi, matres sororésque incestis nuptijs copulare assueuerat. Castella locis altis, atque eminentibus muniebant, vnde leui de causâ inimicitias ciebant, capitalésque exercendo, bella ducebant, captiuósque iure belli mactabant, fœdámque in ventris ingluuiem mittebant. Arma illis erant, enses, hastile præpilatum, clauus ferreus, securis aurea, aut argentea, funda, aliáque telorum genera. His libertatem suam multis sæculis tutabantur, donec ab Titicacâ seu potius Intiticacâ lacu, Ingæ numeroso exercitu Cusconem occuparunt, duce Ingâ Zaphali, qui Cusconicâ in vrbe, fixâ imperij sede, deuictis incolis, breui circumiectam prouinciam perdomuit. Ingarum institutis, populus ad ciuiliorem viuendi modum traductus est. nam & vestimentis, & calceis vti accolas docuerunt, rudibúsque iam tum animis,

immor-

Memorabiles Peruuianis regni via.

immortalitatis opinionem iniecerunt. Inter hos longâ auorum serie succedens Gynacaua, longissimè propagatis imperij finibus, Quitonicum regnum, in prouinciam redêgit. Huius regis opus, memorabiles illæ viæ, quæ ad perpendiculum directæ, è Quitonico agro, Cuscum vsque perducebant, derasis altissimorum montium cacuminibus, aut profundissimarum valliũ clausis hiatibus. Via quæ mare propiùs ducit, ad singulorum dierum interualla, palatijs, horreísque distinguebatur, in quibus vestis, arma, cômeatúsque reseruabantur, veniétésque Ingæ cum Palatino comitatu, vniuersoque exercitu, genialiter excipiebantur. Viæ latitudo viginti passus patebat, cuius latera perpetuo muro fossâque, aut intercurrentibus riuulis, muniebantur. Sunt qui sentiant præcedentium regum operâ, longo temporis interuallo hasce vias stratas, & communitas, à Gynacauâ tantùm refectas fuisse: quod à vero non abhorret; nam cum trochleis cæterisque fabrilibus ac mechanicis instrumentis destituerêtur, magno labore muro aggerenda erat terra, indè lapides in murum prouoluendi, excrescentéque operis altitudine, maiorem in modum promouendus, eleuandúsque erat agger. Viæ istæ ad lineam directæ, neque collibus, neque montibus lacubúsque, aut stagnis vllis impediebantur: Sed Pizarricis Almagricisque tumultibus, multis in locis intercisæ, libidine nocendi, aut mutuo metu. Habitatur prouincia magnâ vbique incolentium frequentiâ,

Maritimæ regionis Coloniæ.

vltra Hiſpanorum Colonias, quarum quinque in maritimâ ſiue planâ regione numerantur. Portus vetus, Sancti Michaëlis, Fanum Trugillum, Regum ciuitas, & Arequipa. Sed montana regio vrbium frequentiâ, hominum cultu, & ſoli aëriſque fœlicitate maritimæ præſtare creditur, regúmque peculiari ſede & procerum habitatione coli, frequentaríque conſueuit. Nam præter vberrimam frugum copiam,

Montanæ regionis Coloniæ.

pluuijs iuuatur, & puteorum commoditate gaudet. Infinitis quoque accolarum vicis, & Hiſpanorum quinque colonijs, celebratur: quarum prima æquatori proxima, Quito, hinc Leuantum, Guanuco, & Guamanga, alijs Sancti Iohannis de victoriâ. Harum

Cuſco omnium Peruuianarum ciuitatum præcipua.

omnium regina eſt Cuſco, hominum cultu, fodinarúmque opulentiâ cæteris omnibus ſuperior, quæ iam indè ab antiquis temporibus, magno procerum concurſu celebrata, totius aulæ & antiquorum regum domicilium erat; adeóque ſola inter omnes Peruanas prouincias, ante Hiſpanorum aduentum, vrbis formam faciémque habebat. Mediâ vrbe ſtat arx quadrata, ingenti lapidum mole conſpicua; quorum copia quantumuis vicinis ex montibus ſuppetebat, ijs tamen trahendis vehendiſque, cum iumenta deeſſent, magno & incredibili indigenarum ſudore in vnum locum tracti aut ijs ſuccollantibus comportati ſunt. Ager & frugum vbertate, aurearúmque fodinarum (quarum ingens illic eſt numerus) fœlicitate gratioſus, à cœli aëriſque temperie mirificè commendatur.

Cuſcones

Cuſcones peculiari linguâ vtuntur, quæ poſt Gynacauæ victoriam, cunctis ſub vnam poteſtatem redactis, aulica & præcipua haberi cœpit, eâque proceres vtebantur, & ius dicebatur. Vltra Cuſconem eſt Intiticaca lacus, quem rapidiſsimus amnis, aquarum in magnum ſeſe ſpatium effundentium abundantiâ efficit, deinde velut intolerabili onere ſolutus, in priſtinas aluei ſui anguſtias rediens, iterúmque velut ante illabentium amnium mole increſcens, in alterum, ſed minorem lacum prorumpit, laxatúſque tantæ molis incubitu, obſcuro exitu euaneſcit, in occultos, vt credi par eſt, ſpecus ſubſidens, aluei abſorpti ſubterraneo cuniculo, in pelagus tranſmiſſus. Vlterius Collaones & Charchiantes habitant, fodinis & fontibus argentei fluuij, quem Platam vocant, nobiles. Plata, ſiue Argyropolis, Hiſpanorum eſt colonia, non tam ciuium copiâ, quàm incredibili opulentiâ celebris. Sed omnium præcedētium fodinarum famam ſuperauit Potoſsiacarum venarum vbertas, quæ adeò breui tempore inclaruêre, vt multis alijs deſtitutis, ad has magno foſſorum numero decurſum ſit. Peruani quantumuis nullâ veri Dei cognitione ducerentur, de hominis tamen creatione, de diluuio, & vltimo terræ excidio, opiniones quantumuis ridiculas commemorabant: ſed iam Dei benignitate, euangelij gratiâ donati, eadem nobiſcum ſentiunt, & ſub potentiſsimi Philippi Hiſpaniarum regis dominio ac poteſtate, fœliciter conquieſcunt, vt abſonum mihi

Intiticaca lacus.

Equi Peruanis ante Christianorum aduentum incogniti.

videatur, aliquid de illorum vetustis erroribus, sacrificijsque referre. Illud magis memorabile est, quod in tantâ omnis generis animantiũ multitudine, per vniuersum nouum orbem, ante Hispanorum aduentũ, equorum vsus, imò forma, Occidentalibus fuerit incognita.

Oues Peruanorum.

Horum defectum, ouium copiâ natura suppleuit, quæ camelis perquàm similes, præter torosi pectoris strumam, equorum magnitudinem adæquant, sed ad bellum viribus inutiles: virum tamen in terga sublatum, per aliquot passuum millia vehũt, sed si fessæ vrgeantur, insidentes, ore conuerso, fœdo odore halitúque conspurcant, quod si sarcinis onustæ grauentur, in terram proiectæ, nullâ verberum vehementiâ propelli possunt, nisi clitellis exonerentur. Harum ouium inequitationibus, furtum Otabalicum admissum est, cuius meminit Petrus Cieça. cap. 39.

In Peruuiâ fodinarum aurearum abundantia.

Vltra aliarum omnium rerum abundantiam, aurearum argentearúmque fodinarum totâ passim Peruuiâ ingens est copia, neque vlla penè colonia, quin auri venis splendescat. Et præter fodinarum incredibilem multitudinem, flumina hîc quoque aurifera, quæ grumis arenisque rutilantibus, aureo profluxu decurrere videntur, teste Apollonio.

Cinnamomifera regio.

Fert & cinnamomũ, in regione Sumacide extat arbor, lauri frondibus perquàm similis, fructus baccæ sunt, in foliculis tenui corticum circuitu conclusæ, eæ cum folijs ac radice, arboris cinnamomi odorem, saporem, substantiamque habent, sed his longè præstantius cinnamomum

præbent

præbent eorundem folliculorum cortices circunductæ. harum arborum magna hîc paſsim creſcit copia ſylueſtribus in locis, ſolo terræ aëriſque adiumento ſuſtẽtata, præſtantiores tamen habentur arbores, quæ peculiari curâ in hortis enutriuntur. Garcias ab Horto libro primo capite 15. Simplicium apud Indos naſcẽtium, negat cinnamomiferam arborem in Americâ reperiri: ſed aliam ſui generis eſſe teſtatur. Cinnamomiferæ huius regionis tractum, Conſaluus Pizarrus, multis conflictatus ærumnis detexit. Cuius expeditionis occaſione totius maragnoni curſus, ociſsimè ab ipſis fontibus cognitus patuit. Is in Quitonicis Cuſconiciſque montibus ortus, multis effectis meandris rapidiſsimo curſu in mare defertur, tantâ incumbentium ruentiúmque aquarum mole, vt per quadraginta amplius paſſuum millia, ſuperatâ maris ſalſedine, dulces latices præternauigantes experiantur. Pizarrus cum relictâ Cocâ, barbarorum municipio, ad ingentem hunc fluuium, multis difficultatibus penè expugnatus perueniſſet, vt vtrâque amnis ripâ liberè vti poſſet, nauigium magnâ induſtriâ infinitóque ac penè incredibili labore conſtruxit, quo cum aliquamdiu vſus eſſet, Franciſcum Orellanum naui ad expediendos commeatus præmiſit, deſignato loco vbi ſeſe præſtolari vellet. Sed Orellanus à Conſaluo digreſſus, ſiue rapidiſsimi fluuij impetu abreptus, ſiue æmulus, & noui decoris auidus, incredibili celeritate, ad immenſi huius amnis oſtium, quod ſeptentrionem

Franciſcus Orellanus.

verſus

verſùs influit delatus eſt, veliſque, nuſquam exſpectato Conſaluo ſocijſque, in Hiſpaniam contendit, huius prouinciæ præfecturam depoſcens, Amazones, multáque alia affingens, vt voti compos præfecturam auferret. Orellani fluminis oſtium quidam multis terrarum ſpatijs, à Maragnoni oſtio abeſſe volunt: ſed nouiſsimis nauigationibus compertum eſt, vtrumque fluuium ad Picoræ confluentem coire, iunctóſque multis effectis inſulis, in mare decurrere, quod non abs re hîc monere viſum, & priorem opinionẽ exempli cauſâ, primâ tabulâ exhibuimus. Maragnoni Orellaníque ripa, thuriferis arboribus conſita, thus profert quod à loco Maragnonũ paſsim vocatur. In hac prouinciâ ciuilibus Hiſpanorum armis in mutuam perniciem ſæuitum eſt, quæ prouinciam multis in locis deformarunt, & Indianorum ingentem numerum abſumpſerunt. Sed hæc ab alijs latius.

Thus Maragnonum.

CASTI-

CASTILIA NOVA, SIVE AVRIFERA.

BRASILIÆ, Peruuianísque terris objicitur Indicæ continentis vasta, & latè patens regio, plurimis diuersissimísque regnis, ac populis habitata: Nam & Vrabam, Beraguam, Darienem, Popeianam, Cartagenam, Sanctam Martham, Benesuelam, & quas sequenti tabulâ exhibemus, Andalusiam nouam, Pariam, Cumanam, & Cubaguam vnionum piscatione diuitem continet. Meridiei tractus Brasiliæ, Peruanísque regnis cohæret, à tribus reliquis partibus, Oceani vndis pulsatur, & quà septentrionem versùs inclinata prominet, ex aduerso Cubæ Hispaniolæ, & Boriquenæ littora respicit: dehinc sensim extenuatis littoribus, circa occidentis latus in arctum cogitur tellus, exiguóque adeò concluditur Isthmo, vt ambo penè inter se committantur maria, perruptísque naturæ catarractis, pacifici maris vndis Septentrio misceri velle videatur. Tota Isthmi latitudo octodecim aut ad summũ viginti passuum millia patet, sed erumpentibus vndique fluminibus, multis in locis laciniata terra, Isthmum magis coarctat, sic vt fontes Chagri fluminis, quatuor tantum millibus à mari absint. Huius bimaris Isthmi angustiæ Mexicanum regnum, Nicaraguam, & Iucatanas terras, aliásque septentrionalis Americæ regiones, australibus prouincijs

Indicæ continentis Ysthmus

S vniunt,

vniunt, atque coniungunt. Isthmi huius fauces obtinent Panama, & Nominis Dei ciuitas, quarum vtraque, orientis & occidentis opes, Europæis vtili commercio transmittit. Christophorus Columbus tertiâ suâ nauigatione, Indiæ continentem primus mortalium attigit: Dehinc funestis Hoiedæ & Niquesæ calamitatibus, ac Dariensium discordijs infamis, scena miseriæ humanæ videri potuit. Regionem auri venâ diuitem esse, Columbi, & aliorum multorum relationibus constat, neque fodinis tantum vtilem, sed fluuijs aureas arenas, grumósque voluentibus abundantem, parum alioqui fertilis, licet maizium quibusdam in locis proferat. Olim nudi incedebant, mulieres veste lineâ ad genua vsque prominente tegebantur. Domus erant perquàm amplæ, vt interdum in vno vico, duæ aut tres tantum mansiones reperirentur CC, aut CCC. hominum capaces. Gens bellicosa, arma illis arcus, sagittæ, & lanceæ, sagittas veneno inficiunt, lethaliáque vulnera ingerunt. Supra modum crudeles, non tantum inimicos bello persequuntur, & capiunt, captósque fœdis mensis deuorant, sed stolidæ vindictæ cupiditate amentes, captiuas in spem prolis matrimonio iungunt, captiuísque, quos ad geniales dapes saginant, sororũ affiniúmque puellarum coniunctionem indulgent, vt prognatos ex tali copulâ liberos, tanquam hostium suorum viscera, cum lubet discerpant ac deuorent. Dei cognitionem nullam penitus habebant, de animæ verò mortalitate

Fatuum vindictæ studium.

acim-

ac immortalitate, non idem omnes sentiebant: nam quidam omnia continuo naturæ ordine vicissim nasci ac interire, vitæque finem animæ quoque interitum statuebant: alijs persuasum erat, animas post mortem deferri ad certum constitutum locum, vbi suauiter degerent, continuâque ludendi, edendíque voluptate tenerentur. In vniuersum tamen gens supra modum procurandis sepulturis dedita, aurum ac gemmas, plumas versicolores, ac alia quoque preciosiora cum defuncto recondebat. Quibus verò animæ immortalitas persuasa erat; etiam panem, & potum, & vestes addebant. Sed iam euangelicæ lucis gratiâ, & antiqua crudelitas, & incredulitas deferbuit, euangeliúmque Catholicorum Regum piâ curâ, illis in partibus per Antistites & sacerdotes magno cum fructu propagatur, erectis passim ecclesijs & Archiepiscopatibus. Vraba iussu Ferdinãdi regis, Castiliæ aureæ siue auriferæ nomen tulit, limites eius à Panamâ Antiochiam vsque pertingunt, & vltra. Regio vasta, multis fluminibus, multóque auro abundat: sed perpetuis pluuijs fœda, & insalubris. Sequitur Popeiana prouincia, in meridie ad Peruuiæ vsque fines excurrens, in Septentrione fluuio Sanctæ Marthæ finitur. Sanctæ Marthæ prouinciam Rodericus Vastidas, anno M.CCCCC.XXIIII. detexit. Secundum hanc Benesuelæ regnum; vtraque prouincia multâ auri venâ diues. Smaragdorum queis nihil viridius vident oculi, hic quoque prouentus.

Castilia aurifera.

Popeiana.

Smaragdorum fectura.

S 2 Doctor

Doctor Gonsales Ximenius aduerso flumine mediterranea penetrans, primus in notitiam Smaragdorũ deductus, cum ex locis mediterraneis, æquatori vicinis adferri didicisset, continuatâ aduersi fluminis nauigatione, ad Bogoti regnũ deuenit, à quo, edoctus fodinas hasce vlterius inquirendas, terrestri itinere, ad Smaragdorum rupem deductus est, tulitque mille octingentos ingentes Smaragdos: Cuius detectionis famâ, ingentes diuitias & nominis claritatem sibi conciliauit. Postmodùm in multis Peruuiæ alijsque locis æquatori vicinis, passim Smaragdorum sectura frequẽtata est, honor tamen eius rei penes inuentorem Ximenium manet. Miraculo est arbor huius continentis, Punicâ arbore maior, ex quâ factâ incisione, laudatissimum balsamum desudat, tanto laudatius, quod non decoctionibus, sicuti in Hispaniâ nouâ, sed incisionibus naturali arboris defluxu colligatur, deficientibúsque AEgypti septis, in occidentalibus partibus enatum inueniri haud temerè miramur. Adeò vt si Monardo Hispalensi medico credimus, etiam si nihil aliud in Occidentem nauigationes nobis attulissent, non inutilis fuisset Hispanorum labor, quum Balsamum hoc AEgyptiaco balsamo nõ sit inferius, si mirabiles eius effectus & vtilitates consideremus, quando ad ea omnia ad quæ AEgyptiacum olim adhibebatur, Indicum hoc balsamum sit efficax, vt idem author libro 3. simplicium medicamentorum ex Indiâ allatorum testatur.

Balsamum India Occidentalis.

PARIA

PARIA ET CVBAGVA.

TOTVM hoc Cumanæ Pariæ & Cubaguæ littus, à Chriſtophoro Columbo detectum & perluſtratum, vnionum margaritarúmque piſcatione perquàm celebre eſt. Cubagua Orientis lateri adiacet, nullo frugum prouentu beata, lignorum & aquæ dulcis cumprimis penuriâ premitur, ligna ex Margaritâ inſulâ, aquam ex Cumanæ regionis oſtijs petunt. In Pariâ paſsim ingentia coccinei ſiue braſilici ligni nemora lucúſque: arbores ipſæ in non credibilem altitudinem excreſcunt: fama eſt pleráſque vix ſedecim virorum brachijs concludi aut complecti poſſe. Gignit hæc regio & caſsiam fiſtulam. Hiſce in partibus reperitur monſtroſum illud animal quod vulpino roſtro cætera ſimiam ferè refert, ac ſi quando aliò proles tranſferat, vtero exteriori in modum crumenæ inuolutas defert. Domos habent ligneas palmarum folijs contectas. Rebus familiaribus intentæ mulieres, agriculturam exercent. Viri arma tractant, aut venationibus indulgent. Statis anni temporibus totum hoc Cubaguæ & Pariæ littus rubreſcere autumant, quod florentium generantiúmque oſtrearum ſignum eſſe volunt. Sequitur Pariæ, Cumanæ, & Maracapanæ ora. Pariæ littus tantâ gratiſsimorum odorum ſuauitate fragrat, vt renaſcentis veris patria iure cẽſeri poſsit. Cumanæ Pariæque regionis incolæ, ebrieta-

Cubagua.

Paria Cumana Maracapana.

ebrietatibus tripudijsque supra modum dediti, olim nudi incedebant: animæ immortalitatem credebant, easque post obitum ad viridantes secretósque elysios campos deferri sentiebant, vbi genio indulgeant, continuísque compotationibus atque tripudijs tempus traducant: quinimo animas vocantes respondentésque sese audire persuasum habebant, si quando in cauis vallium penetralibus Echus vocem percipiant: sed quàm verè Echo aëris & linguæ filia verba aliena insequitur, vocémque sine mente gerit; tam à vero Cumanorum abest sententia. Ad meridiem tendentibus occurrit Andalusia noua, Bogoti regno vicina, & Smaragdorum prouentu nobilis. Carybana deinde; Carybum anthropophagorum patria originaria, vnde tanquam ex equo Troiano, per vniuersum occidentem insulásque vicinas, certissima humani generis pestis inundauit. Efferum & sanguinariũ hoc hominum genus, nullis commercijs nullisue blanditijs allici aut demereri vnquam potuit, sed innatâ crudelitate constanter humani sese generis hostes ferunt & profitentur, multâ humani sanguinis siti, fœdisque dapibus, quas auidè appetunt & in ventris ingluuiem demittunt, infames. Quæ lues vniuersum occidentem peruagata, ingentem illis populis terrorem intulit, tantúmque crudelitatis opinione valuerunt, vt cẽtum Indiani visis decem Carybibus, extemplò fugâ sibi consulerent. In occidentali limite huius tabulæ, conspicitur Curiana, vbi in commercijs exploratorij

Andalusia Noua.

Carybes.

Curiana regio.

siue

ſiue lydij lapidis, ac ſtateræ ponderúmque auri vſum, Hiſpani magnâ cum admiratione inuenerunt. Curianæ Pariæque littora multis vndique inſulis cinguntur, & ſeptentrionem reſpiciētibus Antillarum inſularum Archipelagus occurrit, inter quas Dominica, Matitina, Guadalupa & aliæ vicinæ. Ab hoc tractu ad Occidentem proſpicientibus Borichenæ, ſiue Sancti Ioannis inſula apparet, vulgo à portu diuite, propter diuitem auri venam, quam inexhauſtis profert generoſa metallis. Inſula in longitudine porrigitur ad quinquaginta penè milliaria, in latum patet duodecim aut ſeptendecim, maxima latitudo octodecim penè miliaria germanica comprehendit. In inſulæ meditullio montem eſſe autumant, ex cuius radicibus totius inſulæ flumina ſcaturiunt. Cairabonus fluuiorum maximus, ad ſeptentrionem decurrit, cúmque omnes aureis glareis areníſque fluant, ſeptentrionale tamen latus generoſioribus fodinis commendatur. Meridiana pars portuoſior, frugibúſque beatior, maiziū cæteráque neceſſaria vitæ producit. Columbus ſecundâ ſuâ nauigatione hanc inſulam detexit; ſed Iohannes Pontius Legionenſis pacificatâ prouinciâ inſulanos domuit, & Caparram in Septentrionali parte ædificauit, ſed relictâ Caparrâ propter ingentem aëris inſalubritatem, conuerſâ ad occidentem habitatione, Guanica, iuxta ingentem inſulæ ſinum in fronte occidentis, habitari cœpit, anno à nato Chriſto M.CCCCC.X. ſed propter inſectorum

Inſula S. Iohannis à portu diuite.

mole-

moleſtiam, citò quoque deſerta, & monſtrante Sotto Maiore, Aguadam Coloniam deduxerunt. Anno M.D.XI. Borichinienſes rebellarunt, vocatiſque in auxilium Carybibus multos Hiſpanorum obtruncarunt, ſed mox victi & in ordinem redacti quieuêre. Hoc tumultu memoriæ proditum eſt, Berezillum canem ſtipendia meruiſſe, multóſque inſularium dilaceraſſe.

Berezillus canis ſtipendiarium.

HISPA-

HISPANIOLA.

HISPANIOLA prouinciarum totius occidui orbis antiquissima, Cancri tropicum inter & æquinoctialem circulum sita, ab oriente ad occidentem in longum porrigitur. Oriens clauditur longo insularum agmine, ab occidente Iamaicam & Cubam respicit: quà in latum protenditur ad septentriones aut Austrum inclinat. Septentrionis latus ad Cancri tropicum fertur; à meridie quantumuis longo satis interuallo, occurrit continens terra Auriferæ siue Nouæ Castiliæ. Hanc insulam primâ nauigatione Christophorus Columbus detexit, anno reparatæ salutis millesimo quadringentesimo nonagesimo secundo, habitatoribúsque frequentem inuênit. A barbaris Hâitti dicebatur, propter montium asperitatem, interdũ etiam Quisqueia & Cipangi, à primis occupatoribus vocata est. Hos barbarorum Cabalicæ memoriæ ex Matitinâ Insulâ, quam alij S. Crucis terram vocant, venisse memorant. Nam cum ciuilibus factionibus inter se dissiderent, & vna pars acri prælio attrita esset, victi relictâ victoribus auitâ insulâ, cum liberis & coniugibus nouas quærẽtes sedes, ad exiguam insulam in fluuij ostio delati, gaudentes in terram exiliêre; egressíque cum maiorem ripam detexissent, admirantes terræ illius amplitudinem, Quisqueiam patriâ linguâ nuncupauêre, propterea quod illam totius vniuersi, aut totiũ,

Hispaniola detectio.

Origo primorum habitatorum.

Nominis ratio.

aut partem maximam reputarent, cúmque progressi, ingentium asperrimorúmque montium crepidines conspexissent, Hâitti, hoc est, asperam dixêre. Cipangi quoque nomen postea tulit, à similitudine montium quos in patriâ habuerant, quorum desiderio totam insulam Hâitti nomine signarunt: eoque effectum est, vt Columbus primâ suâ nauigatione cum Cipangi & Cibai mentionem audisset, ad Zipangri orientis insulam se delatum putaret. Accidit hæc trãsmigratio vltra centum annos ante Columbi aduentum. Sed Columbus diminutiuo Hispaniolæ nomine illam insigniuit, dissimili prorsus ratione ac barbari, qui ex Paruâ Matitinâ in ingentem hanc terrã commigrantes, propter amœnitatem & amplitudinem Quisqueiam vocitarant, quasi parua foret præ Hispaniâ, ex quâ ipse nauibus aduectus erat. Exigua terræ distantia, ab æquinoctij circulo efficit, vt exigua illic toto anno dierum noctiúmque sit diuersitas. Cum cancrum sol percurrit, continuus pené lucis vsus, mira illic aëris temperies, quando neque calor immensus, neque frigus immodicum, quantumuis in quibusdam montosis partibus, vbi altissimarum rupium moles conspiciuntur, frigora intentiora sentiantur. Toto anno arboribus hic suus stat honos, neque defluunt folia, nisi noua subnascantur, frutices, herbæ & legumina, quæ ex Hispaniâ huc importantur, mirâ fertilitate luxuriant, breuíque temporis spatio adolescunt. Frumentum in locis montanis frigidioribúsque

melius

melius prouenire, experientia docuit. Regio est portuosa, & multis fluuijs irrigua; præcipuam tamen & amœnitatem & commoditatem inhabitantibus præstant quatuor ingentia flumina, quæ in ipso insulæ vmbilico, delapsa ex altissimorum montium iugis, in diuersissimas mundi partes abeunt: Iuna ad orientem, ad occidentem decurrit Attibunicus, Iacchus septentrionalibus, Nâibus meridionalibus aquis miscetur, sic vt quadripartitò insula diuidatur. Sed quo tempore Columbus primùm eo delatus est, quinque potentissimi reguli siue Cacici, quibus minores parebant, insulam obtinebant. Orientalem insulæ partem tenebat Caiagoia, mediam insulæ planitiem Guarionexus occupabat, Occidentalem partem & Xaraguâ Beheccius regulus obtinebat, Guacanarillus Borealis partis dominus erat. Septẽtrionalia hæc littora Christophorus Columbus primâ suâ nauigatione detexit, ictóque cum Guacanarillo fœdere arcẽ erexit, præsidióque XXXVIII. virorum cõmuniuit. Reliqua montana occupabat Caonabus, regulorum omnium potẽtissimus. Inde prouincia in quinque partes aut præfecturas à quibusdam diuidi cœpit, harum partium prima, quæ orientalem insulæ partem respicit, Caizimu, id est principiũ, vocatur, cuius fines à primâ & vltimâ orientis fronte, ad Ozamam vsque fluuium, in cuius ripâ Sancti Dominici ciuitas exstructa est, producuntur; in Septentrione Haitti montibus & Iunâ fluuio terminantur. Secunda in meditullio insulæ, Huhabo

Insulæ diuisio per flumina.

Insulæ per præfecturas diuisio

incolis dicitur. Tertia pars occidentem ſolem reſpicit, vocatúrque Quiſqueiorum linguâ, Caiabo ſiue Caihabo. In Septentrione Cibauijs montibus, & Iaccho flumine terminatur, & ad Naibæ vſque fluuij fontes excurrit. Bainoa ſeptentrionalia tenet, à Caiabo ad inſulæ vſque finem occidentem verſùs ſeſe extendens, reſiduum totius inſulæ Guacayarima, hoc eſt, finem, tanquam poſteriorem, & magis arctam ſeu ſtrictam inſulæ partem appellauêre. Sed hæc barbarica nomina nunc parum frequentantur, ſucceſſu temporis nouis ſubinde impoſitis aut vſitatis. Inter cætera huius inſulæ admiranda, in orientali parte editiſsimóque mõte conſpicitur ſpelunca, quingentis haud ampliùs paſsibus à mari diſtans, cuius introitus portam alicuius magni palatij refert, in hoc ſpecu per denſos ſubterraneóſque meatus, ingenti impetu flumina per quinque millium ſtadiorum ſpatium ferri audiuntur, tanto ruentium aquarum ſtrepitu, vt qui propius acceſſerit, ad tempus ſurdeſcat. Hæc aquarum confluentia in lacum ingentem concreſcit, in quo Charybdes Syrtéſque, vndarum breuibus infeſta loca. Eſt præterea in Bainoâ ingens lacus, Indi Hagueigabon, noſtri mare Caſpium vocant, is infinitis vndique fluuijs auctus, nuſquam tamẽ excurrit aut exoneratur, ſed cuniculo abſorbetur: haud vanis coniecturis creditur rupes haſce ſpongioſas, per ſubterraneos meatus maris aquam recipere, quod ibidẽ multitudo marinorũ piſcium inuenimatur, & aqua maris ſalſugine infecta tota muriatica ſit.

Mare Caſpium.

sit. Subterraneum hoc mare ventis agitatum, sæpe multas Indianorum lintres siue canoas demergit. In huius lacus medio insula Guarizanca conspicitur, piscationibus frequẽs. Alij insuper quantumuis minores in hac insulâ sunt salsi lacus, est quoque Maguanus lacus, præstantissimis aquis nobilis. salis hic quoque ingens prouentus, nam & in montibus, instar cristalli limpidi effoditur. Vltra supradictos lacus, ingens etiam fluuius in mare salsus decurrit, quantumuis dulcis aquæ infinitis riuulis fontibúsque auctus. Auriferam fuisse, iam inde à Columbi temporibus repetitæ nauigationes demonstrant. Gonzales Mendocius totum orientale insulæ latus præter septentrionalia littora, auriferis fluminibus decurrere testatur. Fama est Cibaijs in montibus, tam vehementes luxuriantésque auri venas prouenire, vt instar plantæ vineæque è terrâ prorumpant, aut excrescant: quod in Hungaricis quoque fodinis, vsu venisse relatum, nemo miretur, quando haud ita dudum infanti septenni in Silesiâ aureum dentem natum, multorum testimonio constet. Incolæ naturâ ociosi & desides, victum sine labore parabant, piscationibus dediti, nudi incedebant. Rerum omnium vnum motorem inuisibilem credebant, cætera erroribus inuoluebant: sed diuinâ præueniente gratiâ, in euangelicæ veritatis lumine suauiter conquiescunt. Procedente tempore sacchariferis eò translatis arundinibus, fabricatisque molis terendis cannis, institutísque

Aurearum venarum vbertas.

Dens aureus Silesij pueri.

officinis, ingens ſacchari prouẽtus, & ſecundum fodinas, præcipuus eſſe cœpit. Inſulæ caput, Sancti Dominici ciuitas, cuius occaſione tota inſula vulgariter Sancti Dominici nomen tulit. Illic regius ſenatus, & Archiepiſcopalis ſedes, quinque ſodalitijs ſiue monaſterijs celebris. De huius inſulæ ſitu, mirandíſque aut nouis, qui plura requirit, adeat Domini Petri Martyris decades Oceanicas, præcipuè decad. 1. lib. 3. & decad. 3. lib. 7. 8. & 9. Thomaſij Porchaccij librum de inſulis, & Gonzalis Mẽdoçæ Sinarum Hiſtoriam part. 2. lib. 3. cap. 3.

CVBA ET IAMAICA.

CVBA ex maioribus occidentis inſulis, ab oriente ad Occidentem ſolem vergit haud ſecùs atque Hiſpaniola, cui ab oriẽte contigua eſt. Occidens Iucatanas terras, Mexicanum, & Guaſtacanum fretum deſpectat. Septentrio cancri tropicum contingit. Meridies Iamaicam ac indè terram firmam Indicam, quantumuis longo ſatis interuallo, reſpicit. In longitudine maior eſt Hiſpaniolâ, latitudo non reſpondet, ſed tamen quà maxima eſt, Hiſpaniolæ latitudinem penè æquat. In inſulæ circuitu multi paſsim ſcopuli nauigantibus formidabiles cernuntur: nam à Septentrione ingens Carybdis vrget, aquarũ incertis vorticibus metuenda, & Auſtrale latus quà Iamaicam aut Iucatanum littus ſpectat Iardinorum ſcopulis infeſtatur. Columbus hanc inſulam ſecundâ ſuâ nauigatione, Iohannam nominauit, ſed ab incolis Cubam vocari intellexit: poſtea iuſſu regis Ferdinandi (cuius auſpicijs detecta erat) Ferdinandinæ nomen tulit. Sunt qui A. & O. vocatam dicant, ſed hoc nuſquam deprehendi: Portui ſanè à Columbo huiuſcemodi nomen inditum, teſtantur genuini illius temporis ſcriptores. Regio montibus aſpera, & ſyluis horrida, ſed fluminibus irrigua, dulcibus ſalſiſque ſtagnis frequens, vnde hîc quoque ſalis copia: eſt & auraria, nam & montes affatim auri præbent generoſis ſecturis, & flumina aureis paſsim

arenis

arenis fluunt. Sex vrbibus habitatur, quarum metropolis Sancti Iacobi colonia flumine portúque inſignis, reliquæ ciuitates parum habitatæ perhibentur. Miraculo eſt conuallis quindecim paſſuum millibus à Sancti Iacobi fano diſtans, ingentibus ſaxeiſque globis repleta, ita ludente naturâ ac ſi mancipiorum operâ eò conuecti eſſent. Vlterius orientem verſus progrediendo, apud portum Principis, fons bituminoſus aſsiduè picem euomit. Serpentes, quorum hic ingentium copia, in delitijs olim fuiſſe memorantur. Incolæ, quo tempore inſula detecta fuit, nudi incedebant, ſicut in Hiſpaniolâ, & vt vno verbo concludam, omnia naturalia atque exotica ibi reperiuntur aut creſcunt, quæ in Hiſpaniolâ proueniunt. Ipſa gens naturæ benignitate contenta, neque meum neque tuum aut exitialem pecuniam nouerat, ſed omnia in communi poſsidebat, ſicuti ſolem & aquam natura ex æquo omnibus largitur: apertis itaque viuebant hortis, & ſine legibus ſuaptè naturâ rectum colebant, tantum euangelij lumine deſtituebantur, quod nunc illis diuinâ benignitate illuxit.

IAMAICA

IAMAICA.

IAMAICA, quam nunc Sancti Iacobi inſulam nuncupant, inter decimum ſeptimum & octauum latitudinis gradum poſita, in oriente Hiſpaniolæ, à ſeptentrione Cubæ vicina eſt. Meridies Sancti Bernardi inſulas, & Cartagenam reſpicit. Occidens Iucatanas terras, ſeu Fonduram verſùs fertur. Iamaica quinquaginta miliaria in longum protenditur. Regio fertilis eſt, gratâ aëris ſalubritate, & armentorum prouentu, quem viridantium herbarum, limpidiſsimorúmque fontium promouet vſus. Auraria quoque eſſe perhibetur. Gens lege, ritu, moribúſque in nullo ab Hiſpaniolenſibus, Cubenſibúſque diſcrepat, tantùm ferociores fuiſſe memorantur. Frequens olim cultoribus erat, nunc incolis aut ferro aut mortalitate abſumptis, rariùs culta, duabus tamen ciuitatibus habitatur; quarum primaria Siuiglia, ſiue Hiſpalis, in quâ, Eccleſia cum Abbatiali dignitate, vbi primatum geſſit Petrus Martyr Anglerius Mediolanenſis, vir in tractandis Indicis rebus diligens. In ipſo inſulæ meditullio mons eſt, ſed ſenſim omnem in partem ita ſe ſe inclinat, vt exſcenſum facientibus, terræ ſuperficies plana appareat. Hanc inſulam Columbus ſecundâ nauigatione detexit, cúmque vltimâ ſuâ nauigatione, conuerſis velis huc delatus eſſet, deficientibus à ſuâ

Iamaica deſcriptio.

V autho-

authoritate militibus, primum hîc ciuile bellum, prima hic agmina in sua viscera seuientium, occidentales viderunt. Didacus Columbi filius, anno millesimo quingentesimo nono, insulanos rebellantes subegit, & Iamaicam coronæ Hispaniæ stipendiariam tributariamque reddidit.

IVCATANA

IVCATANA REGIO.

IVCATANVM littus vndique vastis pene cinctũ fluctibus, à primis detectoribus insula reputabatur; Franciscus Ferdinandi Cordubẽsis, tribus carauellis anno à partu virgineo M.CCCCC.XVII. malè sano ausu, has terras adijt; diuitiarũ tantum famã, & euidentia crudelitatis signa referens. Didacus Velasquêus auditâ relatione Francisci Ferdinandi, anno sequenti Iohannem Grialuum cum quatuor carauellis, certiora de Iucatanâ regione exploratum misit: is ex portu Cubensi ad Cozumellam, siue Sanctæ Crucis insulam, hinc Campechium, alij S. Lazari oppidum vocant, deinde Campatonum delatus, totam Iucatanam peninsulam ab eâ parte lustrauit, Tauascum vsque peruênit, Hispaniæque nouæ terminos attigit & detexit. Oppida illis in partibus in morem nostrum ædificata, turritas domos, templa magnifica, vias plateásque ordine stratas, sese conspexisse retulit. Ingens laborati auri pondus promiscuis permutationibus pro sericis laneísque vestibus, vitreis calculis, ac tintinabulis consequutus est Grialuus. Specula nostratium parui faciebant, quia lucidiora ex quodam marmoris genere ipsi haberent. Orientalem huius terræ partem tuetur insula Acusamilla siue Cozumella, quam Sanctæ Crucis vocant, propterea quòd eo ipso die quo ecclesia salutiferæ crucis inuentionem anniuersariâ solemnitate

Acusamilla insula.

nitate puaijs concelebrat, Grialuus ad Asumamillam insulam delatus esset. Modico interuallo à continente abest, patet in circuitu ad octo mille passus: summa hîc aquæ penuria, melle abundat, ceræ tamen vsum incolæ ignorabant. In secretâ abditâque huius insulæ parte, inuentum est templum quadrato lapide constructum, multâ religione celebre, in cuius meditullio crux visebatur decem palmos alta, quam incolæ adorabant, conceptísque votis pluuias petebant, quas, hac adoratione consequi & obtinere sese posse credebant: quæ res faciliores illos postea reddidit ad suscipienda Christiana sacra. Vndè tamen hic adorandæ crucis ritus processerit aut promanarit, planè incertum est; Petrus martyr Anglerius Mediolanensis refert, incolas à maioribus suis accepisse, quondam per has terras virum sole lucidiorem pertransisse, qui in cruce passus fuerit, eâque de causâ crucis memoriam semper illis venerandam fuisse. Huius

Iucatanorum mores.

insulæ & Iucatanæ terræ habitatores, iisdem vtuntur moribus: bellicosi sunt, & propugnatores egregij habentur, primósque in terram egredi ausos malè mulctarunt, arma sunt lancea, gladius, arcus, & sagittæ. in prælium euntes, galeas ligneas, thoracésque ex gossipio habent, in pace nudi & sine armis passim incedunt: captos in bello dijs suis crudeliter immolabant, à carnibus tamen oblatorum abstinebant. deficientibus captiuis aut noxijs, in causam sacrificij, pueros puellásque à finitimis, permutationibus comparabant.

parabant. Totus huius terræ tractus auro gemmísque abundat. Grialuus in piſcatorio lembo ſiue Canoâ nouem piſcatores aureis hamis piſcantes deprehendit, & auream cataphracti equitis integram armaturam à Pontonchano rege habuit, multáque alia præcioſa hac nauigatione permutationibus conſequutus eſt, quæ mei instituti non eſt hic prolixius proſequi.

FONDVRA.

IVCATANIS vicinior eſt Fondura, media inter Iucatanam & Nicaraguam. Regio fertilis eſt, omniúmque ad vitam humanam ſpectantium abundantiſsima. Ceræ hîc & mellis perinde atque apud Iucatanos copia ingens. Aurum & argentum in nullo vſu aut honore erat, abundat alioqui regio aurifodinis, ſed nemini effodiendi cura erat. Mexicanorum moribus, vitæque ferè inſtitutis vtebantur, ſed Nicaraguenſium ſuperſtitionem & idololatriam ſequebantur, quæ poſtmodùm aduentu Hiſpanorum, & Catholicæ fidei profeſsione antiquata eſt. Trugillum Coloniam hic deduxit Franciſcus Caſanus, anno milleſimo quingenteſimo vigeſimo quinto, nomine ductúque Ferdinandi Corteſij. Sed Columbus anno milleſimo quingenteſimo ſecundo prius totum hoc Fonduræ latus quartâ ſuâ nauigatione ad Nominis vſque Dei portum detexerat, quærens peruij alicuius freti anguſtias, per quas ad vltimum orientem nauigari poſſet, ſed irrito conatu. Hiſpaniam deinde repetens, mox fatis conceſsit.

NICARAGVA.

NICARAGVA à Septentrione Fonduris clauditur, in meridie Inferi ſiue Pacifici maris vndis alluitur, ab ortu ſeptentrionalis oceani fluctibus pulſatur. Regio populoſa ingentibúſque arboribus perquam amœna, ſed quæ ab aëris potiùs ſalubritate, quam diuite metallorum venâ commendetur. Caput gentis eſt Leogio & Granata, has Colonias Franciſcus Ferdinandi deduxit. In medio regionis ingens lacus conſpicitur, multis vrbibus frequens, cuius fontes, vix octo aut decem paſſuum millibus ab occiduo ſeu infero mari diſtans, paulatímque verſus ortum ſeſe protendens, in ingentem lacum multis inſulis habitatum excreſcit, ripis deinde concluſus in mare ſeptentrionale effunditur, ſed ad inſtar maris Oceani æſtuans, creſcit atque decreſcit. Mare hîc impetuoſum eſt, monſtriſque marinis infeſtum, quæ cum vmbilico tenus extant, altiſsimarum nauium antennas æquant aut ſuperant. Incolæ albi potiùs, quàm æreì coloris ſunt, capillos & barbam abradunt, corpus expilant, cirro tantum capillitio in vertice retento, faciem fiſſuris deturpant. Fures raſos expilatóſque, ei cui furto nocitum eſt, in ſeruitutem dedunt, deditus, niſi mox ſe redimat, idolis immolãdus hoſtia ducitur: nam & hic humanis hoſtijs litant, bellorúmque in iſtis partibus vnica penè cauſa eſt, captiuorum coquiſitio in regni expiationem. De an-

De antiquis Nicaraguensium consuetudinibus, nihil attinet dicere, quando erectis passim cathedralibus ecclesijs, Christianam religionem susceperint. Ipse rex Nicaragua (à quo prouinciæ nomen mansit) cum vxore & liberis vniuersâque aulâ, ac plus quam nouem subditorum millibus, vno tempore sacro baptismatis fonte, abluti sunt. Hoc tamen memorabile apud Nicaraguos inueni, quod duplici olim sacrificorum ordine, superstitiones suas paragebant, quorum vnus sacrificiorum superstitioni, alter confitentium expiationi miro silentio operam dabat: reserasse aut protulisse aliquid ex auditis detectisque peccatis, piaculum ducebant morte puniendum. A receptâ fide Catholicâ nihil grauius tulêre, quam vetustum & receptum sacrificiorum morem aboleri, sublatis quippe humanis hostijs, omnem penitus belli causam sublatam, elanguescentéque animi robore, arma sua rubigine obduci querebantur, & bellatrices manus aratro alligari.

HISPA-

HISPANIA NOVA.

HISPANIA Noua magnis terrarum ſpatijs diſiecta, à Tauaſco, ſiue Grialui flumine occidentem verſus excurrens, ad Sancti Michaëlis & Culiacanas vſquè terras protenditur. Septentrio finitur Granatâ nouâ, alijſque regionibus Noui Mexicani regni nomine nunc ſignatis. Auſtrale littus pacifici maris vndis abluitur; Occidentalem, ſeu mauis, Nouam, aut vt alij, Magnam hanc Hiſpaniam, fortuna Iohannis Grialui, Ferdinandi deinde Corteſij viuida virtus aperuit, quando capto ſubactóque Motezumâ potentiſsimo harum terrarum principe, deuictiſque rebellibus poſtmodum Mexicanis, totam prouinciam peruagatus, Hiſpanici illam iuris fecit. Comprehenduntur hac Hiſpaniæ Nouæ tabulâ, præter Guatimalam, Guaſtacana, Mexicana, Mechuacana, Galicia noua, aliæque prouinciæ quæ omnes inter æquinoctialem, & Cancri tropicum penè concluduntur, ideóque dierum noctiúmque exigua hîc diſcrima, & perpetuum penè ver. Menſibus Iunio, Iulio, Auguſto, atque Septembri aſsiduæ pluuiæ, leniúmque ventorum ab vtroque mari commodiſsimi flatus, diurnos, æſtiuóſque calores diſijciunt ac temperant, quæ vera eſt ratio cur iſtic ſub tropico æſtiuo commodè habitetur, contra antiquorum philoſophorum opinionem. Sed vt cætera tranſeam, miraculo eſt Themiſtitanæ vrbis

Cur ſub tropicis hic commode habitetur.

Mexicana vrbis situs.

situs & magnitudo quæ Venetæ vrbis in morem, vndique pernauigabilis, sita est in conualle Mexicanæ prouinciæ, vndè postea frequentioribus calculis, ciuitati nomen mansit. Vallis hæc, asperrimis altissimisque vndique penè conclusa montibus, ad sexaginta milliaria, aut CC.LXXX. Italica, in circuitu patet. Solem inter orientem & Septentrionem, euanescentibus montium anfractibus, planior est regio. In radicibus montium ingens lacus nascitur, pars illa quæ montium radicibus propior est, vsibus humanis conueniens, dulces haustus præstat, ad humanæ necessitatis leuamen, perpetuis quondam riuulis aquæductibúsque per totam vrbem diductis: sed alia, quæ maior pars est, prorsus salsa decurrit & in morem Oceani æstuat, incrementáque ac decremēta maris sentit aut imitatur. In hoc salso lacu sita est Themistitana siue Mexicana ciuitas, non quidē in ipsius lacûs medio, sed quà terris propinquat. In ripis vtriusque lacus, multæ ac magnæ ciuitates numerãtur. Inter salsum dulcémque lacum in ipso introitu, Mexicalcingo conspicitur. Mexicana ciuitas tribus passuum millibus, hoc est, duodecim Italicis milliaribus, in circuitu patère perhibetur. Ex orientis latere non nisi nauigijs, vniligneisque Canois ad vrbem iter patet, alijs tribus partibus continenti iungitur, peramplis atque longinquis stratis vijs siue pontibus. Via quæ ex Mexicalcingo ducit, ad octo, alia, ad milliaria sex Italica patet, breuissima vnius milliaris Italici spatio à continente abest;

Viæ

Viæ iſtæ tanquam ad Lesbiam regulam ductæ, ad medium vſque ciuitatis penetrabant, vbi forum vænalium amplis porticibus circumſeptum, quod magnâ coeuntium vndique ciuium frequentiâ celebratur, quando aſsiduo mercimonij genere, indies vltra triginta ementium vendentiúmque millia eò confluant, diſpoſitis miro ordine tabernis, ſingulis mercatorum collegijs, ſtationibus diſcretis: nam & qui aurum factum infectúmue, qui gemmas, ſpecula, qui auium plumas, qui pannos, veſtimentáque, qui panem, aut frumentum, quique alia ad victum corporiſque ſuſtẽtationem, vel gazam, & ea quæ in æſtimatione regiâ ſunt, vænalia proponebant, ſtationibus diſtinguebantur: neque promiſcuè, & confuſo, vt apud nos, ordine cuiquã proſtare permittebant. Medio in foro domus perampla erat, decem virorum ſtatio, qui incidentes fori contentiones dirimebant, maleficóſque legum rigore puniebant. Innumera hic conſpiciebantur templa, ipſi Meſchitas vocant, vbi ſuo more idolis litabant. Inter cætera vnum maius, cuius area tantæ erat capacitatis, vt deſignando ampliſsimo caſtro ſufficeret, circuitus perpetuo muro, & quadraginta altiſsimis turribus claudebatur, in his regum principúmque ſepulturæ, ſingulis capellis diſtinctæ. Sacrificijs humanis indulgebant, impuriſque ſuis idolis ſingulis annis pluſquam viginti puerorum millia ferali ritu immolabant. Incolæ egregij mechanicorum operum magiſtri, induſtrij & ſagaces habentur. Mulierũ quoque

multitudine gaudebant, inter multas tamen vna erat præcipua, cuius filij parẽtibus succedebãt, reliquæ pellicum loco, earúmque filij spurij aut naturales habebantur. Sed incolis postmodum ad Christianam fidem productis, immanes istæ & truculentæ consuetudines relictæ, & virtute euangelici verbi, humanitas & beneuolentia successêre.

Mexicana ciuitas per Cortesium restaurata.

Cortesius deuictis rebellibus Mexicanis, receptam & euastatam ciuitatem, de nouo restaurauit, concessis vectigalium, hospitijm que recipiendorum immunitatibus: sed vrbem ad continentis litus transtulit, obturatósque ac intercisos bellicis motibus aquæ ductus clausos tenuit: sic vt iam alia Mexicanæ ciuitatis sit forma, quàm sub Motezumâ fuerat. Mexicana porro ciuitas Archiepiscopali sede conspicua est. Antonius Mendoçius hic quoque vniuersale studium erexit, vocatis inuitatisque honestis stipendijs ex Hispaniâ professoribus. Pietate Philippi præsentis regis anno M. CCCCC. LXXVII. in hac vrbe, institutum, dotatúmque est Patrum Societatis Iesu collegium.

Mechuacana prouincia.

Cazon Mechuacanæ prouinciæ rex, audito excidio Themistitanæ vrbis, missis legatis se suáque Carolo imperatori dedidit. Mechuacana regio, Occidentalis magis est, quàm Mexicanæ terræ. Auri argentique fodinis diues perinde atque Mexicana regio. Caput gentis Cincila, sita in radice montis propter ingentem lacum. Regio paludibus frequens, fontibúsque nobilis, quibusdam etiam calidis aquis fluentibus, ad thermarũ vsum. Aër regionis

temperatus & salutaris, frumẽto, nostrisque fructibus conueniens, cerâ, gossipio atque salinis abundat, Ambræ nigræ hîc quoque prouentus. Incolæ pulchriores spectabilioresque, quàm aliâ vllâ vicinâ in prouinciâ reputantur. Hispani colonis prouinciam auxêre, inuectisque atque plantatis moris, bombicũ peculiari curâ, serici cõmercia instituêre. *Serici cõmercia in Mechuacanis terris.* Hinc quoque Mechuacanæ ignotũ radicis genus adfertur, aquis pituitisque, ac articulorum doloribus alijsque curandis morbis nunquam satis laudatum, *Mechuacana Radix.* postea in copiâ ex Quitone Peruanâ prouinciâ, & Nicaraguâ, adferri cœpit. Vlterius ad occidentem solem tendentibus, occurrit Xaliso, seu mauis, Galicia noua, *Galicia Noua.* Guadalajara Metropoli, & Compostellâ episcopali sede nobilis. Oceani litora quæstuosa ostrearum margaritarúmque piscatione celebrantur. Nobilissimus hinc Balsami liquor adfertur pari cum AEgyptiaco bonitate certans. Proditum à quibusdam scio, AEgyptiacum balsamũ nuper defecisse, neque vsquam gentium amplius reperiri, sed nouo munificentissimi creatoris beneficio, in Xalisanâ hac prouinciâ succreuisse. Postmodùm ex Indicæ continentis terris, allatus est huiuscemodi succus, ex arbore quoque promanans. Sed & decoctione balsamum elici ostendit Nicolaus à Monardis, libro de Simplicibus medicamentis ex Indiâ occidentali allatis. Culiacana, siue S. Michaelis prouincia, Gallicię nouæ pars est extrema. *Culiacana prouincia.* Est, hîc Sancti Sebastiani fluuius, qui ex Culiacanis montibus

profluens, per aliquot passuum millia cæco aditu, terræ visceribus absconditur, & in mare Rubrum, aut Cortesij defertur, perinde atque Guadiana in Castiliâ, & Niger in Africâ, qui ex cænoso, paludosóque lacu ortus, & ad septentrionem delatus, per sexaginta penè milliaria, intra terræ viscera prolapsus, cuniculo rursus erumpit, & Borneo lacui miscetur, solemque occidentem sequutus, in Athlanticum oceanum tandem euoluitur. Coloniam hîc vnam Hispani, Sancti Michaelis deduxerunt. Reliqua prouincia, plurimis sed exiguis barbarorum vicis habitatur. Regio argenti fodinis abundat. Incolæ secundùm maris littus, vt plurimùm ichthyophagi, reliqui siluestres, & ipsi in syluis feras consectantur. Nuñus Gusmanus, totum hoc Galliciæ littus detexit. Compostellam & Guadalajaram fundauit. Compostellæ nomen imposuit, vt hæc regio sicuti asperitate montium Galliciæ orientali assimulatur, ita eiusdem quoque nominis ciuitatem haberet. Guadalajaram à patriæ suæ nomine vocauit, cum antea Tonalla diceretur. præter has, Sancti Spiritus, & Conceptionis ciuitates fundauit, & Sancti Michaelis, cuius superiùs meminimus, in Culiacanâ prouincia, Coloniam deduxit.

Sãcti Michaelis Colonia.

NOVA

NOVA GRANATA.

HISPANIAM & Galliciam Nouam ponè sequitur Zuny siue Ceuola, quam Nouam Granatam vocant. Anno à nato Christo. M.CCCCC.XXXVIII. pacatâ Nouâ Hispaniâ, viri aliquot religiosi zelo propagandi diuini cultus, ad vlteriores populos penetrarunt, quorum habitatio nondum fuerat detecta. Inter hos frater Marcus Nizzensis, instituti diui Francisci, Culiacanam prouinciam adijt, inde cum itineris duce & interprete, inter Occidentem & Septentrionem tendens, plurium dierum itinere, plusquam tercentum passuum millibus peragratis, multa in reditu de Ceuolâ & patriâ Septem Ciuitatum referebat. Cúmque regiones ibi populis frequentes, auri venâ, cyani lapilli, quem Turchinam vocant, prouentu nobiles, pecore & lanâ abundare testaretur, tantum effecit, vt Cortesium, tum maris Australis præfectum, & Antonium Mendozam, regni Mexicani Præsidem, detegendi has oras cupido caperet. Mendoza euocatum Petrum Aluaradum, Guatimalæ præfectum, mox illo è viuis sublato, Franciscum Vasquium Coronatum cum CCCC. equitibus, & iusto peditum Hispanorum, & Indianorum exercitu misit. In itinere multo frigore gelidisque penè niuibus confecti, equos plurimos amisêre, multi Indianorum fame periêre, Habitatores, Hispanis pacem petentibus, nihil pacati respon-

Granata noua detectio.

Fratris Marci Nizzensis peregrinatio.

reſpondebant, bellandi potiùs cauſâ quàm pacis beneuolentiæque (quam præſtari cupiebant) armatos, fines ſuos intraſſe querebantur. Deſperatâ pace, Hiſpani ciuitatem oppugnauêre, ſtrenuè defendentibus & propugnantibus oppidanis, ſed tandem deſerto oppido fugâ ſibi conſuluêre. Vacuam ciuitatem nacti Hiſpani, Granatam appellarunt, manétque in hodiernum diem, Nouæ Granatæ nomen. Ciuitas ducentis plus minus ædibus cõſtabat, domus ligneæ ſunt, ſed quatuor aut quinque contignationibus euectæ, ſolẽt & ſubterraneos ſpecus aperire iniecto multo fimo, ſuffugium hyemi, quia rigorem frigorum eiuſmodi locis molliunt. Temperatura climatis frigidior eſt, quantumuis ab æquinoctio vix XXVII. gradibus abſit, propter montium aſperitatem & præiacentes niues. Maizium tamen fœliciter creſcit, pellibus abundãt, ex quibus veſtes ocreáſque conficiunt. Mulieres crines funiculis noſtrum in morem intertextis capiti aptant, breuibus amictibus velantur, cætera intectæ. Regio alioqui ſterilis, arenis impedita, & exigui prouentus. Septem ciuitatum prouinciam, quam Marcus Nizzenſis tantopere extulerat, Coronatus vix quadringentis incolis habitari comperit, pro diuitijs quas animo præceperat, tantum niuium hic abundantiam, famem, rerúmque omnium indigentiam inueniens, deteſtatus infauſtum iter, Quiuiræ terris ſucceſsit, ſi melior lætiórque ibi fortuna occurreret, ſed infœlici ſucceſſu vt mox dicemus.

Septem ciuitatum prouincia.

CALIFOR-

CALIFORNIA.

GRANATÆ ad occidentem adiacet California, freto tantum, quod à meridie influit separata. Sinus iste ad CC.XXX. miliaria Italica terris insertur, haud aliter atque sinus Arabicus, aut Rubrũ mare, quod Asiam ab Africâ disterminat, ad cuius similitudinem in re penè pari, primi huius terræ detectores, hoc quoque fretum, Rubrum mare vocarunt: quidam quia mari Hadriatico, quod Italiam inter & Illyricum fluit, haud absimile sit, Hadriaticum quoque dixêre, quibus ego tantò libentius assentior quanto Californiæ sinus, Italiæ similior est. Sequitur longo terrarum spatio Deceptionis promontorium, vnde quibusdam visum erat, pedibus ad Sinarum regiones, & Tartariam per vltimum occidentem iter patêre: sed experientia contrarium docuit. Tota hæc terræ pars frigida, & parum habitata, Granatensium pene mores vitæque rationem Californienses sequuntur.

Mare Rubrum occiduum.

Deceptionis promõtorium.

QVIVIRA ET ANIAN.

AD vltimum vsque Occidentis limitem pertingunt Quiuira & Anian, coeli inclementiâ, & multâ paupertate penuriâque cognitæ. Aniani regni fines Boream versus excurrentes, arctico circulo subijciuntur, & nisi oceani æstus impediat, Orientalibus Tartarorum Sinarúmque terris coniungerentur. Anianæ istæ angustiæ per septentriones intra arcticum circulum ad Groenlandiam, Islandiam, Angliam, nostrúmque septentrionem ducunt. Hoc itinere, quibusdam placet, Indianos olim abreptos tempestatibus, in Sueuorum & Germaniæ littora peruenisse, quos à Sueuorum rege, Quinto Metello Celeri, Galliæ tum proconsuli, dono datos esse testantur. Hanc viam tentauit Martinus Forbisserus anno M. CCCCC. LXX. quærens expeditum ad Cathaios iter, magnâ vbique diuitis harum terrarum venæ aureæ famâ, quam tamen fefellisse, tertiâ Forbisseri nauigatione, magno nimium credulorum quorundam mercatorum damno relatum est. Sed Quiuira hactenus paucis tantum littoribus cognita, extra omnem nauigationis cursum sita est. Vasquij Coronati milites, cum in Ceuolâ nullum auri vestigium reperissent, ne vacuis manibus Mexicanas terras repeterent, fortunam tentare, & vlterius progredi statuebant, si qua vsquam benignior sese fortuna offerret. in quam spem à nonnullis accensi

Martini Forbisseri nauigatio.

Vasquij Coronati iter.

sunt,

sunt, cum Tichuico Tiguexam venissent, illic enim Quiuiræ fama à quibusdam in maius celebratâ, credulis (quia ita cuperent) militibus persuasum est, Tatarraxum regem potentissimum in Quiuirâ longè lateque rerum potiri, salutiferæque Crucis & diuæ Virginis memoriam venerari, lætis militibus, quod tot terrarum spatia emensis, aliqua melioris fortunæ spes affulsisset. Continuatis itaque itineribus Cicuicam, mox Quiuiram peruenêre. Cicuica, XXI. gradibus, aut CC.XX. penè æquinoctialibus passuum millibus à Quiuirâ abest. Totum hoc iter altis arenis impeditum, perpetuâ sterilitate infame, neque lapidem, neque herbam, aut arborem penè centesimo milliari habet. Vaccarum hîc insolitum genus, quarum copiâ commodè media exempta, erectisque struibus, aut tumulis, ex illarum ossibus cornibúsque, itineris incerta spatia tanquam in vasto Oceano notabantur. In arenosis hisce desertis, oberrante Coronato, exortâ subitò grandine, lapides pluit oui anserini magnitudine: huius rei nouitate Hispani mirum in modum consternati, ad lachrimas precésque versi, cœlestem iram deprecabantur. Tandem Quiuiram deuentum, vbi Tatarraxum senem, pro quo tot tantósque labores exantlarant, nudum æneo monili seu emblemate (quæ tota ipsius erat gaza) ornatum inuenêre. Milites, viso Tatarraxo cum suâ credulitate sese delusos senserunt, fastiditis propositis Hybernis, nihil morati properè Tiguexâ rediêre. Quiuira quadraginta

Tatarraxus. Quiuira rex.

graduum habet altitudinem; secundùm littus maris, *Vaccæ Gibbosæ* regio satis pascua est, Vaccarum hic ingens copia, dorso incuruo, aut gibboso, ad instar Camelorum, cuiusmodi vaccas Paulus Venetus libro primo capite XXII. in finibus Persidis sese vidisse testatur: harum carnibus vescuntur, panis vsum prorsus ignorant, gregatim, Arabum, Nomadúmque in modum vagantur, vbi nox aut pascuorũ commoditas illos oppresserit aut inuenerit hærẽt aut considũt, captantes irriguorum pratorum commoditatem. Cæterum à iumentis istis præter victum alia quoque incolis vitæ commoda obueniunt: nam pellibus mapalia sua contegũt, pellibus vestiuntur calceantúrque, ex pellibus arcui neruos aptant, ex ossibus subulas, ex neruis fila, è cornibus tubas aptant, vesicis vitulorúmque pellibus aquam colligunt & conseruant: vnius denique huius animantis exuuiæ, adinstar gazæ, in summâ omnium penuriâ abundè illis satisfaciunt. *Ingentes Quiuirẽsium canes* Ingentes quoque instar leonum nutriunt canes, quorum operâ in transmigrationibus, iumentorum loco vtuntur. *Equi syluestres* Visitur hîc quoque animal quod equi similitudinẽ habet, lõgo è fronte prominente cornu, fortè hactenus rarius visi vnicornes! quales ex omni memoriâ Lodouicus Ro- *Vnicornes.* manus duos intra Mechæ septa sese vidisse refert ex AEthiopiâ allatos. Est hoc animal, vt idẽ refert lib. I. capite 19. coloris equi mustellini, capite ad instar cerui, collo non oblongo, rarissimísque iubis, in alterâ solum parte dependentibus, tibijs præterea tenuibus atque

graci-

gracilibus hinnuli inſtar: vngulæ anteriorum pedum bifidæ caprinos pedes referunt, crurum poſteriorum pars exterior villoſa piliſque plurimi: animal efferum videtur, ferociam (vt idem inquit) aliquâ comitate leniente. Aloiſius Cadamuſtus, nauigationis ſuæ capite quinquageſimo refert ex captiuis Nigritis ad caput ſeu promontorium de Monte degentibus, Principi Luſitaniæ relatum fuiſſe, in patriâ illorum vnicornes viuos reperiri, hactenus tamen nihil à quoquam certius relatũ. Vero ſimilius eſt ſylueſtres eſſe equos, qualium aſsidua venatio in Armeniæ montibus eſſe perhibetur; quod ſi hæc occidentalis fera ex vnicornium numero foret, magno ſæpius operæ precio neglecta hactenus Quiuirenſis, aut Aniana peregrinatio nauigatioque frequentata foret. Et ne Dracus quidem ex nouâ ſuâ Albione (nam ſic Quiuiram indigetauit) ſimile quidpiam retulit, ſed deteſtatus frigore horrentes terras, cum in latitudine tantum quadraginta duorum graduum eſſent, die quintâ menſis Iunij conuerſis velis ad Auſtrum, curſum direxit.

CONIBAS REGIO CVM VICINIS GENTIBVS.

EX occidente orientem repetendo, vſque ad Canadenſium & Nouæ Franciæ fines, occurrit Conibas regio, variæque nationes ſupra Floridam & Hiſpaniam Nouam degentes; quarum quidem clima in frigiditate & perpetuo gelu, cum Quiuirâ & Anian regni finibus certat, nominibus tantum inter ſeſe diſcrepant. Sunt Ananares, Alabardi, Calicui, Tagiles, Capaſci, & ſexcenta alia nomina, ipſo penè tremenda ſono. Vno verbo dicam, nationes feræ, indomitæ, & ſine lege, continuis inter ſe bellis confliċtantur, in auijs montaniſque locis geniti & educati, pernici curſu plurimum valent, aëripedémque ceruum curſu præuertere creduntur. Sed Ananares Indianorum callidiſsimi, præter Americanorum omnium conſuetudinem, ſtratagemate graſſantur, nocturniſque ac ſubitis incurſionibus, hoſtes quantumuis longinquis ex partibus, adoriuntur, ingentiáque terrarum ſpatia emenſi, ſemiſopitos trucidant, aut captiuos abducunt. Cæterum omnes in ſummâ religionis ignorantiâ verſantur, Satanicíſque illuſionibus vexationibúſque ante Chriſtianorum aduentum, referente Aluaro Nunnio, incredibiliter diuexabâtur. Ad feras haſce gentes penetrarunt, Aluarus Nunnius, Cabezza de Vacca, Andreas Dorantes, Alphonſus Caſtilla-

Ananares nocturnis excurſionibus graſſantur.

nus;

nus, & Stephanus Azamorus, ex reliquijs infœlicis Pamphili Naruezij, qui ſpatio nouem annorum, nudi, famelici, omniúmque egeni, has regiones peragrarunt, ſeu potius pererrarunt, vbi curationibus infirmantium operam dediſſe, diuinitúſque gratiâ curationum donati, mortuum in nomine domini ſuſcitaſſe feruntur, eóque grata apud hoſce populos illorum memoria. Nunc omnes hæ regiones quaſque præcedentibus duabus tabulis deſcripſimus, Nouæ Mexicanæ prouinciæ nomine ſignantur, quam Antonius Eſpeius Cordubēſis anno M.CCCCC.LXXXIII. denuo aperuit aut detexit. Recenſentur quindecim prouinciæ, ſed nominibus diſcrepantes à priorum detectorum, ſcriptorúmque nomenclaturis. Quâ de re, ne longior ſim, conſulenda Reuerendi Patris Iohannis Gonzalis relatio regni Chinæ, part. 2. libro. 3. cap. 7. 8. 9. & 10. nunc nihil repetam.

FLORIDA.

FLORIDA.

Sebastianus Gabotus.

CHRISTOPHORI Columbi, comitúmque expeditionis fama, & multiplex Indicarum opum in Hispaniam relatum specimen, totum repente terrarum orbem persuaserat, & in aulâ Henrici Anglorum regis septimi, omnium animos in rerum ingentium spem, & eiusdem itineris cupiditatem erexerat. Celebrabatur Columbi ingenium, & singularis animi constantia, iámque regem tædebat intempestiuæ repulsæ, oblatamque à Columbis fratribus fortunam è manibus elapsam, tacitus indignabatur. In nouarum tamen terrarum spem erectus, deductis celeriter ornatísque omnibus rebus duabus nauibus, Sebastianum Gabotum ingentibus promissis oneratum, quam longissimè prouehi, & fretum aliquod peruium inquirere iussit, quod ad Cathaios Orientis populos, compendio duceret. Anno itaque millesimo quadringentesimo nonagesimo sexto, Gabotus ex Angliâ soluens Cathaium versus iter instituit, sed ab instituto cursu aberrans, ad septentriones sese delatum sensit, propositum nihilominus iter prosequebatur, quærens aliquem maris sinum qui inter Occasum & Boream sese conuerteret, & ad Orientem penetraret: sed cum post multorum dierum nauigationem littora versus ortum inclinare sentiret, repetito cursu ad æquinoctialem descendit, si forte ab illa parte intercursante mari pateret

pateret tellus, aditúmque ad Orientem præstaret. In hoc proposito nauigans, delatus est ad terram, quæ iam Florida dicitur, vbi subsistit, irritóque conatu conuersis velis in Angliam redijt. Hac tamen nauigatione tantam rei maritimæ existimationem consequutus est, vt succedentibus temporibus à Ferdinando & Isabellâ ad Brasiliæ maritimam oram lustrandam missus, etiam Argentei fluminis portum primus subiuerit. Sic primùm detecta fuit Florida, nullo tamen nomine signata. Postea Ioannes Pontius Legionensis, præfectus insulæ Borichenæ siue Iohannis de portu Diuite, principalibus codicillis Bimini præfectus & Adelantadus illius oræ renunciatus subductâ classe, cum terram attigisset, arcémque aut oppidum in continente moliretur, subitaneâ incolarum irruptione oppressus, amissis penè omnibus socijs, ex vulnere breui post tempore in Ferdinandinâ insulâ mortuus est, totúsque ille apparatus intercidit, prouinciáque inuentori suo exitiosa, inexplorata relinquebatur; Retinuit tamen Floridæ nomen quod à Pontio acceperat, cum ipso Palmarum die in terram exscensionem fecisset, teste Petro Martyre: alij contradicendi studio aliò referunt nominis originem, nempè quòd tota viridis floridáque sit, stratis etiam vndis viridantibus herbis; sed penes authorem sit huius rationis fides, cum nusquam ab alijs consonantia tradantur. Mansit ad tempus prouincia intacta, nemine sibi illam deposcente, propter inhabitantium ferociam. Procedente deinde

Floridæ prima detectio.

Iohan. Põtius.

Florida nomẽ à Pontio impositum.

Ferdinandus Sottus.

tempore, Ferdinandus Sottus, deuicto Atabalipâ Peruanis spolijs auctus, maiora animo voluens, Præfecturam hanc à Carolo Imperatore obtinuit, multísque veteranis militibus scriptis, Floridam adnauigauit, anno trigesimo quarto supra millesimum quingentesimum, sed aurarijs nimium inuestigandis intentus, nullâ curâ vrbis deducendæ condendæque, dum per prouinciam vagatur, non inuentis quas crediderat, auri secturis, mœrore confectus interijt, milites socij que passim à barbaris cæsi & discerpti sunt. Præcedentibus temporibus ab indigenis Iaquaza dicta

Situs Floridæ.

est. Circumscribitur hæc prouincia latissimis finibus, ab ortu Bahamam & Leucayas insulas habet, in occidente Mexicanæ prouinciæ terminos attingit, à meridie Cubam & Iucatanas terras respicit, excurrens in modum Isthmi ad centum passuum millia, quâque angustissima est, triginta milliarium latitudinem occupat, in septentrione supra Floridam sunt Canada, Virginia; Auanares, & Noua Francia. Regio in vniuersum plurimis riuis fluminibúsque irrigua, eóque humidior & in maritimis locis arenosa, vadísque metuenda. Incolæ colore sunt æneo, quem certâ inunctione & solis ardore contrahunt, cum tamen recenter nati, satis albi sint. Ingenio vero vafro sunt ac subdolo, ad bellum & vindictam proni. Arma sunt arcus, sagittæ veneno armantur, venationi & piscationibus mirum in modum indulgent. Reges continuis bellis in mutuam perniciem sæuiunt. Magna illis

annonæ cura; Maizium Martio & Iunio ſerunt, tertio dehinc menſe maturum colligunt, ac in publica horrea recondunt, mox ſingulis pro cuiúſque neceſſitate & dignitate diſtribuunt. Ingens hic Crocodilorum copia, cum quibus aſsiduè belligerantur, & tanquam aduerſus armatos vndique circumfuſos hoſtes, in perpetuo metu excubijs vigilijſque ſeſe tuentur. In annonæ penuriâ ſerpentes, araneas, aliáſque ſordes deglutiunt, ſicuti & Auanares eorum vicini. Abundat regio Hermaphroditis, quorum ſeruili operâ mancipiorum iumentorúmque loco vtuntur. Animarum immortalitatem credunt, cætera, idololatræ. Regio varijs fructibus beata eſt, varióque genere animalium, volatiliúmque abundat, auri & argenti inter illos commercia, & in montibus Apalchicis ingentes riui oriuntur, auri argentíque arenas prouoluentes, quas incolæ ripis per foſſas diductis, colligunt, & ſecundo flumine ad maris littora venales deferunt. Poſt infauſtas & funeſtas Pontij, & Sotti nauigationes, Iulianus Samanus, & Petrus Ahumadus Prouinciæ huius præfecturam depoſcebant, ſed Carolo Imperatori, Indicóque ſenatui conſultius viſum eſt, religionis & pietatis opinione rudes agreſtium & ferocium hominum animos emollire, quando Ferdinandus Sottus inſolenter ſuâ poteſtate abuſus, oppreſsione & ſeruitute incolarum exitium ſibi procuraſſe, gentemque per ſe ferocem ad arma concitaſſe ferebatur. Indici itaque Senatus decreto, anno à

Annona cura.

Crocodili pernitioſi in Florida.

Aurifera regio

Fra. Ludouici Baluastrij in Floridam iter & successus.

nato Christo M.CCCCC.XLIX. Eò missus est Frater Lodouicus Baluastrius, ordinis Sancti Benedicti, cum quatuor religiosis. Is Floridam adnauigans, euangeliúmque pacis nuncians, confestim à barbaris cum duobus socijs crudeliter discerptus perijt, interemptorum cutem detractam compertum est barbaros in templorum suorum foribus, ad æternam rei memoriam suspendisse: hoc spectaculo reliqui conterriti ad mare ocius fugerunt, velísque sublatis Hispaniam repetiuerint. Succedentibus temporibus, Galli, tempore Caroli Noni, duce Iohanne Ribaldo, Floridam versus enauigarunt, extructo ibidem propugnaculo. Improsperè tamen hæc illis cessit nauigatio, nam animis discordes dum à suis sese neglectos putant, subitario opere nauem extruxere, vt in Galliam repedarent, sed in itinere tam diræ atque efferæ famis necessitatibus subacti sunt, vt proiectâ sorte vnum ex suis corripuerint, insanísque faucibus absumpserint. Alteram æquè infaustam nauigationem duce Renato Landoniero susceperunt Galli anno M.CCCCC.LXII. extructâ arce Carolinâ, ad fauces fluuij quem Galli *May* vocant, quod Maij Calendis primum ab illis conspectus esset: sed breui ab Hispanis occupatâ arce, captóque Ribaldo, qui secundâ istuc nauigatione aduenerat, totus conatus Gallis luctuosus fuit. Biennio post Dominicus Gourguesius, priuatis impensis comparatâ clasiculâ trium nauium, cum centum quinquaginta militibus & octo-

Iohan. Ribaldi Galli nauigatio.

Horrēdæ famis exemplum.

Renati Landonieri nauigatio.

Gourguesij nauigatio.

octoginta nautis vltus Gallorum manes, Carolinam arcem recepit, euertit, ac ſolo æquauit. Sed in reditu cum à rege ſuo hoc factum iniquo animo accipi intelligeret, quieuit, neque vlla amplius Gallorum in Floridam expeditio memoratur, manſitque Hiſpanis vacua harum terrarum poſſeſsio.

VIRGINIA.

HVNC quoque maris terræque tractum, Hiſpanicis claſsibus enauigatum fuiſſe, littorum regionúmque nomenclatura demonſtrat: nam Floridam emenſis, ſtatim Arenarum caput occurrit, ſiue de Arenis. Regio hæc ad Norombegæ vſque terras, Norombega ad Franciam vſque Nouam, & Baccalearum ſinus excurrit.

Nominis origo

Sed de quâ agimus Virginia, extra communem nauigantium curſum ſita, rarius frequentabatur, Anglorum demum nauigationibus innotuit. Nomen à Viguino regulo, ſeu, vt mauult ille qui Fráciſci Draci expeditionis anno M.CCCCC.LXXXV. ad occidentales Indias diarium aut commentarium edidit, ab Eliſabethâ Angliæ Reginâ nomen tulit. Prima ad hunc parallelum VValteri Rallegi fuit nauigatio, plures deinde ſuccedentibus temporibus huc directæ ſunt, ducibus Richardo Greinuillio, & Radulpho Lauio, fauſtiſque ominibus Anglorum Colonia hic coaluit. Sed anno M.CCCCC.LXXXVII. cum rerum omnium inopiâ premerentur, eodem Lauio prouinciam deſerente, coloni nauibus Franciſci Draci, ex prædatione Indicâ eò commeantis, in Angliam redierunt. Horum relationibus Virginia aduerſo rumore laborare cœpit, detrectantibus pleríſque colonis redire, & in tam longinquam infauſtámque nauigationem nomina dare. Incolæ nudi incedunt, cutem coloribus, punctu-

punctúriſque inficiunt, aut deturpant. Verenda ferinis pellibus contegunt, promiſſam capitis comam nutriunt, dependentéſque crines in nodum colligunt, ſed verticem ad inſtar criſtæ gallinacei detondent, quem oblongâ verſicolore pluma ornant. Aſsiduis venationibus feras inſectãtur. Arma ſunt arcus & ſagittæ. Oppida exigua, decem aut duodecim ædium capacia: defixis humi palis, ſeu paliſſadis, anguſto aditu, in orbem ædificant, templo principis, procerúmque manſionibus, & areâ, ſeu foro rerum vænalium, domibúſque incolarum, circumquáque in circuitu diſtinctis affabréque collocatis. Gens æqui bonique tenax, iuſtitiam exercet, animæ immortalitatem ſentit, ſed ſaltationibus aſsiduis, intempeſtiuiſque compotationibus ad inſtar aliorum Americanorum, intemperanter indulget, à carnibus tamen humanis abſtinet. Sed de moribus & naturâ indigenarum, deque alijs Virginiæ commoditatibus aut mirabilibus plura ex deſcriptione Iohannis VVyts, & relatione Thomæ Harioti præfati Rallegi domeſtici, per Theodorum Brium ſingulari libro deſcripta, & æneis formis inciſa circumferuntur.

NOROMBEGA.

Vlterius ſeptentrionem verſùs occurrit Norombega, ingenti fluuio oppidóque inſignis, ſed nullâ aliâ re memorabilis. Vnde Norombegæ nomen regioni inditum ſit, incertum eſt. A Barbaris Agguncia dicitur. In ipſo fluminis introitu inſula conſpicitur piſcationibus oportuna. Regio quà maritima eſt, piſcibus, quà Nouam Franciam, & terram firmam contingit, venationibus frequens, feris abundat. Norombegani Nouæ Franciæ ritus, & viuendi morem ſequuntur. Gallorum naues hîc quoque ſuas ſtationes habuiſſe, argumento eſt Claudia inſula.

NOVA FRANCIA.

TOTVS hic terræ tractus ad Baccalarearum vſque regionẽ, Chilagam, Hochalagam, Honguedam, aliáſque regiones comprehendit. Nunc Francia Noua appellatur. Incolæ omnes communi nomine Canadenſes vocantur. Britones & Normani anno à Chriſto nato M.CCCCC.IIII. has terras inuenêre, dum aſellorum marinorum piſcationi intenderent. Poſtea Iohannes Verazzanus, auſpicijs regis Galliæ, inſulam & promontorium Britonum detexit. Mox captus, & à barbaris deuoratus, infœlicem exitum habuit. Iacobus Carterius poſtmodum totam hanc plagam perluſtrauit. Sed Galli cum nulla auri veſtigia deprehendiſſent, facilè cœptam nauigationem intermiſêre. Incolæ colore albo ſunt. Porrò quà ad auſtrum vergit regio, eiuſdem penè cum Galliâ temperaturæ eſt, ſed in Saguenayis, alijſque ſeptentrionalioribus, ſimiliſque eleuationis terris, perpetuâ hyeme riget tellus. Hochelagienſes ad naturam in communi viuunt, nullam bonorum proprietatem agnoſcentes, neque quidquam eorum curant, niſi quæ ad victum facilémque vitæ ſuſtentationem facere intelligant. Canadenſes in perpetuo mercimonij vſu, aſsiduis peregrinationibus exercentur. Gaza horum populorum eſt albi Corallij ſpecies, quam Eſurguy patriâ linguâ vocant. Vlteriora verſus

Iohannes Verazzanus.

Iacobus Carterius.

Apud Hochelagienſes bonorum communio.

cursantes vspiam illis in partibus freti angustias, compendio ad Moluccas sibi viam promittebat, sed nusquam respondente fortunâ, irrito conatu domum remeantes, detectarum tantùm à se terrarum famam, & algentis climatis intolerandum frigus retulére. Similis planè fuit fortuna Stephani Gomesij naucleri, qui anno à nato Christo M. CCCCC. XXV. æmulus decoris Ferdinandi Magellani, cuius ante triennium comes sociúsque fuerat, impetratâ Cæsareo diplomate nauigandi potestate, has quoque Septentrionales angustias inuestigauit, totúmque hunc maris tractum enauigauit. Sed nihil hac suâ nauticâ expeditione profecit, mancipijs tamen ex hac orâ abductis nauem impleuit, vnde tunc ingens ridendi iocandíque in aulâ occasio, nam ciuis quidam Caroniensis, qui abeuntem Gomesium ad Garyophillorum terras iter intendere, & redeuntem *Esclauos*, hoc est, mancipia aduexisse audiuerat, deceptus similitudine vocis, gaudio præproperus, cum Gomesium *Clauos*, id est, Garyophilla (vti receperat) aduexisse putaret, vt optati cursus lætus nuncius regiæ largitatis donum auferret, celeribus citísque equis ad aulam contendit, & Gomezium inuento freto, magnam aromatum abundantiam retulisse vulgauit, postmodùm aduentu Gomesij errore comperto affatim risum est.

Stephani Gomesij nauigatio.

TERRA LABORATORIS, ET ESTOTILANDIA.

Zenorum peregrinationes.

Iohannis Scolui nauigatio.

EXTREMA hæc Indicæ continentis pars, inuentione omnium fuit prima, quando duobus penè sæculis, ante Lusitanorum & Castellanorum nauigationes, à Piscatoribus Frislandicis, tempestate huc eiectis, primitùs hanc terræ partem detectam, & postmodum circa annum M.CCC.XC. auspicijs Zichini Frislandiæ regis, à Nicolao, & Antonio Zenis fratribus, patritijs Venetis, perlustratam, eorundem Zenorum relationibus constat; horum sagaci industriæ, quisquis es Geographiæ studiosus, debes, hanc Estotilandiæ & Septentrionalioris oceani, insularúmque interiacentium descriptionem: quæ beneficio Nicolai Zeni ex rectâ suprâdictorum Zenorum posteritate prognati, conseruata, extractâque ex hydrographica illorum membranâ, Ptolemæi tabulis addita est, vti refert Hieronymus Ruscellus in suis ad Ptolemæum commentarijs. Secundum detectæ huius regionis decus tulit Iohannes Scoluus Polonus, qui anno reparatæ salutis M.CCCC.LXXVI. octoginta & sex annis à primâ eius lustratione nauigans vltra Noruegiam, Groenlandiam, Frislandiámque, Boreale hoc fretum ingressus sub ipso Arctico circulo, ad Laboratoris hanc terram Estotilandiámque delatus est. Multo deinde tempore intentatum hoc nautis mansit littus, dum

dum algentis climatis gelu, aut infesti maris horrent procellas, haud satis dignum ob præmium. Sed postquam Lusitani peragratis omnibus Africæ littoribus in Oriente, & Columbus Catholicorum regum nomine, in Occidente nouas terras inuenêre, obortâ inter Hispanos & Lusitanos contentione, cum pro se quisque certatim Moluccarum possessionem sui iuris facere contenderet, Gaspar Cortere alis anno à nato Christo millesimo quingentesimo, quærens fretum quod compendio ad aromatum terras duceret, inuenit fluuium, cui à multo frigore, præiacentibúsque niuibus, *Neuado* nomen indidit. Sed ingentibus penè frigoribus subactus, ad meridiem cursum intendens, totum hunc terræ tractum ad Maluarum vsque promontorium detexit. Repetitâ deinde sequenti anno nauigatione, aquis haustus nusquam amplius comparuit. Michaël Cortere alis anno à nato Christo. M.CCCCC.II. dum fraterno amore fratrem quærit, ad eundem sinum nauigans, pariter & ipse perijt. Vasquium Cortere alem insanum quoque iter parantem, Emanuel Lusitaniæ rex retinuit. Sebastianus Gabotus anno millesimo quingentesimo septimo, cum nomine Angliæ regis, per angustias septentrionales, ad Cathayam & Sinarum regionem iter intendisset, Baccalearum terras detexit, enauigatóque toto hoc Oceani tractu, cum ad sexagesimum septimum latitudinis gradum peruenisset, hybernis frigoribus præpeditus multâque glacie impediente destinatæ nauiga-

Gasparis Cortere alis nauigationes.

Michael Cortere alis.

Sebastiani Gabotis nauigatio.

Laboratoris terra. tionis cursum in Angliam rediit. Cæterum Laboratoris hæc, Estotilandiæque ora, motibus aspera & syluis horrida, ingentium omnis generis ferarum multitudine abundat. Fama est Gryphos istis quoque in montibus reperiri. Indigenæ ingenio docili sunt, linguam & characteres habēt peculiares. Firmâ præterea corporis constitutione fortes ac robusti, venatores sunt strenui: colore perhibentur esse subfusco, non propter impendentes æstuantis solis radios, sed aut nimio frigore, aut cute herbis infectâ: nam cutem hic quoque atratis coloribus barbarorum more depingunt, argenteásque bullas, aut inaures gestitant. Ferarum martrarúmque pellibus vestiuntur, hyeme corpori obuersis villis; domos ligneas construunt, quas ferarum quoque pisciúmue pellibus contegunt, piscibus vt plurimùm victitant, quorum hic ingens captura. Auri has quoque feraces esse terras, quidam autumant; cuius rei fidem refellere non est animus: tamen hoc dicam, si qua ibi aurifodina fuisset operæ, non dubium, quin continuatis nauigationibus tota hæc ora petita, lustrata & penitus detecta foret. Nunc tamen, vltra prædictos Martinus Forbisserus, & Iohannes Dauis Septentrionalia hæc littora tentarunt, quorum ille anno M.CCCCC.LXXX. hic anno M. CCCCC. LXXXV. M. CCCCC. LXXXVI. fretum ad Sinarum populos inquirens, irritâ nauigatione in Angliam reuersus est. Indos quondam tempestatibus in Sueuorum & Germaniæ *Martinus Forbisserus.* *Iohannes Dauis.*

 littora

littora eiectos, superiùs ex Cornelij Nepotis, & Pomponij Melæ authoritate, Quinto Metello Celeri, Galliæ tum proconsuli, à Sueuorum rege dono datos, non ex vltimis Orientis, aut Occidentis partibus, vti quibusdam visum est, sed ex hac Laboratoris Estotilandiæ aut vicinis terris venisse constanter teneo, mecúmque sentiet quicúmque climatis rationem, & præcedentia expenderit. Paulus Iouius antiquis temporibus aliquoties ex his partibus in nostram Europam transmigrationes factas, litandique humanis hostijs truculentum morem ex hoc orbe in Britanniam, atque inde in Galliam manasse putat: sed ego hoc vt parum vero simile, nunc in medio relinquam, ex ingenio suo quisque demat vel addat fidem.

FINIS.

ELENCHVS TABVLARVM.